

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПУШКАРЕНКО СЕРГІЙ ОЛЕГОВИЧ

УДК 351/354:[342.7:347.122]](477)(043)

ДИСЕРТАЦІЯ
ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

28 Публічне управління та адміністрування

281 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ С.О. Пушкаренко

Науковий керівник: ФАЛЬКОВСЬКИЙ Андрій Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент

ОДЕСА-2025

АНОТАЦІЯ

Пушкаренко С.О. Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Одеська політехніка» МОН України, Одеса, 2025.

Дисертація присвячена дослідженню інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

У вступі до дисертації аргументовано актуальність дослідження, проаналізовано стан наукової розробки обраної проблематики й зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, сформульовано об'єкт, предмет роботи та методологію. Висвітлено наукову новизну та практичне означення одержаних результатів. Також наведено особистий внесок здобувача, апробація результатів дисертації та публікації.

Перший розділ присвячений теоретико-методологічним основам дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

З'ясовано, що генезис наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління починається з моменту, коли люди почали усвідомлювати необхідність захисту своїх прав від держави та суб'єктів влади, й сформулювали ідеї про необхідність створення спеціальних механізмів для захисту прав людини, які й нині відображаються в сучасних наукових дослідженнях.

Встановлено, що у вітчизняній науковій думці існують три групи дотичних напрацювань, що стосуються проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а саме: наукові праці, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту; наукові праці, спрямовані розкриттю сутності інституційних механізмів в системі публічного управління; наукові праці, що висвітлюють

публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини.

Розкрито концептуальні положення щодо розуміння методології досліджень інституційного механізму захисту прав людини, зокрема визначено поняття «методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління» та розкрито ключові її елементи.

Сформульовано авторську дефініцію «інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління» як цілісної організаційно-функціональної системи органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, діяльність яких має нормативне підґрунтя та скерованість на виконання функцій держави щодо утвердження і забезпечення прав людини шляхом використання засобів та прийомів, спрямованих на попередження/припинення незаконного посягання на права людини, а також поновлення останніх у разі порушення.

З'ясовано, що специфічними властивостями інституційного механізму захисту прав людини є: детальна нормативно-правова регламентованість, наявність інституційних структур, які забезпечують виконання завдань та функцій публічного управління для захисту прав людини, наявність процедур та механізмів прийняття та реалізації рішень, наявність ефективних механізмів взаємодії між державними органами та громадянами, спрямованість діяльності органів публічної влади на забезпечення можливості громадян реалізовувати свої права, наявність спеціально створених механізмів, які мають на меті запобігання порушенням прав людини та забезпечення їх захисту.

Аргументовано, що значення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління розкривається через його функції, зокрема, моніторингу та контролю за дотриманням прав людини, координації, превентивної, функції забезпечення доступу до правосуддя та правової допомоги, функції сприяння розвитку та підтримці громадського контролю за дотриманням прав людини.

В другому розділі надано змістовну характеристику інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Визначено, що нормативно-правове регулювання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є динамічним процесом, який має два ключових напрями: закріплення сукупності прав людини із визначенням механізмів їхнього захисту та визначення правового статусу та повноважень органів публічної влади в ході забезпечення умов для реалізації цих прав і механізмів. Крім того, нормативна база, за якою формується та функціонує інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління поділяється на два рівні: на першому законодавчі приписи є обов'язкові для всіх учасників наявних суспільних відносин, натомість на другому – виключно для органів публічної влади, яким вони адресовані.

Розкрито наукові уявлення щодо сталих категорій елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захист прав людини, незважаючи на зміни, серед яких: омбудсмени; органи судової влади; правоохоронні органи; інші суб'єкти публічного управління.

Охарактеризовано теоретико-правові підходи щодо розуміння форм практичної діяльності системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини обумовлені широким спектром їхніх повноважень, а саме контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця.

Запропоновано авторську дефініцію гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління як систему економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, що формують об'єктивні і суб'єктивні чинники, які сприяють належній та ефективній діяльності органів публічної влади задля захист прав людини.

Визначено ознаки гарантій інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління: підтвердження намірів держави щодо забезпечення прав людини як ключової цінності її існування; сутністю є

поєднання організаційно-владних дій та індивідуально-вольових щодо формування умов та засобів для підтримання достатнього рівня для результативної практичної діяльності посадових осіб; відображаються у нормативно-правових актах, в яких визначено економічні, політичні та ідеологічні, юридичні напрямки діяльності держави, які здійснюють безпосередній вплив на захист прав людини.

Встановлено теоретичні положення про класифікаційний поділ гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини, зокрема, в системі публічного управління, на підставі характеру суспільних відносин, й виділено з його допомогою політичні, економічні, юридичні та світоглядно-ціннісні гарантії.

Третій розділ присвячено напрямам удосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Обґрунтовано, що інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління у різних демократичних державах, зокрема, США, Канаді, Бразилії, Великій Британії, окремих країнах-членах ЄС, Сінгапуру, Малайзії містять сталі категорії елементів, які попри відмінності у правовому статусі та повноваженнях в силу різних державо- та правотворення, виконують функції, які є подібними до українських.

Запропоновано імплементувати у вітчизняну практику функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління досвід Фінляндії, Канади, Австрії щодо створення мережі спеціальних органів публічної влади, які б на місцевому рівні, перебуваючи безпосередньо в місцях проживання внутрішньо-переміщених осіб, на прифронтових територіях та деокупованих територіях, централізовано та систематично займались захистом прав людини.

Проаналізовано три ключові напрямки перспектив модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, а саме: забезпечення незалежності органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист

прав людини; формування належної внутрішньої організації органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини; наявність достатнього фінансування органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини.

Наведено твердження щодо необхідності захисту прав національних меншин в Україні в контексті євроінтеграційного процесу, зокрема, наголошено, що Україна насамперед має захищати свої національні інтереси, й діяти для захисту своєї незалежності, соборності, територіальної цілісності й захисту прав насамперед українців.

Висвітлено наукові уявлення щодо тенденцій трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні, зокрема, щодо зміни підходу до розуміння захисту прав людини в проактивному контексті; трансформація ролі та функцій інституцій захисту прав людини шляхом розвитку нових суб'єктів та механізмів для їхньої діяльності для забезпечення більш ефективного та комплексного захисту прав окремих категорій населення; зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління в напрямку посиленої координації; напрацювання та впровадження нових інструментів в діяльності органів публічної влади для захисту прав людини, таких як електронні сервіси та онлайн-платформи.

Надано пропозиції щодо запровадження Уповноваженого з прав військовослужбовців та членів їхніх сімей (Військового омбудсмена) як додаткового механізму парламентського контролю, наділеного функціональною самостійністю та незалежністю, а також спеціального органу публічної влади, відповідального за захист прав біженців та координацію процесу їх повернення.

Ключові слова: права людини, захист, інституційний механізм, публічне управління, орган публічної влади, гарантії реалізації, трансформації, євроінтеграційні процеси, нормативно-правове регулювання, воєнний стан, інституційні засади, владно-громадська співпраця.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пушкаренко С.О. Закріплення інституційного механізму захисту прав людини в конституційних принципах. *Публічне урядування: збірник. Київ: ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».* 2022. № 2 (30). С. 78-85.

URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/217>

2. Пушкаренко С.О. Права людини: інституційний аспект. *Теоретичні та прикладні питання державотворення.* 2023. № 29. С. 351-353.

URL: <http://taais.oridu.odessa.ua/article/view/289744>

3. Пушкаренко С. О. Інститут омбудсмена системи захисту прав людини: зарубіжний досвід для України. *Таврійський науковий вісник: Публічне управління та адміністрування.* 2024. № 1. С. 82-88.

URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/issue/view/35>.

4. Пушкаренко С.О. Генеза розуміння інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. *Право та державне управління.* 2024. № 1. С. 187-195.

URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2024/26.pdf

5. Пушкаренко С.О. Поняття, ознаки та значення інституційного механізму прав людини як об'єкта публічного управління. *Věda a perspektívy.* 2024. № 11 (42). С. 145-158.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/16908/16980>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Pushkarenko S. O. The evolution of human rights as a reflection of modern socio-cultural processes. XV International Human Rights Conference «Criteria for assessing the effectiveness of national and international systems of human rights

protection» on the occasion of the 70th anniversary of the entry into force of the European Convention on Human Rights. (24-25.04.2023).

2. Pushkarenko S.O. Peculiarities of the protection of human rights in the administrative judiciary of Ukraine. *Information activity as a component of science development*: the 13th International scientific and practical conference (April 04 - 07, 2023, Edmonton, Canada) International Science Group. 2023. P. 124-127.

URL: <https://isg-konf.com/uk/information-activity-as-a-component-of-science-development/>

3. Пушкаренко С.О. Взаємодія державних і недержавних організацій у сфері захисту прав людини в кризових умовах. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, м.Одеса). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 512-514.

URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Пушкаренко С.О., Фальковський А.О. Інституціональна складова частина механізму захисту прав людини. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом: політичні науки та публічне управління. 2022. № 2. С. 136-141.

URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2150/2648>

ABSTRACT

Pushkarenko S.O. Institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 281 "Public management and administration". Odessa Polytechnic National University, Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to the study of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system.

The introduction to the dissertation argues the relevance of the research, analyzes the state of scientific development of the selected issues and the connection of the work with scientific programs, plans, topics, defines the goal and objectives, formulates the object, subject of the work and methodology. The scientific novelty and practical significance of the results obtained are highlighted. The personal contribution of the applicant, the approval of the results of the dissertation and publication are also given.

The first section is devoted to the theoretical and methodological foundations of the study of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system.

It is found that the genesis of scientific thought on the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system begins from the moment when people began to realize the need to protect their rights from the state and government entities, and formulated ideas about the need to create special mechanisms for the protection of human rights, which are still reflected in modern scientific research.

It has been established that in domestic scientific thought there are three groups of relevant developments related to the issues of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system, namely: scientific works devoted to the disclosure of general theoretical aspects of human rights and the specifics of their protection; scientific works aimed at revealing the essence of institutional mechanisms in the public administration system; scientific works that

highlight the public-administrative aspects of the formation and implementation of the institutional mechanism for the protection of human rights.

Conceptual provisions on understanding the methodology of research on the institutional mechanism for the protection of human rights are disclosed, in particular, the concept of "methodology of research on the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system" is defined and its key elements are disclosed.

The author's definition of the "institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system" is formulated as a holistic organizational and functional system of state authorities, local governments and other entities involved in the process of forming and implementing state policy in the field of human rights protection, whose activities have a regulatory basis and are aimed at fulfilling the functions of the state in terms of establishing and ensuring human rights through the use of means and methods aimed at preventing/terminating illegal infringements of human rights, as well as restoring the latter in the event of a violation.

It was found that the specific properties of the institutional mechanism for the protection of human rights are: detailed regulatory and legal regulation, the presence of institutional structures that ensure the implementation of tasks and functions of public administration for the protection of human rights, the presence of procedures and mechanisms for making and implementing decisions, the presence of effective mechanisms for interaction between state authorities and citizens, the focus of the activities of public authorities on ensuring the ability of citizens to exercise their rights, the presence of specially created mechanisms aimed at preventing violations of human rights and ensuring their protection.

It is argued that the importance of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system is revealed through its functions, in particular, monitoring and control over the observance of human rights, coordination, preventive, the function of ensuring access to justice and legal aid, the function of promoting the development and support of public control over the observance of human rights.

The second section provides a substantive description of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system

It is determined that the regulatory and legal regulation of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system is a dynamic process that has two key directions: consolidating the set of human rights with the definition of mechanisms for their protection and determining the legal status and powers of public authorities in the process of ensuring the conditions for the implementation of these rights and mechanisms. In addition, the regulatory framework under which the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system is formed and functions is divided into two levels: at the first, legislative provisions are mandatory for all participants in existing social relations, while at the second - exclusively for public authorities to which they are addressed.

Scientific ideas are revealed regarding the stable categories of elements that form the system of institutions aimed at the protection of human rights, despite changes, including: ombudsmen; judicial authorities; law enforcement agencies; other subjects of public administration.

The theoretical and legal approaches to understanding the forms of practical activity of the system of public administration subjects in the field of human rights protection are characterized, which are determined by a wide range of their powers, namely, monitoring the observance of human rights; eliminating human rights violations; preventing human rights violations; information and educational activities and inter-subject cooperation.

The author's definition of guarantees for the implementation of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system is proposed as a system of economic, political, legal conditions, methods and means that form objective and subjective factors that contribute to the proper and effective activity of public authorities to protect human rights.

The features of guarantees of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system are determined: confirmation of the

state's intentions to ensure human rights as a key value of its existence; the essence is the combination of organizational and power actions and individual volitional actions to form conditions and means to maintain a sufficient level for the effective practical activity of officials; are reflected in regulatory legal acts that define the economic, political, ideological, and legal directions of the state's activities that have a direct impact on the protection of human rights.

Theoretical provisions have been established on the classification of guarantees for the implementation of the institutional mechanism for the protection of human rights, in particular, in the public administration system, based on the nature of social relations, and with its help political, economic, legal, and worldview-value guarantees have been identified.

The third section is devoted to the directions of improvement of the institutional mechanism of protection of human rights in the system of public administration.

It is substantiated that the institutional mechanism of protection of human rights in the system of public administration in various democratic states, in particular, the USA, Canada, Brazil, Great Britain, individual EU member states, Singapore, Malaysia contain stable categories of elements that, despite differences in legal status and powers due to different state and legal systems, perform functions that are similar to Ukrainian ones.

It is proposed to implement into the domestic practice of functioning of the institutional mechanism of protection of human rights in the system of public administration the experience of Finland, Canada, Austria in creating a network of special public authorities that would be centrally and systematically engaged in the protection of human rights at the local level, being directly in the places of residence of internally displaced persons, in front-line territories and deoccupied territories.

Three key areas of prospects for the modernization of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system in Ukraine in the context of European integration processes are analyzed, namely: ensuring the independence of public authorities whose powers include the protection of human rights; forming a proper internal organization of public authorities whose

powers include the protection of human rights; having sufficient funding for public authorities whose powers include the protection of human rights.

The article presents a statement on the need to protect the rights of national minorities in Ukraine in the context of the European integration process, in particular, it is emphasized that Ukraine must first and foremost protect its national interests and act to protect its independence, unity, territorial integrity and protect the rights of Ukrainians first and foremost.

Scientific ideas are outlined regarding the trends in the transformation of the institutional mechanism for the protection of human rights in the public administration system in Ukraine, in particular, regarding a change in the approach to understanding the protection of human rights in a proactive context; transformation of the role and functions of human rights institutions through the development of new entities and mechanisms for their activities to ensure more effective and comprehensive protection of the rights of individual categories of the population; change of approach to interaction between human rights institutions and public administration bodies towards enhanced coordination; development and implementation of new tools in the activities of public authorities to protect human rights, such as electronic services and online platforms.

Proposals are made to introduce the Commissioner for the Rights of Military Personnel and Members of Their Families (Military Ombudsman) as an additional mechanism of parliamentary control, endowed with functional autonomy and independence, as well as a special public authority responsible for protecting the rights of refugees and coordinating the process of their return.

Keywords: human rights, protection, institutional mechanism, public administration, public authority, guarantees of implementation, transformation, European integration processes, regulatory and legal regulation, martial law, institutional principles, government-civil cooperation.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPICS OF THE DISSERTATION

Papers in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Pushkarenko S.O. Enshrining the institutional mechanism for the protection of human rights in constitutional principles. *Public governance: collection. Kyiv: PrJSC «VNI «Interregional Academy of Personnel Management»*. 2022. № 2 (30). P. 78-85.

URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/217>

2. Pushkarenko S.O. Human rights: institutional aspect. *Theoretical and applied issues of state building*. 2023. № 29. P. 351-353.

URL: <http://taais.oridu.odessa.ua/article/view/289744>

3. Pushkarenko S. O. The Institute of the Ombudsman of the Human Rights Protection System: *Foreign Experience for Ukraine. Tavria Scientific Bulletin: Public Governance and Administration*. 2024. № 1. P. 82-88.

URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/issue/view/35>.

4. Pushkarenko S. O. The Genesis of Understanding the Institutional Mechanism for the Protection of Human Rights in the System of Public Administration. *Law and Public Administration*. 2024. №. 1. P. 187-195.

URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2024/26.pdf

5. Pushkarenko S.O. The concept, features and significance of the institutional mechanism of human rights as an object of public administration. *Věda a perspektivy*. 2024. № 11 (42). P.145-158.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/16908/16980>

Scientific steps that confirm the testing of dissertation materials:

1. Pushkarenko S. O. The evolution of human rights as a reflection of modern socio-cultural processes. XV International Human Rights Conference "Criteria for assessing the effectiveness of national and international systems of human rights protection" on the occasion of the 70th anniversary of the entry into force of the European Convention on Human Rights. (24-25.04.2023).

2. Pushkarenko S.O. Peculiarities of the protection of human rights in the administrative judiciary of Ukraine. *Information activity as a component of scientific development: the 13th International scientific and practical conference* (April 04 - 07, 2023, Edmonton, Canada) International Science Group. 2023. P. 124-127.

URL: <https://isg-konf.com/uk/information-activity-as-a-component-of-science-development/>

3. Pushkarenko S.O. Interaction of state and non-state organizations in the field of human rights protection in crisis conditions. *Ensuring the stability of the public authority and management system in conditions of special administrative and legal regimes and the restoration of Ukraine: materials of the International Scientific and Practical Conference* (May 17, 2024, Odessa). Odesa: Odesa Polytechnic. 2024. P. 512-514.

URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolymconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf

Works that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

1. Pushkarenko S.O., Falkovsky A.O. The institutional component of the human rights protection mechanism. *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management: political science and public administration*. 2022. № 2. P. 136-141.

URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2150/2648>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	27
1.1.Стан наукової розробки проблеми інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління	27
1.2. Методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.....	46
1.3. Поняття, ознаки та значення інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління.....	64
Висновки до 1 розділу.....	80
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ.....	83
2.1. Нормативно-правові засади формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.....	83
2.2. Система й специфіка практичної діяльності інституцій захисту прав людини у сфері публічного управління	102
2.3. Гарантії реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.....	129
Висновки до 2 розділу.....	147
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	150
3.1. Зарубіжний досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління та можливості його імплементації в Україні	150

3.2. Перспективи модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.....	172
3.3. Сучасні тенденції трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні.....	188
Висновки до 3 розділу.....	200
ВИСНОВКИ.....	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	210
ДОДАТОК А Список публікацій за темою дисертації	229
ДОДАТОК Б Довідки про впровадження.....	231

ВСТУП

Актуальність теми. Права людини є невід’ємною фундаментальною цінністю для будь-якого демократичного суспільства, є системою універсальних норм і принципів, що гарантують кожній людині рівні можливості та свободи, охоплює при цьому всі аспекти її життєдіяльності. Права людини є основою для будь-якого демократичного суспільства та джерелом гідності та гармонії. Тому кожна держава для забезпечення свого розвитку прагне створити дієві механізми для реалізації та захисту прав людини у разі їхнього порушення.

Не є винятком й Україна, яка на сьогодні переживає ключовий момент своєї новітньої історії. Повномасштабне вторгнення російської федерації обумовили нові виклики перед органами публічної влади щодо ефективного захисту прав українців. Основними з них є: масові порушення основних прав людини, в першу чергу, права на життя, фізичну цілісність, свободу і особисту недоторканність, свободу пересування; складнощі із фіксацією порушень прав людини на тимчасово окупованій території України; відсутність загального підходу до визначення категорій осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України; значне збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб; недосконалість та застарілість законодавства, яке регулює діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що спричиняє потенційну політичну залежність інституції, знижує її ефективність та уможливорює політичний тиск; неефективність наявних правових механізмів запобігання та протидії дискримінації, притягнення до відповідальності за дискримінацію.

За таких умов важливо зберігати наявні здобутки щодо формування та функціонування інституційного механізму захисту таких прав в системі публічного управління, а також динамічно та ефективно удосконалювати його.

Лише таким чином Україна зможе продовжити свій шлях демократичних реформ з метою забезпечення прав людини, розробляючи та вдосконалюючи

інституційний механізм їх захисту. Саме ці процеси призведуть до нового етапу розвитку українського державотворення.

Стан наукової розробки. Дослідження окремих аспектів проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні є предметом численних наукових доробків вітчизняних науковців.

Питання, присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту висвітлені у здобутках таких вчених як: М.М. Антонович, М.В. Афанасьєва, Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, Г.Ю. Гарасимів, М.М. Данканич, І.Б. Іванків, І.О. Ієрусалімова, А.М. Колодій, В.Я. Крижанівський, Я.В. Лазур, А.Ю. Олійник, М.М. Палінчак, П.М. Рабінович, О.І. Наливайко, А.О. Фальковський тощо.

Сутність інституційних механізмів в системі публічного управління розглянута в працях таких дослідників як: М.М. Білинська, В.В. Демчук, О.О. Дума, М.Д. Лесечко, С.П. Лисик, Т.І. Обуховська, О.М. Петроє, Т.М. Середа, А.О. Чемерис, Н.Я. Юристовська, Я.В. Янушевич та низка інших.

Публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини досліджувались такими науковцями як: Є.О. Гіда, Н.Е. Кошляк, П.Х. Лук'янчук, О.В. Негодченко, С.В. Россоха, Б.І. Старуха та ін.

Незважаючи на доволі значну кількість робіт з різноманітних аспектів інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні і безумовну цінність наукових розвідок зазначених авторів, для науки державного управління все ще бракує комплексного дослідження цієї проблематики, особливо з урахуванням євроінтеграційних процесів та воєнного стану. Наведене й зумовило актуальність, наукову цінність та практичну значимість дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська політехніка» за темою: «Правове регулювання державотворення соціально-економічних відносин в Україні (2022-

2025 рр.)» (ДР №0122U002193), в якому автор як виконавець дослідив теоретичні та емпіричні аспекти формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а також надав рекомендації щодо його подальшого провадження з урахуванням євроінтеграційних процесів та воєнного стану.

Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України.

Для досягнення окресленої мети обґрунтовані наступні **завдання**:

- розкрити генезу наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління;
- визначити методологію дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління;
- з'ясувати нормативно-правові засади функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління;
- комплексно охарактеризувати систему й специфіку практичної діяльності інституцій захисту прав людини у сфері публічного управління;
- розкрити напрями імплементації в Україні зарубіжного досвіду формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління;
- розглянути сучасні тенденції трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні;
- виявити перспективи удосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі захисту прав людини в системі публічного управління.

Предметом дослідження є інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління в Україні.

Методологія дослідження. Теоретичною основою дослідження стали праці українських та зарубіжних науковців у сфері публічного управління, що визначають окремі аспекти специфіки інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України.

Методологічною основою дисертаційного дослідження для досягнення поставленої мети став комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. За допомогою діалектичного методу дослідження виявлено суперечності та протиріччя щодо поняття, ознак та значення інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління (підрозділ 1.3.). За допомогою герменевтичного методу з'ясовано нормативно-правові засади формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління (підрозділ 2.1.). Для розкриття системи й специфіки практичної діяльності інституцій захисту прав людини у сфері публічного управління використано системний метод (підрозділ 2.2.). Метод абстрагування та узагальнення дозволив виявити перспективи модернізації інституційного механізму інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, а також розглянути сучасні тенденції трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні (підрозділи 3.2., 3.3.). За допомогою методу аналізу та синтезу розкрито генезис наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а також гарантії його реалізації (підрозділи 1.1., 2.3.). Структурно-функціональний метод використано для визначення методології дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління (підрозділ 1.2.). В свою чергу компаративістський метод надав змогу проаналізувати зарубіжний досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління та можливості його імплементації в Україні (підрозділ 3.1.).

Інформаційно-фактологічною основою дослідження слугували нормативно-правові акти у сфері захисту прав людини й діяльності профільних

органів публічної влади, звітно-аналітична інформація; аналітичні огляди міжнародних організацій, вітчизняних громадських організацій та засобів масової інформації.

Наукова новизна полягає в тому, що у дисертації отримано нові результати щодо теоретичних і практичних аспектів формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання обґрунтування пропозицій щодо його вдосконалення. Зокрема, у дисертаційному дослідженні:

уперше:

- обґрунтовано ключові напрямки удосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України в сучасних умовах, а саме: забезпечення незалежності органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини; формування належної внутрішньої організації органів публічної влади відповідальних за захист прав людини; наявність достатнього фінансування органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини;

удосконалено:

- концептуальні положення щодо розуміння методології досліджень інституційного механізму захисту прав людини, зокрема сформульовано авторську дефініцію «інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління» як цілісної організаційно-функціональної системи органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, діяльність яких має нормативне підґрунтя та скерованість на виконання функцій держави щодо утвердження і забезпечення прав людини шляхом використання засобів та прийомів, спрямованих на попередження/припинення незаконного посягання на права людини, а також поновлення останніх у разі порушення;

- теоретико-правові підходи щодо розуміння форм практичної діяльності системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини обумовлені широким спектром їхніх повноважень, а саме контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця;

- теоретичні положення про класифікаційний поділ гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини, зокрема, в системі публічного управління, на підставі характеру суспільних відносин, й виділено з його допомогою політичні, економічні, юридичні та світоглядно-ціннісні гарантії;

набули подальшого розвитку:

- концептуальні положення щодо основних напрямків політики та дій ЄС у сфері прав людини (просування прав людини в усьому світі та захист основних прав людини для громадян ЄС), а також щодо європейських стандартів функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, які включають як загальні засади практичної діяльності щодо захисту прав громадян, так і функціональну специфіку створення та функціонування профільних органів публічної влади;

- визначення ознак гарантій інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління: підтвердження намірів держави щодо забезпечення прав людини як ключової цінності її існування; сутністю є поєднання організаційно-владних дій та індивідуально-вольових щодо формування умов та засобів для підтримання достатнього рівня для результативної практичної діяльності посадових осіб; відображаються у нормативно-правових актах, в яких визначено економічні, політичні та ідеологічні, юридичні напрямки діяльності держави, які здійснюють безпосередній вплив на захист прав людини;

- наукові уявлення щодо тенденцій трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні, зокрема, щодо зміни підходу до розуміння захисту прав людини в проактивному

контексті; трансформація ролі та функцій інституцій захисту прав людини шляхом розвитку нових суб'єктів та механізмів для їхньої діяльності для забезпечення більш ефективного та комплексного захисту прав окремих категорій населення; зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління в напрямку посиленої координації; напрацювання та впровадження нових інструментів в діяльності органів публічної влади для захисту прав людини, таких як електронні сервіси та онлайн-платформи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені й обґрунтовані положення дисертації, сформульовані в ній висновки та наукові рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальших наукових розробок питань, що стосуються захисту прав людини та окремих аспектів практичної діяльності органів публічної влади, які входять до системи інституцій захисту прав людини у системі публічного управління;

- у правотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до чинного законодавства України з метою вдосконалення його положень, які стосуються захисту прав людини та окремих аспектів практичної діяльності органів публічної влади, які входять до системи інституцій захисту прав людини у системі публічного управління, а також при розробці державних стратегій розвитку в окресленій сфері;

- у практичній діяльності – як рекомендації для діяльності органів публічної влади щодо здійснення ефективного та належного захисту прав людини;

- у навчальному процесі – під час викладання курсів захисту прав людини як напрямку діяльності органів публічної влади, підготовці підручників, навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів;

Окремі положення, висновки, практичні рекомендації, основні результати дисертації використано:

– Департаментом з благоустрою міста Одеської міської ради – результати дисертаційного дослідження Пушкаренко сергія стали додатковим інструментом для підвищення ефективності діяльності Департаменту благоустрою Одеської міської ради, забезпечення прав мешканців міста на якісний благоустрій та формування сучасного, комфортного і безпечного міського середовища (довідка від 16.12.2024 № 01-07/1161).

– Київським районним судом м.Одеси – результати дисертаційного дослідження Пушкаренко Сергія сприяють підвищенню якості судової діяльності та утвердженню принципів верховенства права та захисту прав людини у системі публічного управління України (довідка від 12.12.2024 № 2156).

– Хмельницьким відділом управління Державної міграційної служби України в Вінницькій області – окремі положення дисертаційного дослідження були використані для оптимізації роботи в сфері захисту прав людини, реалізації більш ефективних механізмів їх дотримання, вдосконалення процесу документообігу та обміну інформації з органами публічного управління та адміністрування.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, яке здійснено автором протягом 2022-2025 рр. Теоретичні положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, отримані в процесі проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно. В опублікованій у співавторстві праці автором використані лише ті результати дослідження, які є особистим науковим доробком. Концептуальні засади роботи, її структура і зміст, постановка проблеми, інтерпретація та узагальнення отриманих результатів, наукові й практичні висновки є авторськими. Використані в дисертації думки, положення, результати інших учених мають відповідні посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: Основні наукові положення дисертації апробовані автором на

низці науково-практичних конференціях за міжнародною участю: Information activity as a component of science development: the 13th International scientific and practical conference (April 04 - 07, 2023, Edmonton, Canada) International Science Group. 2023. Р. 124-127; Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, м.Одеса). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 512-514; XV International Human Rights Conference «Criteria for assessing the effectiveness of national and international systems of human rights protection» on the occasion of the 70th anniversary of the entry into force of the European Convention on Human Rights.

Публікації. Висновки та основні положення дисертаційного дослідження висвітлені в шести наукових статтях, у тому числі п'яти у наукових фахових виданнях України та однієї публікації за кордоном, а також у трьох тезах виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (198 найменування на 19 сторінках), додатків. Загальний обсяг роботи складає 236 сторінки. Основний текст викладено на 189 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління

Права людини є невід'ємною складовою сучасного суспільства, яка гарантує захист та повагу до гідності кожної людини, незалежно від її раси, національності, статі, віросповідання чи соціального статусу. Це набір законодавчих та моральних принципів, які визначають права та свободи кожного громадянина та зобов'язують державу їх захищати та забезпечувати. Права людини для держави є не тільки моральною та етичною нормою, але й юридичною вимогою. Будучи закріпленими в Конституції та інших законодавчих актах країни, вони є основою для створення справедливого та демократичного суспільства. Держава має забезпечувати реалізацію цих прав та свобод, а також захищати громадян від будь-яких порушень їх прав, оскільки це є важливим елементом для забезпечення стабільності та розвитку країни. Разом з тим, права людини не є абсолютними і можуть бути обмежені в інтересах безпеки та громадського порядку. Тому важливо збалансувати права та обов'язки громадян, щоб забезпечити гармонійний розвиток суспільства.

З метою забезпечення вказаного балансу, у сучасній державі, де важливе місце займає публічне управління, необхідно мати ефективний інституційний механізм захисту прав людини, який буде включати в себе різноманітні інституції та органи, що відповідають за захист прав людини в усіх сферах життя. Серед них можуть бути омбудсмени, правозахисні організації, судові та правоохоронні органи, а також інші структури, які мають відповідні повноваження та компетенцію.

Формування інституційного механізму захисту прав людини є важливим етапом у будь-якому суспільстві. Цей процес потребує належного теоретичного

осмислення, оскільки він пов'язаний з розробкою ефективних інструментів та механізмів, які забезпечать ефективний захист прав людини. Тобто виникає необхідність вивчення теоретичних підходів до захисту прав людини, аналіз існуючих механізмів та їх ефективності, а також розробку нових інструментів та підходів до захисту прав людини. Вищевказане вже неодноразово було предметом наукових досліджень низки науковців, що в рамках даного дисертаційного дослідження обумовлює необхідність здійснення огляду наукових уявлень щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління у вітчизняній науці.

Насамперед відзначимо, що генезис наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління починається з давніх часів, а саме з моменту, коли люди почали усвідомлювати необхідність захисту своїх прав від держави та суб'єктів влади. Завдяки розвитку філософії та політичної теорії, сформовано перші ідеї про необхідність створення спеціальних механізмів для захисту прав людини.

У середньовіччі зароджувалися перші форми інституційного захисту прав людини, такі як королівські суди та парламенти. Однак, ці механізми були не ефективні, оскільки влада перебувала в руках обмеженого кола осіб. З появою просвітництва та розвитком демократичних ідей, з'явилися нові погляди на захист прав людини. Філософи та політичні діячі почали активно обговорювати необхідність створення спеціальних інституцій для захисту прав людини від держави та суб'єктів влади.

У другій половині XIX століття під впливом революційних подій та розвитку демократії створено перші органи, які займалися захистом прав людини. Наприклад, Міжнародний комітет Червоного Хреста, який займався захистом прав військовополонених та жертв війни. Формування останніх продовжилось у XX столітті. Після Другої світової війни створено міжнародні організації, зокрема ООН, які приділили особливу увагу захисту прав людини, а також прийнято міжнародні документи, які закріплювали права людини та зобов'язували держави до їх захисту.

Все вище наведене стало поштовхом для вітчизняних вчених здійснювати наукові пошуки щодо сутності прав людини та їхнього захисту за допомогою відповідного інституційного механізму в межах багатьох дисциплін. Так, це питання вивчається в рамках таких наук, зокрема: в публічному управлінні задля розробки та впровадження ефективних політик та практик, що стосуються прав людини, з метою виявлення проблем та вдосконалення механізмів їх захисту; в юриспруденції, що включає в себе аналіз та дослідження прав людини, їх походження, сутність та застосування в різних сферах життя; в політології – в контексті аналізу різних політичних систем та їх вплив на дотримання прав людини; в соціології – з метою виявлення впливу прав людини на структуру та функціонування суспільства; в психології – для розкриття значення прав на психічне здоров'я та самопочуття людини та в низці інших наук [126].

Загалом, усю сукупність наявних теоретичних досліджень, що стосуються проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, вважаємо за доцільне розділити на три групи:

- наукові праці, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту;
- наукові праці, спрямовані розкриттю сутності інституційних механізмів в системі публічного управління;
- наукові праці, що висвітлюють публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини.

Задля виконання завдань, які поставлені перед даним дисертаційним дослідженням, розглянемо здобутки кожної із вказаних груп більш детально.

Існування першої групи – «наукові праці, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту», обумовлено тим, що наукові пошуки щодо сутності прав людини та їхнього захисту є важливою темою для багатьох наукових дисциплін, що обумовлює широкий спектр відповідних досліджень.

З моменту проголошення незалежності України права людини та їхній захист стають основоположним фундаментом діяльності держави, який

потребував якісної теоретичної бази для його формування. Наведене обумовило наукові пошуки низки вчених.

Одним із перших та найбільш авторитетних дослідників, до сфери наукових інтересів якого відносяться права людини та їх захисту, став П.М. Рабінович. Відомий український дослідник підготував чимало праць окресленої проблематики. Серед них варто відмітити навчальні посібники на тему «Права людини та їх юридичне забезпечення (Основи загальної теорії права та держави)» (1992) та «Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень)» (1997), «Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти)» (2001) тощо. У згаданих працях науковець визначив сутність прав людини, їхню систему та специфіку нормативного закріплення в Основному Законі України. Крім того, П.М. Рабінович досліджував особовості реалізації прав людини, а також захисту останніх у разі порушення за допомогою спеціального механізму, сформованого державою.

Проблеми захисту прав людини в Україні досліджуються в монографії М.М. Антонович «Україна в міжнародній системі захисту прав людини» (2000). В ній аналізується участь України в міжнародно-правовій системі захисту прав людини, зокрема розвиток прав людини в Україні в контексті міжнародного права, відповідність українського законодавства міжнародно-правовим нормам щодо прав людини та практика їх застосування міжнародними та національними органами контролю та захисту прав. Також досліджується участь України у всесвітніх та регіональних міжнародних правозахисних структурах та органах [4].

Одним із перших дисертаційних досліджень є робота О.І. Наливайко «Теоретико-правові проблеми захисту прав людини» (2002). Дисертація присвячена дослідженню інституту захисту прав людини як категорії, що має теоретичний та практичний характер. На основі аналізу літератури та узагальнення практики дається власний погляд на природу, принципи, функції та призначення захисту прав людини, а також визначається суттєва різниця

категорій «захист», «захищеність», «гарантування». Крім того, автором аналізуються історичні основи становлення інституту правового захисту та можливих перспектив його розвитку в умовах правової держави та громадянського суспільства, а також досліджується взаємодія та взаємозв'язок захисту прав людини та функцій права як засобу правового забезпечення захисту [62].

Заслуговує на увагу навчальний посібник, підготовлений знаними українськими дослідниками прав людини А.М. Колодієм та А.Ю. Олійником – «Права людини і громадянина в Україні» в 2003 році. В останньому висвітлено історію розвитку прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, впливу громадянського суспільства на виникнення й існування прав людини, а також правової держави як засобу реалізації та охорони прав, свобод та обов'язків людини. Крім того, вченими охарактеризовано правовий статус людини і громадянина в національному праві України й досліджено закріплення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Конституції України. Особливий інтерес викликають погляди щодо конституційно-правового механізму забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, до якого віднесено гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина та окремі юридичні елементи механізму забезпечення реалізації прав і свобод. Також в цьому контексті авторами проаналізовано процес практичного втілення можливості в дійсність, умови і чинники такого процесу [36].

Колективне висвітлення специфіки прав людини також здійснено науковцями Ужгородського національного університету. В 2003 році Ю.М. Бисага, М.М. Палінчак, Д.М. Белов та М.М. Данканич підготували науковий посібник «Права людини», який містить матеріали комплексного дослідження про права людини. Робота досліджує широкий спектр питань, пов'язаних з правами людини, їх походженням та розвитком як у світі, так і в Україні, а також класифікує основні права людини. Крім цього, вона розкриває деякі аспекти, пов'язані з правами людини, зокрема, національний та

міжнародний механізми їх захисту, гарантії реалізації основних прав та свобод людини і громадянина [7].

До сфери наукових інтересів І.О. Ієрусалімової також належать права людини та їхній захист. Так, в навчальному посібнику на тему «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина» (2007) вченою досліджено механізм, який забезпечує права та свободи людини та громадянина в адміністративно-правових відносинах. Здійснена класифікація цих прав і свобод, а також надана характеристика адміністративно-правового статусу громадянина. Також запропоновано визначення механізму адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина, описано організаційні засоби його реалізації. Крім того, у роботі висловлено пропозиції щодо необхідності доповнення механізму правового регулювання суспільних відносин у сфері реалізації прав і свобод громадян відповідними законами, зокрема забезпечення їх державними, соціальними та управлінськими послугами [30].

Специфіка судового захисту прав людини стала предметом дисертаційного дослідження В.Я. Крижанівського на тему «Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» (2013). В даній роботі вчений проаналізував основні конституційні напрями правозахисної діяльності суду, засоби забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина органами судової влади; розкрито місце, роль та значення Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Крім того, в роботі розглянуто актуальні проблеми удосконалення конституційно-правового забезпечення судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, зокрема запровадження інституту конституційної скарги, забезпечення розумного строку розгляду справ судами загальної юрисдикції, правове забезпечення виконання рішень судів як складова процесу реалізації прав громадян на судовий захист. Проаналізовано проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини в діяльності судових органів України та виконання його рішень. На основі аналізу

нормативно-правового матеріалу, літературних джерел та судової практики сформульовано теоретичні висновки і рекомендації з удосконалення судового захисту прав і свобод людини і громадянина [44].

Викликає науковий інтерес й дисертаційне дослідження І.Б. Іванків на тему «Права людства: стан та перспективи їх забезпечення» (2019), яке присвячене дослідженню прав людства як особливих солідарних прав третього покоління, які включають право на мир, на здорове довкілля та на сталий розвиток, а також наявні та потенційні механізми їх захисту. Зокрема, на особливу увагу заслуговує розгляд вченою механізмів міжнародної співпраці для захисту прав людства, зокрема через діяльність міжнародних миротворчих місій, моніторингових місій, проектів міжнародного розвитку тощо [29].

В процесі висвітлення наукових праць, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту, заслуговує на увагу дисертація Г.Ю. Гарасимів на тему «Вплив практики Європейського Суду з прав людини на вдосконалення правозахисного законодавства в Україні (загальнотеоретичний аспект)» (2020). Дана робота присвячена дослідженню аспектів впливу практики Європейського суду з прав людини на правотворчу (насамперед законодавчу) діяльність в Україні та можливостей подальшого вдосконалення національного правозахисного законодавства на підставі рекомендацій, висвітлених Європейським судом з прав людини у його рішеннях. Дослідження спрямоване передусім на виявлення констатованих у рішеннях ЄСПЛ зауважень щодо недоліків національного правозахисного законодавства та заходів держави стосовно їхнього усунення [11].

Комплексним монографічним дослідженням в межах першої групи є робота Я.В. Лазур на тему «Захист прав людини у публічному управлінні: євроінтеграційний контекст» (2021). В даній праці вчений розкриває сутність прав громадян, що реалізуються у публічному управлінні, а також наводить їхню класифікацію. Детальний розгляд знайшли гарантії захисту прав людини у публічному управлінні, які розподілено на дві групи: загальні та юридичні.

Особливу увагу В.Я. Лазур присвятив вивченню європейському досвіду забезпечення прав людини у публічному управлінні. Зокрема, вченим розкрито нормативну та інституційну складові захисту прав людини у публічному управлінні, а також адміністративну юстицію та захист прав людини у публічному управлінні [46].

Проблематика прав людини також відображена у монографії «Права людини в особливих правових режимах: досвід України» (2022), яка підготовлена кафедрою конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія» за загальною редакцією М.В. Афанасьєвої. Монографія є спільною науковою роботою, результатом критичного переосмислення реальності конституційного права та реалізації прав людини в Україні в умовах особливих правових режимів. Автори провели аналіз конституційного права, міжнародного права людини, міжнародного гуманітарного права, а також національної законодавчої бази та судової практики щодо права держави на вживання заходів у випадку відступу від своїх юридичних зобов'язань у надзвичайних ситуаціях [77].

Окрім комплексних наукових досліджень, викликають науковий інтерес й наукові статті, які підготовлені вітчизняними науковцями в рамках першої групи. Серед них слід виділити наступні: Г.І. Ткач «Адміністративно-правовий захист: окремі питання прав, свобод та законних інтересів громадян» (2001), М.М. Антонович «Еволюція поняття прав людини та проблема їх класифікації» (2005), О.Г. Огородник «Механізм забезпечення прав і свобод людини та принцип законності в Україні» (2008), О.В. Муза «Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні» (2014), М.В. Лошицький «Адміністративне оскарження як спосіб захисту прав громадян у діяльності органів публічної адміністрації» (2015), О.А. Сокурєнко «Адміністративно-правовий аспект захисту прав та свобод людини та громадянина» (2018), М.А. Панфьорова «Права людини в Україні: історико-теоретичний вимір» (2020), Б.Б. Мельниченко «Адміністративно-правові засоби захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у сфері публічного

дослідження» (2022), Д.М. Белов, М.В. Белова «Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктринальні та нормативні основи» (2023), Н.А. Горбова, А.Я. Палюх, В.І. Пархета, «Правовий захист та відновлення прав людини і основоположних свобод в умовах подолання наслідків війни» (2023) та чимало інших.

Підсумовуючи аналіз наукових доробків першої групи, зазначимо, що широкий об'єкт дослідження сприяв комплексному дослідженню загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту не лише в рамках наукових статей, дисертаційних досліджень окремих науковців, а також колективних монографій та навчальних посібників. Праці цієї групи формують загальнотеоретичний фундамент дослідження проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, оскільки в них висвітлюються теоретичні аспекти прав людини, такі як їхній походження, еволюція та роль у сучасному світі. Також досліджуються поняття та класифікація прав людини, їхні основні характеристики та взаємозв'язок з іншими правовими категоріями. Окрім загальнотеоретичних аспектів, у таких наукових працях звертають увагу на специфіку захисту прав людини з урахуванням динамічних змін українського суспільства.

Друга група включає в собі наукові праці, спрямовані на розкриття сутності інституційних механізмів в системі публічного управління, що відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності та ефективності діяльності органів публічної влади.

Одне із перших комплексних колективних досліджень в межах другої групи представлено науковцями Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України під керівництвом М.Д. Лесечка та А.О. Чемериса. Так, в 2005 році вчені презентували науковий посібник під назвою «Механізми державного управління: сутність і зміст», в якому представили власне розуміння механізмів державного управління як штучно створеної складної системи, призначеної для досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру.

Крім того, науковцями визначено сукупність правових норм, методи, засоби, інструменти державного впливу на об'єкт управління [58].

Серед праць даної групи вирізняється й дисертаційне дослідження Т.М. Середи на тему «Інституційні механізми реалізації публічної політики» (2015), яке присвячене теоретико-методологічному обґрунтуванню напрямів удосконалення інституційних механізмів реалізації публічної політики в системі державного управління. В даній роботі вчена розширила понятійно-категоріальний апарат науки державне управління, зокрема шляхом визначення поняття «інституційні механізми реалізації публічної політики», а також виділила характерні ознаки та структурні елементи інституційних механізмів реалізації публічної політики. Також виявлено та систематизовано інституційні механізми реалізації публічної політики в аспекті взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. За результатами проведеного дослідження автором визначено напрями удосконалення системи державного управління в контексті удосконалення інституційних механізмів реалізації публічної політики, в тому числі з урахуванням зарубіжного досвіду [138].

Специфіку формування інституційних механізмів в системі публічного управління в сфері захисту персональних даних досліджувала Т.І. Обуховська. Так, у своєму дисертаційному здобутку на тему «Державні механізми забезпечення захисту персональних даних в Україні» (2016), вчена провела теоретичне дослідження державних механізмів захисту персональних даних в Україні, визначила перспективні напрями їхнього подальшого розвитку та розробила науково-практичні рекомендації для органів влади в умовах трансформації державного управління. Також проведено аналіз законодавства щодо основних прав і свобод людини та громадянина, який показав, що держава є основною інституцією, яка забезпечує захист цих прав, в тому числі в інформаційній сфері. На основі міжнародного досвіду обґрунтовано вплив європейських стандартів та досвіду демократичних країн на організаційно-правовий механізм захисту персональних даних в Україні [66].

Слід звернути увагу й на дисертаційне дослідження Н.Я. Юристовської на тему «Механізми публічного управління у сфері забезпечення рівного доступу до медичних послуг сільського населення в Україні» (2018). У своїй роботі вченою створено та науково обґрунтовано власну модель комплексного механізму публічного управління у сфері забезпечення рівного доступу до медичних послуг різних категорій населення України. Ця модель відображає послідовну та узгоджену діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад та інститутів громадянського суспільства з метою досягнення єдності цілей, заходів, інструментарію та ресурсних лімітів. Модель спрямована на досягнення кінцевого результату, передбачає планування конструктивних змін об'єкта управління, безперервність інноваційних процесів, а також координацію та регіоналізацію управлінських дій [174].

Також викликає науковий інтерес науково-аналітична доповідь, підготовлена представниками Національної академії державного управління при Президентові України за загальною редакцією М.М. Білинської, О.М. Петроє на тему «Інституціоналізація публічного управління в Україні» (2019). У цій роботі були виявлені об'єктивні передумови для майбутніх реформ у сфері публічного управління в Україні. Були проаналізовані зміни в інституційній системі публічного управління на рівнях вищого та центрального, а також особливості формування інституціонального середовища в умовах децентралізації. Також були висвітлені проблеми, пов'язані з реформуванням публічної служби в Україні, визначені та обґрунтовані пріоритетні напрями для формування інституціонального середовища в умовах децентралізації. Крім того, були надані пропозиції та рекомендації органам публічної влади щодо успішної реалізації майбутніх реформ в Україні [31].

Проблематика інституційних механізмів у певній сфері публічного управління стала предметом монографії Я.В. Янушевич на тему «Інституційний механізм забезпечення сфери оподаткування в Україні: теорія та практика» (2020). У даній роботі проведено комплексний аналіз положень чинного

законодавства України, міжнародних правових актів та проектів законів, вітчизняних та зарубіжних наукових, навчальних, публіцистичних джерел. Наведене дозволило обґрунтувати концептуальні адміністративно-правові засади інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні, а також виділити закономірності та проблеми практики даного механізму в Україні. З урахуванням наведеного автором сформульована сучасна концепція адміністративно-правового забезпечення інституційного механізму забезпечення сфери оподаткування в Україні. Також обґрунтовано перспективи модернізації цього механізму на шляху до європейського співтовариства та шляхи наповнення його новим змістом [177].

Заслуговує на увагу й дисертаційне дослідження С.П. Лисика на тему «Механізми державного управління в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму» (2021), яка присвячена розв'язанню проблем формування та реалізації механізмів державного управління в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму. З метою виконання поставлених у роботі завдань, автор обґрунтував симптоми проблеми державного управління в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму через оцінку сучасного стану індексу тероризму та особливостей фінансування тероризму в Україні та світі, а також розвинув механізми державного управління міжнародною співпрацею щодо запобігання та протидії фінансуванню тероризму й визначив напрями розвитку останнього [47].

Окремі особливості формування та реалізації інституційного механізму у сфері протидії корупції дослідила О.О. Дума у своєму дисертаційному дослідженні на тему: «Інституційний механізм забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами» (2024). В останньому визначається зміст інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами; охарактеризовано його нормативно-правові засади та функції. Також в роботі описано суб'єктну характеристику механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами,

встановлено систему адміністративно-правових інструментів та адміністративних процедур реалізації досліджуваного інституційного механізму. Крім того, описано зарубіжний досвід забезпечення ефективності інституційного механізму забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, й обґрунтовано його організаційно-правові напрями забезпечення ефективності [22].

Одним із останніх дисертаційних досліджень у даній групі є робота В.В. Демчука на тему «Механізми державного управління у сфері цивільного захисту в умовах трансформації безпекового середовища України» (2024). Вчений дослідив процеси трансформації безпекового середовища крізь призму механізмів державного управління у сфері цивільного захисту та удосконалив категорійно-понятійний апарат за темою дисертаційного дослідження. Також обґрунтовано доцільність упровадження кращих світових практик державного управління у сфері цивільного захисту в сучасній Україні, запропоновано перспективні напрями модернізації державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, й розроблено концептуальний підхід до вдосконалення механізмів державного управління у сфері цивільного захисту в умовах трансформації безпекового середовища України [17].

Широкий спектр публічно-управлінських відносин, які потребують формування реалізації відповідного інституційного механізму, обумовили вивчення останніх не лише на дисертаційному рівні, а й в межах відповідних наукових статей. Серед них слід звернути увагу на наступні профільні публікації: О.В. Федорчак «Класифікація механізмів державного управління» (2008), Л.Л. Приходченко «Політичний та інституційний механізми державного управління: узгодження інтересів» (2010), О.К. Гордєєв «Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму» (2012), В.Ю. Чернецький «Інституційний механізм реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я» (2012), А.О. Дегтяр «Інституціональний механізм державного управління соціальною сферою» (2013), О.М. Кудрейко «Інституційний механізм регулювання

модернізації ринку освітніх послуг» (2014), М.І. Лахижа «Проблеми інституційного забезпечення модернізації публічного управління в Україні» (2014), Р.М. Рудніцька «Сутність та зміст механізмів державного управління та принципів їх функціонування» (2014), Н.М. Матвійчук «Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму природокористування» (2015), Ю.М. Конюхов «Інституціональний механізм реалізації регіональних економічних інтересів» (2015), О.О. Критенко «Функціональний підхід до розкриття сутності інституціонального механізму державного управління системою державних закупівель» (2015), О.В. Федорчак «Інституційний механізм державного управління» (2017), В.М. Горбик «Інституційна складова частини механізму державного управління природно-економічним розвитком регіонів» (2018), Г.М. Буканов «Інституційний механізм публічного управління у сфері екологічної політики» (2019), О.М. Моїсеєнко «Інституціональна основа державного управління економічним розвитком України» (2020), О.В. Михайловська, І.А. Косач, Н.В. Філіпова «Інституційні засади формування сучасних організаційних структур в публічному управлінні» (2021), Л.М. Івашова, Л.В. Антонова, М.Ф. Івашов «Інституційний механізм захисту прав інтелектуальної власності в умовах інтеграції України до ЄС» (2022), І.П. Динник «Інституційний механізм формування розумних міст» (2022), С.М. Охонько «Інституційний механізм запобігання корупції під час виборчого процесу» (2023) та чимало інших.

Загалом, наукові праці даної групи сформулювали у вітчизняній науці публічного управління комплексне теоретичне осмислення сутності інституційного механізму та його змістовного наповнення у різних сферах публічно-управлінських відносин. Також важливе значення мають авторські погляди щодо специфіки формування та реалізації окремих елементів інституційних механізмів в системі публічного управління. Вказані праці допомагають виявити проблеми та недоліки в діяльності управлінських органів та структур, а також запропонувати шляхи для їх подолання. Наведене може бути

важливим кроком у покращенні якості та ефективності управління, а також у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства.

Останньою групою теоретичних досліджень, що стосуються проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є група наукових праць, що висвітлюють публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини.

Однією із перших праць цієї групи є монографія О.В. Негодченко «Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини» (2003), в якій досліджуються форми та організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ України у сфері забезпечення прав і свобод людини. Так, вченим досліджено функції та завдання органів внутрішніх справ у контексті забезпечення прав та свобод людини, а також форми та методи діяльності останніх у даному контексті. Крім того, розкрито особливості механізму адміністративно-правового забезпечення захисту прав та свобод людини органами внутрішніх справ, зокрема, форми, методи та засоби адміністративно-правового забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ. Особливу увагу автор приділив висвітленню проблем вдосконалення та розвитку правоохоронних органів України в аспекті забезпечення прав та свобод людини, а також формулюванню основних шляхів підвищення ефективності і забезпечення прав та свобод людини в правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ [63].

Подібний предмет дисертаційної роботи зустрічається й у монографії Є.О. Гіди на тему «Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку» (2011). В даній роботі вченим розглянуто питання належної поведінки працівників міліції у сфері правопорядку, зокрема, проаналізовано деонтологічні норми та відповідні нормативні акти, що містять стандарти належної діяльності працівників міліції (поліції) щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина у сфері правопорядку. Також висвітлено праксеологічну сутність правопорядку в демократичному суспільстві, й розкрито сучасні підходи до розуміння

співвідношення правопорядку, законності та дисципліни. За результатами дослідження обґрунтовано деонтологічні засади формування позитивного іміджу міліції України [12].

Окреслену проблематику вивчав й С.В. Россоха у своєму здобутку «Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина» (2016). У дисертації досліджуються особливості юридичної природи та конституційно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як інституту, що забезпечує права і свободи людини і громадянина. З використанням понятійного арсеналу сучасного конституціоналізму встановлено специфіку особливого конституційно-правового статусу правоохоронних органів, визначено їх основні ознаки та роль у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Аргументовано необхідність внесення змін до Конституції України щодо місця та ролі правоохоронних органів серед інших органів державної влади, виявлено основні чинники, що призводять до проблем у системі правоохоронних органів, а також розкрито особливості проведення реформування органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку держави [134].

Викликає науковий інтерес й дисертаційне дослідження Б.І. Старухи на тему «Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір» (2016). Ця робота присвячена вивченню ролі органів державної влади у гарантуванні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві. Автор аналізує систему органів державної влади, які відповідають за захист прав людини, розглядає механізм їх забезпечення в процесі соціально-політичних реформ в Україні та досліджує юридичні гарантії захисту прав людини, які надаються органами державної влади. Також автор розглядає правоохоронні та судові органи як суб'єкти, які забезпечують захист прав людини і громадянина в демократичному суспільстві, та проводить теоретико-правовий аналіз міжнародного механізму захисту прав людини і громадянина з метою виокремлення позитивного досвіду для України. На основі результатів дослідження автор пропонує шляхи підвищення

ефективності діяльності органів державної влади щодо захисту прав людини і громадянина в контексті євроінтеграційних процесів [142].

Заслуговує на увагу й дисертаційне дослідження П.Х. Лук'янчука на тему «Вдосконалення механізмів профспілкового контролю та захисту прав у системі публічного управління» (2020), яке спрямоване на обґрунтування концептуальних засад функціонування механізмів державного управління щодо профспілкового контролю та захисту прав у системі соціального партнерства та вироблення шляхів їх удосконалення. В рамках останнього автор охарактеризував державно-управлінський вплив на розвиток профспілкового контролю та виокремив основні механізми профспілкового контролю, зокрема, дослідив організаційні та правові механізми державного управління щодо профспілкового контролю. Також в роботі визначено доцільність запровадження зарубіжного досвіду профспілкового контролю в українській практиці публічного управління та виокремлено основні шляхи розвитку механізмів державного управління щодо профспілкового контролю у системі публічного управління [48].

Однією із останніх праць представників третьої групи є дисертаційне дослідження Н.Е. Кошляк на тему «Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правова характеристика» (2024) [42]. В своїй роботі вчена охарактеризувала нормативно-правову основу інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а також сформулювала визначення поняття та розкрити методологію дослідження інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. На особливий інтерес заслуговують погляди автора на визначення системи органів державної влади як основних суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, дослідження проблем їх функціонування. Крім того, в роботі обґрунтовано місце органів місцевого самоврядування у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб на сучасному етапі й досліджено систему інститутів громадянського суспільства як суб'єктів забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених

осіб. Також Н.Е. Кошляк охарактеризувала зарубіжний досвід функціонування урядових та неурядових організацій у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, й надала рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного інституційного механізму забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Як і в перших двох групах наявних теоретичних досліджень, що стосуються проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, висвітлення публічно-управлінські аспектів формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини також здійснювалось у низці відповідних наукових публікацій. Серед них відзначимо наступних: В.В. Тихий «Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненнями фізичних та юридичних осіб» (2001), О.О. Пушкар «Роль органів державного управління у забезпеченні конституційних прав і свобод громадян у контексті Європейських традицій публічного управління» (2009), А.С. Головін «Захист основоположних прав людини і громадянина під час надання Конституційним Судом України офіційного тлумачення положень» (2011), С.М. Шило «Механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантія забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ» (2013), Ю.М. Сидорчук «Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні» (2013), О.В. Нелін «Конституційний механізм захисту основних прав і свобод людини і громадянина в правовій доктрині України» (2016), Н.В. Москалець «Перспективи забезпечення прав і свобод людини в Україні в контексті належного управління» (2016), М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Р.В. Крамар, Р.М. Скриньковський «Перспективи реформування організаційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина» (2017), О.В. Білоус «Процесуальні гарантії дотримання прав людини і громадянина в діяльності органів судової влади» (2018), Н.В. Глущенко «Поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері» (2018), А.В. Борейко «Конституційно-правовий механізм захисту прав особи: поняття та

сутність» (2019), О.М. Охотнікова, Я.О. Арбич «Публічне адміністрування як запорука забезпечення прав і свобод людини в Україні» (2020), В.В. Коваленко «Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України» (2020), В.С. Котковський, М.О. Богатирьова «Судовий механізм захисту прав та свобод людини і громадянина» (2021), Ю.М. Рижук «Забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах воєнного стану» (2022), Н.О. Бойко «Особливості публічно-управлінського механізму забезпечення прав людини в контексті діяльності Конституційного Суду України» (2022), Ю.А. Голодник «Механізм забезпечення захисту прав і свобод громадян в діяльності органів державної влади» (2023), А.Г. Баштанник «Механізм захисту прав і свобод людини у контексті реалізації положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» (2023), С.М. Мельничук «Механізм захисту прав людини і громадянина: проблеми функціонування» (2023), Н.А. Шпіс, К.В. Дранчак «Аналіз конституційно-правового механізму захисту конституційних прав людини у особливих умовах сучасності» (2023), Ю.О. Коломoeць «Проблеми забезпечення прав і свобод людини в умовах цифровізації системи публічного управління» (2023) тощо.

Отже, в наукових здобутках третьої групи вчені досліджують різні аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини в публічному управлінні. Серед них можна виділити аналіз правових актів, що регулюють цей механізм, оцінку ефективності його роботи, а також вивчення практики застосування захисних механізмів у різних країнах. Крім того, вони вивчають роль та функції державних органів у забезпеченні захисту прав людини, а також вплив політичних та соціально-економічних чинників на роботу цих органів.

Підсумовуючи все вище викладене, приходимо до висновку про відсутність комплексного дослідження проблематики сутності та реалізації інституційного механізму захисту прав людини в сучасній науці публічного управління. Попри це, у вітчизній науковій думці існують три групи дотичних напрацювань, які є невід'ємною частиною даної дисертаційної роботи, оскільки

дозволяють встановити теоретичні зв'язки між різними аспектами досліджуваної проблеми та розкрити її більш детально.

1.2. Методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління

Інституційний механізм захисту прав людини є важливою складовою сучасного суспільства та включає в себе комплекс заходів та інструментів, які забезпечують дотримання та захист прав людини на рівні держави. Цей механізм є необхідним для забезпечення рівності, справедливості та свободи кожної людини незалежно від її статусу, раси, національності чи інших ознак, що є важливою передумовою для стабільного та розвинутого суспільства.

Багатогранність досліджуваного механізму ставить перед наукою публічного управління серйозний виклик щодо комплексного висвітлення особливостей його формування та реалізації. Тому вирішальним фактором успішності цього наукового доробку є обрання правильного, точного та достатнього методологічного інструментарію, який надасть змогу виконати всі завдання, поставлені перед дисертаційним дослідженням.

Поняття методологія є філософським поняттям, яке описує загальні принципи та підходи до вивчення явищ та процесів у різних науках. Згідно з філософським енциклопедичним словником поняття «методологія» (*methodos* – метод, шлях дослідження, пізнання, *logos* – вчення) трактується як система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему [163, с. 365].

Більш детальне філософське трактування надала І.В. Федосова, яка вказує, що «під методологією у філософії розуміється: 1) сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети – одержання об'єктивно істинного наукового знання або наукової теорії та її логічне обґрунтування; 2) галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми,

закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності» [161, с.12].

З часом філософське тлумачення методологія поширилась на інші науки, так як допомагає встановити систематичний підхід до дослідження та розуміння світу. Тому, питання методології досить є складним та отримало своє розуміння у різних сферах наукового пошуку. Не є винятком й сфера публічного управління.

Згідно поглядів О.О. Крамарева, «методологія дослідження публічного управління являє собою систему принципів і способів організації дослідження; поняття методологія дослідження не має єдиного тлумачення. Зарубіжні вчені не роблять різниці між методологією та методами дослідження. Вітчизняні вчені тлумачать методологію як теорію методів дослідження, створення концепцій як систему знань про теорію науки» [23, с. 416].

На думку М.В. Кашуба, П.М. Петровського «вихідним пунктом методології державного управління є відповідність істотним властивостям практики соціально-владних відносин, до яких належить комунікативна або інтерактивна природа державного управління – взаємозв'язок ідеалів і цінностей влади й громади, наявність та дієвість суб'єктивного чинника» [15, с.25].

Група вчених на чолі з С.В. Загороднюком у хрестоматії «Методологія наукових досліджень з державного управління» визначають методологію державного управління як «складну систему категорій, принципів, норм, цінностей, парадигм, теорій і самих методів, яка забезпечує пізнавальну і практичну діяльність» [56, с.23].

Висвітлення колективного розуміння терміну «методологія дослідження в державному управлінні» надали укладачі Енциклопедичного словника з державного управління за ред. Ю.В. Ковбасюка. Вчені вважають, що «загальнонауковою методологією вивчення об'єкта державного управління є системно діяльнісний підхід, найбільш суттєвими компонентами якого є потреба – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат, що створює можливість комплексно дослідити зміст державно-управлінських відносин. Системний

підхід дає змогу визначити стратегію наукового дослідження, в його межах розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи» [23, с. 416-417].

І.В. Шпекторенко пропонує розуміти методологію публічного управління «як сукупність філософсько-управлінських підходів, за допомогою яких забезпечується теоретичне обґрунтування та наукове пізнання публічно-управлінських явищ і процесів у державі» [57, с.56].

Дослідивши різні наукові погляди щодо тлумачення терміну «методологія» в публічно-управлінському контексті, вважаємо за доцільне, висвітлити авторське розуміння терміну «методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління». На нашу думку, під нею слід розуміти сукупність принципів, підходів і методів пізнання, які дозволяють вирішити поставлені дослідницькі завдання, що пов'язані з вирішенням наукової проблеми щодо розроблення цілісної концепції інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Як справедливо зазначає О.Д. Крупчан, «методологічна спрямованість досліджень органічно поєднана з теорією предмета пізнання. Якщо теорією є система понять, які узагальнюють конкретні знання про відповідні об'єкти, то методологія становить собою вчення про шляхи, принципи і методи побудови і практичного застосування саме цієї, а не будь-якої іншої теорії» [45, с.11]. Поділяючи думку науковця вважаємо, що предметом наукового напрямку методології інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є процеси створення, діяльності та розвитку органів публічного управління, діяльність яких спрямовується на захист прав людини, а також відповідних систем (впливів, відносин) публічного управління, які об'єктивно виникають на різних рівнях суспільної та індивідуальної взаємодії.

В процесі виконання завдань, які поставлені перед даним дисертаційним дослідженням, методологія виконує низку функцій, які визначають її як

важливий інструмент, який допомагає забезпечити наукову обґрунтованість та достовірність здобутку.

В першу чергу, методологія допомагає визначити основні етапи дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління та встановити послідовність їх виконання. Розкриваючи шляхи й способи отримання знання, а також його будову, істинність та достовірність методологія виконує пояснювальну функцію. Також ця функція методології надає змогу визначити структуру дослідження та допомагає у плануванні та організації роботи.

Крім того, методологія визначає необхідні інструменти та методи, які будуть використовуватися для отримання результатів дослідження, тобто, обґрунтовує інструментарій дослідження, а також застосування конкретних методів і прийомів пізнання. Ця функція є важливою складовою методології, оскільки допомагає визначити оптимальний шлях досягнення результату та забезпечує ефективне використання ресурсів.

Додатково, методологія визначає критерії оцінки отриманих результатів та допомагає визначити їх достовірність та обґрунтованість. Вона визначає критерії вибору джерел та даних для дослідження та допомагає у їх аналізі та інтерпретації, а також включає в себе аналіз попередніх досліджень та визначення їх впливу на дане дослідження. Таким чином, методологія спрямовує дисертанта на шлях пошуку істини, вказує йому можливу область її знаходження, а також прогнозує її та забезпечує пошук необхідної інформації, й тим самим виконує свою пошукову функцію.

Нарешті, методологія виконує регулятивну функцію як певний концептуальний комплекс, який забезпечує регулювання соціального пізнання. Реалізуючи вказану функцію, методологія безпосередньо регулює процес дослідження та допомагає виявити можливі помилки й недоліки у роботі, а також допомагає у підготовці наукового звіту та висновків дослідження.

Методологія наукового пізнання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління носить багаторівневий характер, що

спричиняє полеміку серед дослідників. Не вдаючись до останньої, поділяємо думку А.О. Фальковського про те, що «методологічні основи дослідження є єдністю трьох взаємозалежних частин – доктринально-ідеологічної, стратегічної та інструментальної, створеної за результатом дискурсу щодо взаємодії різноманітних когнітивних стратегій досягнення права та фундаментальних методологічних засад його пізнання» [158, с. 6].

Таким чином, розкриваючи методологічні основи даного дисертаційного здобутку, варто зосередити детальну увагу на методологічних принципах, підходах та методах наукового дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Як справедливо зазначає Г.А. Андрійчук, «наукове пізнання повинне опиратися на фундаментальні, філософські положення, які відтворюють найістотніші властивості об'єктивної реальності. Необхідність їхнього урахування означає, що по відношенню до наукового пізнання такі філософські положення стають основоположними методологічними принципами» [2, с.91]. Таким чином, основою для дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є принципи наукового пізнання, оскільки вони визначають підходи та методи, які дозволяють досягти об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

Великий тлумачний словник української мови за редакцією В.У. Бусела інтерпретує термін «принцип» як «1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку та ін. ; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці» [10].

Представники наукової спільноти по різному визначають сутність принципів наукового дослідження. На нашу думку, найбільш точна характеристика останніх в контексті складової частини методології здійснена А.Є. Конверським, який зазначає, що «принцип – це головне вихідне положення наукової теорії, що виступає як перше й найабстрактніше визначення ідеї як

початкової форми систематизації знань. Принцип не вичерпує всього змісту ідеї. Якщо в основі теорії лежить завжди одна ідея, то принципів може бути декілька. Ідеї та принципи створюють закони науки, що відбивають суттєві, стійкі та постійно повторювані об'єктивні внутрішні зв'язки між явищами, предметами, елементами, якостями» [71, с.13].

Таким чином, в контексті даного дисертаційного дослідження, під принципом наукового дослідження вважаємо за доцільне розуміти основні теоретичні положення ретельного наукового розгляду інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Усебічний аналіз сутнісного наповнення зазначеного механізму у цьому дисертаційному дослідженні можливий за допомогою системи принципів наукового пізнання, до якої слід віднести принципи об'єктивності, всебічності, причинності, емпіричності, а також сходження від абстрактного до конкретного. Видається доцільним охарактеризувати кожний із окреслених принципів більш детально.

Одним із фундаментальних принципів наукового пізнання є принцип об'єктивності наукового дослідження, який дозволяє забезпечити надійність та достовірність результатів, а також сприяє розвитку науки та прогресу суспільства. У філософському розмінні цей принцип розглядається «як об'єкт пізнання, що існує поза і незалежно від суб'єкта і самого процесу пізнання. З цього принципу випливає методологічна вимога – будь-який об'єкт дослідження треба приймати таким, яким він є. Отриманий результат дослідження повинен виключати будь-який прояв суб'єктивності, щоб не видати бажане за дійсне. Суб'єкт повинен утримуватися від своїх пристрастей на адресу об'єкта пізнання. Одночасно суб'єкт пізнання не повинен на догоду якимось міркуванням відступати від отриманої істини щодо об'єкта пізнання. Крім того, принцип об'єктивності вимагає фіксувати не тільки форму об'єкта, але і його можливі проекції в інших ситуаціях» [143, с.62].

В ході наукового пізнання сутності інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління принцип об'єктивності вимагає від

дослідника підходити до свого здобутку з максимальною об'єктивністю та нейтральністю, уникаючи будь-яких попередніх упереджень та впливу своїх особистих переконань та емоцій. Це дозволяє уникнути спотворення результатів та забезпечити їх об'єктивну інтерпретацію. Крім того, об'єктивність дозволяє досліднику зробити об'єктивні висновки та рекомендації, які можуть бути використані для подальших досліджень та розвитку науки. Також принцип об'єктивності орієнтує дослідника на використання належних інструментів для збору даних та відкритість до різних точок зору, готовність до перегляду своїх висновків у разі отримання нових доказів.

Детальне та точне наукове дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління значною мірою обумовлюється реалізацією принципу всебічності, який передбачає збір, аналіз і синтез інформації з широкого кола джерел, щоб забезпечити повне розуміння предмета.

Принцип всебічності вимагає від дослідника не тільки зосередитися на одній або декількох аспектах об'єкта, але й розглядати його в контексті інших факторів, які можуть впливати на нього. Наведене дозволяє уникнути однобічного підходу до досліджуваної проблеми та дозволяє отримати більш повне та чітке уявлення про неї. Він також допомагає виявити зв'язки та взаємозв'язки між різними аспектами об'єкта, що може привести до нових відкриттів та висновків.

В ході підготовки цього дисертаційного здобутку принцип всебічності орієнтує автора на широке охоплення предмету дослідження, включаючи її різні аспекти, поточні тенденції та прогнозовані наслідки. Наведене потребує використання різних типів джерел та критичного оцінювання отриманої інформації щодо її достовірності та неупередженості.

Основною умовою, що лежить в основі всього виміру будь-якого наукового дослідження є тверда віра в причинну неминучість природних явищ, а тому завдання вченого – шукати причини таких явищ, а також виявляти взаємозв'язок причин та наслідків. З огляду на вказане, наступним принципом,

який відіграє важливе значення у дослідженні інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є принцип причинності.

Цей принцип передбачає, що кожне явище має свою причину, яка впливає на його виникнення та розвиток, а тому наукове дослідження має базуватися на пошуку та встановленні причинно-наслідкових зв'язків між явищами, що дозволяє зрозуміти причини та закономірності, що керують досліджуваним об'єктом.

Принцип причинності в контексті даного дисертаційного дослідження спрямовує автора на розкриття сутності інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління та допомагає зрозуміти, які фактори впливають на його прояв. Також він допомагає розробляти гіпотези та теорії, які потім підтверджуються або спростовуються експериментальними дослідженнями, й дозволяє встановити причини, які призводять до змін у досліджуваному предметі, та передбачити можливі наслідки цих змін.

З вище окресленим принципом тісно пов'язується ще один принцип дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління – принцип емпіричності. Останній означає, що будь-яке наукове дослідження повинно базуватися на фактах та даних, отриманих шляхом спостереження, експерименту та вимірювання, тобто, що наукові теорії та гіпотези мають підтверджуватись або спростовуватись на основі об'єктивних даних, а не лише на основі припущень чи інтуїції.

Застосування принципу емпіричності в ході даного дисертаційного дослідження дозволяє дисертанту отримувати об'єктивні та перевірені відомості про теоретичну сутність та специфіку практичної реалізації інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління, що забезпечується використанням об'єктивних методів та інструментів для збору та аналізу даних. Таким чином, використання даного принципу надає змогу уникнути спекуляцій та необґрунтованих тверджень, а також забезпечує можливість перевірки та повторної перевірки результатів дослідження.

Ще одним принципом наукового пізнання, який підлягає застосуванню в процесі дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є принцип сходження від абстрактного до конкретного.

Цей принцип передбачає поступовий перехід від загальних теоретичних положень до конкретних фактів і явищ, що дозволяє зрозуміти сутність досліджуваного об'єкта. Останній базується на тому, що абстрактні поняття та теорії є загальними і універсальними, а конкретні факти і явища є їх проявами в реальному світі.

Реалізуючи цей принцип в процесі дисертаційного дослідження автором формулює загальні гіпотези та теорії, які потім перевіряє на конкретних прикладах. Окреслений процес дозволяє зрозуміти, як теорія відображає реальність і які факти підтверджують або спростовують її. Таким чином, принцип сходження від абстрактного до конкретного допомагає науковцям розкрити закономірності та зв'язки між явищами, що дозволяє зробити висновки про сутність досліджуваного об'єкта.

Наступним елементом методологічної структури дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є методологічні підходи.

Великий тлумачний словник української мови за редакцією В.У. Бусела висвітлює загальне розуміння терміну «підхід» як «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-небудь чи що-небудь, ставлення до кого-небудь або чого-небудь» [10, с. 785].

Сучасні дослідження таких мають чимало тлумачень цього терміну. Не вдаючись до наукової дискусії, вважаємо за доцільне розділити думку А.Ф. Крижанівського, який визначає підходи як «ракурси (в найширшому розумінні) дослідницького бачення, а отже, і певні мисленні проекції предмета пізнання, які кристалізують наукову стратегію досягнення права і правових явищ, тобто визначення в загальних рисах вектору і мети наукового дослідження, а також його основних етапів і складових» [43, с. 23].

Отже, в контексті даного дисертаційного дослідження, під методологічним підходом варто розуміти стратегію дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, яка базується на основних положення публічного управління й визначає його вектори та етапи.

Велика кількість існуючих наукових підходів до дослідження інститутів публічного управління та відсутність єдиної типології, зумовлює складність їхнього вибору. В процесі дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, на нашу думку, доцільно використати такі наукові підходи: концептуальний, діалектичний, аксіологічний, системний та структурно-функціональний.

Концептуальний підхід – це підхід до розробки та вирішення проблем, який базується на визначенні основних концепцій та ідей, що лежать в основі досліджуваної проблеми. Цей підхід передбачає глибоке розуміння сутності проблеми та використання цього розуміння для створення ефективних рішень.

Основна ідея концептуального підходу полягає в тому, що будь-яка проблема має свою основу, яка визначає її сутність та причини. Тому для вирішення проблеми необхідно спочатку зрозуміти цю основу, а потім вже шукати шляхи її вирішення. Концептуальний підхід передбачає апріорну розробку концепції дослідження, тобто сукупності базових положень, які визначають загальний напрям, послідовність і структуру дослідження.

Концептуальний підхід є важливим інструментом для розвитку науки та технологій, оскільки дозволяє виявляти нові ідеї та концепції, які можуть привести до значних проривів у різних галузях. Він також допомагає уникнути поверхневого підходу до проблеми та зосередитися на її сутнісних аспектах. Процес концептуального досягнення визначає поняття шляхом порівняння прикладів і неприкладів, доки визначення не буде отримано за допомогою індуктивного навчання. Концептуальне формування допомагає ефективно мислити, удосконалюючи розуміння науковців при підході до нової інформації.

Концептуальний підхід у дослідженні інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління передбачає проведення

дослідження за допомогою аналізу наявних теоретичних здобутків, які стосуються обраної проблематики. Він зосереджений на розумінні основних принципів та ідей, що лежать в основі інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а не просто на дослідженні специфіки їх практичного застосування

Вказаний підхід розглядає не лише публічно-управлінські аспекти, а й правові, організаційні, соціально-економічні та культурні аспекти, які надають змогу комплексно розкрити концепцію інституційного механізму захисту прав людини під час публічно-управлінської діяльності. Використання концептуального підходу у даному дисертаційному дослідженні надасть змогу провести аналіз існуючих інституційних структур та механізмів захисту прав людини, визначити їхні переваги та недоліки, а також виявити можливості для подальшого вдосконалення. Крім того, концептуальний підхід передбачає вивчення ролі та функцій різних суб'єктів публічного управління у забезпеченні захисту прав людини. При цьому, концептуальний підхід не передбачає проведення практичних експериментів, а натомість покладається на аналіз доступної інформації з певної теми.

Логічною основою для проведення наукових досліджень у сфері публічного управління, в рамках якого знаходить реалізацію матеріалістичне ставлення до істини, є діалектичний підхід.

Цей підхід базується на основних законах діалектики, які є основою для розвитку матеріального світу, форми і шляхів його пізнання. Ці закони включають єдність і боротьбу протилежностей, яка веде до переходу об'єктів від несуттєвої відмінності до істотних відмінностей та протилежностей, що сприяє розвитку об'єкта. Також важливим аспектом є перехід від кількісних змін до якісних, коли об'єкт стає більш складним та вищим. Нарешті, розвиток є постійним процесом, який передбачає перехід об'єкта в інший, що може бути повною протилежністю та запереченням першого.

Виходячи з визначення об'єктивного характеру взаємозв'язків і взаємозалежності предметів і явищ, діалектика вимагає розглядати

досліджуваний об'єкт як певну ланку в колі існуючих зв'язків і вимагає досліджувати залежність одних явищ від інших. Діалектика наставляє дослідника бачити досліджуваний об'єкт не як стабільний і незмінний, а лише як щось, що перебуває в процесі розвитку.

Діалектичний підхід до дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління полягає у вивченні проблематики з точки зору загальних законів розвитку природи, суспільства і мислення і загальних зв'язків явищ.

Цей підхід дозволяє розглядати інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління як складну систему, що постійно знаходиться у процесі змін та взаємодії з навколишнім середовищем. Діалектичний підхід допомагає виявити причинно-наслідкові зв'язки та взаємодію різних факторів, що впливають на об'єкт дослідження. Такий підхід дозволяє отримати більш повне та об'єктивне уявлення про інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління.

Ще одним дослідницьким підходом, який слід використовувати під час дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, є ціннісний (аксіологічний) підхід. Ціннісний підхід базується на визнанні ціннісної природи наукових знань та їх впливу на суспільство, а також враховує не тільки об'єктивні факти та закони, але й суб'єктивні оцінки та переконання дослідника.

Як справедливо відзначає А.О.Фальковський, «ціннісний (аксіологічний) підхід – це загальна стратегія дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності з певними цінностями, що можуть забезпечуватись правом та бути його основою, розгляд права в межах ціннісного підходу, зумовлюється двома найбільш важливими чинниками. По-перше, ціннісний підхід до права має своїм фундаментом певну філософську концепцію цінностей. Від розуміння природи цінностей безпосередньо залежить і визначення ціннісного змісту права. По-друге, саме тип праворозуміння безпосередньо

впливає на тлумачення зв'язку між цінностями та правом, визнання його цінності для людини та суспільства» [159, с.63].

Аксіологічний підхід дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління передбачає, що отримані наукові результати повинні бути спрямовані на досягнення певної цілі, яка має важливе значення для суспільства. Одним з головних завдань аксіологічного підходу є визначення етичних принципів та моральних цінностей, які повинні бути дотримані під час проведення наукового дослідження. Це допомагає уникнути можливих негативних наслідків та забезпечити етичну обґрунтованість результатів дослідження. Крім того, аксіологічний підхід враховує вплив культурних, історичних та соціальних факторів на наукове дослідження. Він підкреслює важливість розуміння контексту та культурних особливостей при вивченні певної проблеми. Застосування аксіологічного підходу дозволяє не тільки отримувати об'єктивні результати, але й розуміти їх значення для суспільства та враховувати цінності та потреби людей.

Важливим елементом загальнометодологічних основ для управлінських досліджень є системний підхід. Цей підхід передбачає комплексне вивчення об'єкта дослідження з урахуванням всіх його аспектів та взаємозв'язків, а також дозволяє отримати більш повне та об'єктивне розуміння об'єкта дослідження, а також виявити його складові елементи та взаємодії між ними.

З цього приводу поділяємо думку А.Б. Немченко, який зазначає, що «головне призначення системного підходу полягає не просто в аналізі якихось систем, а в системному розгляді деяких сукупностей елементів і зв'язків між ними, які дослідник відповідно до своїх завдань визначає саме як системи. Причому на підставі одного й того ж досліджуваного об'єкта можуть бути змодельовані різноманітні системи: залежно від обраного критерію, тобто того його компонента або властивості, що буде визначено як так звана системостворююча ознака. Безперечною перевагою системного підходу є спрямування на слабо структуровані проблеми, пошук оптимального варіанта їх вирішення. Такі проблеми виникають на рівні складних систем. Слід також

зазначити, що системний підхід можна застосовувати на різних рівнях. У кожному випадку об'єкт управління розглядається як цілісна система. Управління ним тим ефективніше, чим оптимальніше підібрані елементи системи і скоординовані дії» [64, с.276].

В ході цього дисертаційного дослідження, системний підхід з однієї сторони, полягає в сприйнятті інституційного механізму захисту прав людини як самостійного, цілісного елементу в системі публічного управління, а з іншої – в отриманні якомога повнішої інформації про зміст та стан кожного її компонента, а також його взаємодії з іншими компонентами. Також варто зазначити, що системний підхід відноситься до методичного та організованого підходу до завдання чи проблеми. Наведене передбачає дотримання набору заздалегідь визначених кроків або процедур для забезпечення послідовності, надійності та ефективності в досягненні бажаних результатів.

Із вище наведеним підходом тісно пов'язаний і ще один науковий підхід – структурно-функціональний, який є одним з основних підходів до організації та управління діяльністю державних органів та інших публічних структур. Цей підхід базується на розумінні публічного сектору як системи, в якій кожен елемент виконує певну функцію та має своє місце та роль у загальній структурі.

Структура – це сукупність усіх елементів, що складають систему, та їхні зв'язки між собою. Структурні особливості системи ґрунтуються на поняттях необхідності та достатності (належних зв'язків) для досягнення її цілей. Складність структури залежить від різноманітності цілей, а також від якості, природи та аспектів елементів, що входять до системи. Так, чим більший набір компетенцій державних органів і чим ширші їхні можливості, тим складнішою і різноманітнішою стає структура.

Функції – це основні напрями діяльності системи та способи, за допомогою яких вона досягає своїх цілей, спираючись на сприятливі характеристики системи. Отже, в процесі функціонування системи реалізуються її сприятливі характеристики і досягаються її цілі. Мета – це те, чого повинна досягти система

в результаті свого функціонування. Метою може бути певний стан системи або інший результат, що впливає з функціонування системи.

Структурно-функціональний підхід дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління передбачає аналіз структури та функціонування інституцій, які забезпечують захист прав людини, а також взаємозв'язку між ними та іншими елементами системи публічного управління.

Основною метою структурно-функціонального підходу є виявлення ефективності та ефективності інституційного механізму захисту прав людини. Для цього проводиться аналіз структури та функціонування інституцій, їхніх повноважень та взаємодії з іншими суб'єктами системи публічного управління.

Структурно-функціональний підхід дозволяє виявити слабкі місця та проблеми в роботі інституційного механізму захисту прав людини, а також запропонувати шляхи їх вирішення. Крім того, він дозволяє оцінити вплив інституційного механізму на захист прав людини та визначити його роль у системі публічного управління. Наведене дозволяє забезпечити більш раціональне використання ресурсів та забезпечити виконання поставлених завдань та цілей.

Окрім вищезгаданих принципів та підходів в процесі дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління передбачається доцільним використати низку загальнонаукових та спеціальних методів.

«Метод (від грецької «metodos») у широкому розумінні – «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. Він виступає як сукупність певних правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії та є системою приписів, принципів, вимог, що орієнтують суб'єкта у вирішенні конкретної задачі, досягненні певного результату у певній сфері діяльності» [71, с. 24-25].

З урахуванням наведеного вважаємо, що під методами даного дисертаційного дослідження слід розуміти окремі способи пізнання сутності інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Дослідження зазначеної проблематики стало можливим завдяки використанню низки методів наукового пізнання, серед них: діалектичний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення, системний, структурно-функціональний, компаративістський, герменевтичний. Видається доцільним охарактеризувати кожний метод більш детально.

Діалектичний метод дослідження є одним з основних інструментів філософського аналізу, який дозволяє розкрити сутність явища шляхом вивчення його взаємозв'язків та протиріч. Цей метод базується на ідеї діалогу, взаємодії протилежних сторін, що дозволяє зрозуміти явище у всій його складності та багатогранності. За допомогою діалектичного методу дослідження можна виявити суперечності та протиріччя в інституційному механізмі захисту прав людини в системі публічного управління, а також з'ясувати їхні причини та наслідки.

Метод аналізу та синтезу дозволяє розглядати проблему в комплексі, аналізувати її складові частини та синтезувати отримані результати для досягнення більш повного розуміння сутності та ефективності механізму захисту прав людини. Використання аналізу в процесі підготовки дисертаційного дозволяє дослідити різні аспекти інституційного механізму захисту прав людини, такі як законодавство, політичні процеси, організаційні структури та інші фактори, що впливають на його роботу. Це дозволяє виявити проблемні моменти та недоліки, які можуть перешкоджати ефективному захисту прав людини. Синтез, у свою чергу, допомагає об'єднати отримані результати аналізу та знайти шляхи для вдосконалення механізму захисту прав людини. Це може бути розробка нових законодавчих актів, впровадження нових політичних/публічно-управлінських стратегій або реформування організаційних структур.

Наступним методом дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є метод абстрагування та узагальнення. Цей метод дозволяє відокремити основні аспекти та принципи функціонування інституційного механізму, що забезпечують захист прав людини, та узагальнити їх для подальшого комплексного розкриття. Завдяки методу абстрагування, дослідник може виокремити ключові елементи інституційного механізму, такі як законодавча база, органи влади, процедури та механізми захисту прав людини. Це дозволяє зосередитися на суттєвих аспектах та уникнути деталей, що не мають прямого впливу на захист прав людини. Узагальнення ж дозволяє зібрати та систематизувати отриману інформацію про інституційний механізм захисту прав людини. Це дозволяє зробити висновки про ефективність та недоліки цього механізму, а також виявити можливі шляхи його вдосконалення.

Системний метод наукового дослідження дозволяє отримати комплексне та глибоке розуміння об'єкта дослідження за допомогою врахування взаємозв'язків та взаємодії між елементами системи, що дозволяє отримати більш повне та об'єктивне уявлення про об'єкт. Такий метод дозволяє вирішувати складні наукові проблеми та знаходити нові шляхи для розвитку науки. Основною метою системного методу в контексті даного дисертаційного дослідження є виявлення проблемних аспектів та недоліків інституційного механізму захисту прав людини, а також розробка рекомендацій щодо його вдосконалення. Для цього проводиться аналіз різних аспектів захисту прав людини, включаючи доступність, ефективність, прозорість та відповідність міжнародним стандартам. Крім того, системний метод передбачає вивчення законодавства та організаційної структури, що регулюють діяльність органів публічного управління у сфері захисту прав людини. Це дозволяє виявити прогалини та неузгодженості у законодавстві, які можуть ускладнювати процес захисту прав людини.

З вище окресленим методом також пов'язаний структурно-функціональний метод. Цей метод дозволяє аналізувати структуру та функціонування інституційного механізму, визначати його складові елементи та

взаємозв'язки між ними. Основною метою структурно-функціонального методу є виявлення причин та наслідків діяльності інституційного механізму захисту прав людини, а також оцінка його ефективності та розробка рекомендацій щодо його вдосконалення. Для цього проводиться детальний аналіз структури та функціонування органів та інституцій, які входять до складу механізму, а також їх взаємодії з іншими суб'єктами публічного управління. Структурно-функціональний метод дозволяє виявити слабкі та сильні сторони інституційного механізму захисту прав людини, а також визначити можливі шляхи його вдосконалення. На основі отриманих результатів можна розробити стратегію розвитку механізму, спрямовану на забезпечення ефективного захисту прав людини в системі публічного управління.

Компаративістський метод наукового дослідження спрямований на вивчення об'єктів дослідження в різних умовах, що дозволяє отримати більш повну та об'єктивну картину. Крім того, цей метод дозволяє виявити схожі та відмінні ознаки між об'єктами, що дозволяє зробити висновки про їх спільні та унікальні характеристики. Компаративістський метод для вивчення інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління дозволяє порівняти різні системи захисту прав людини, їх ефективність та недоліки, а також виявити спільні та відмінні риси між ними. Крім того, одним з головних завдань порівняльного методу в даному дисертаційному дослідженні є встановлення причин та наслідків різних підходів до захисту прав людини у різних системах публічного управління. Це дозволяє зрозуміти, які чинники впливають на ефективність захисту прав людини та які можуть бути шляхи для його поліпшення. Зокрема, порівняння систем різних країн може показати, що деякі інституційні механізми захисту прав людини є більш ефективними та прогресивними, що може стати стимулом для їх впровадження у вітчизняну систему публічного управління. Також цей метод дозволяє виявити тенденції та перспективи розвитку систем захисту прав людини.

Також сутність інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління обумовлює необхідність використання герменевтичного

методу наукового пізнання. Останній дозволяє встановити справжній зміст правових норм та вирішити суперечності та неоднозначності, які можуть виникнути при їх застосуванні. Він також допомагає зрозуміти історичну та культурну спадщину, яка впливає на формування правової системи та її розвиток. В контексті даної роботи герменевтичний метод дозволяє виявити прогалини та недоліки в інституційному механізмі захисту прав людини та запропонувати шляхи їх подолання. Це допомагає покращити систему публічного управління та забезпечити більш ефективний захист прав людини.

Підсумовуючи наведене, приходимо до висновку, що дисертаційна робота є складним науковим дослідженням, яке передбачає досягнення певних цілей та завдань. Здобуття останніх можливе за допомогою якісного підбору методологічних основ, що включає в собі багатoelementну структуру, до складу якої входять наукові принципи, підходи та методи. Наведене дозволить досягти об'єктивних та значущих результатів, які будуть внеском у теорію публічного управління та практичну управлінську діяльність.

1.3. Поняття, ознаки та значення інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління

Побудова ефективної системи управління інституційного механізму захисту прав людини є пріоритетним завданням держави. Відповідно до ст.3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [40].

На теперішній час Україна перебуває на стадії динамічного реформування положень чинного законодавства та трансформації системи публічного управління у сфері захисту прав людини, що обумовлено повномасштабним вторгненням РФ та євроінтеграційними процесами. При цьому, проблематика правового та інституційного впливу на захист прав людини стоїть на порядку

денному. З огляду на вказане, розкриваючи проблематику інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, насамперед, вважаємо за доцільне сконцентруватися на базових характеристиках, які формують категоріальну основу нашого дослідження.

Формування авторського розуміння терміну «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» потребує розкриття його ключових елементів, а саме: «інституційний механізм», «захист прав людини», «публічне управління».

Попри те, що категорія «інституційних механізм» є доволі поширеною в публічно-правовому просторі, остання не знайшла свого офіційного тлумачення, що спричинило наукову дискусію.

Великий тлумачний словник української мови за редакцією В.У. Бусела визначає поняття «механізм» у трьох значеннях «1. пристрій, що передає або перетворює рух; прилад; 2.внутрішня будова, система чогось; устрій. 3. сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище» [10].

З позиції юриспруденції поняття «механізм» «використовується загалом для позначення способу впорядкування суспільних відносин та заходів, яких для цього має бути здійснено; також його розуміють як сукупність засобів та методів досягнення поставлених цілей. Показово, що використання в юридичній літературі категорії «механізм» пов'язано з усвідомленням того, що недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, необхідні ще чіткі механізми їх впровадження в життя» [153, с. 337].

В публічно-управлінському контексті «механізм є сукупністю засобів дії або комплексом важелів, використовуваних в управлінні; це сукупність мотивів діяльної активності персоналу, які визначають як саму можливість, так і ефективність управління, від яких залежить сприйняття дії» [55, с. 290].

На думку О.К. Ткачової, «під інституційними механізмами варто розуміти сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інституціями держави, які сприяють поступовому еволюційному розвитку правил і процедур,

санкцій і стимулів, стримувань і противаг у процесах і результатах виробництва, розподілу, обміну, споживання благ та забезпечують узгодження та коригування інтересів різних суспільних груп, координацію сумісної діяльності на шляху досягнення цілей розвитку всієї системи» [151].

О.В. Федорчак вказує, що «інституційний механізм державного управління – це складна система, призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення визначених цілей, яка охоплює: сукупність органів державної влади і місцевого самоврядування, та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у певній сфері; сукупність нормативно-правових актів, які регулюють зміст, процес формування і реалізації державної політики у цій же сфері; а також державну політику щодо формування нових, усунення старих та трансформації існуючих інститутів» [160, с. 61].

О.К. Гордєєв відстоює думку про те, що «інституційний механізм є цілісною системою упорядкування ролей і взаємовідносин суб'єктів відповідно до традицій та нових встановлених інститутів суспільства. Це дозволяє визначити подвійну природу структури інституційного механізму: одночасно у ньому присутні ознаки, притаманні як інститутам, так і механізмам, відповідно до чого інституційний механізм є реалізацією сутності / змістовного наповнення того чи іншого інституту під час взаємодії між суб'єктами» [14].

В.Я. Малиновський дотримується погляду, що «під інституційним механізмом публічного управління необхідно розуміти загальний метод дослідження державного управління, який через зосередження на структурно-функціональних засадах побудови системи органів виконавчої влади та формально-правовій характеристиці політичної системи дає можливість дослідити взаємозалежність і взаємозв'язок між змінами інституційних структур апарату державного управління і змістом державної політики» [50, с. 73].

Згідно розуміння Н.П. Підбережника, «інституційний механізм публічного управління можна розглядати як сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які сприяють реалізації

принципів публічного управління в тій чи іншій сфері, забезпечують узгодження інтересів різних суспільних груп, координують їхню діяльність з метою досягнення цілей розвитку держави» [74, с. 105].

Вище наведені тлумачення надають змогу констатувати відмінність поглядів науковців щодо розуміння змісту поняття «інституційний механізм». Разом з тим, з останніх вбачається єдине наукове розуміння того, що за своєю сутністю інституційний механізм спрямовується на встановлення взаємодії та зв'язків суб'єктів певних суспільних відносин та способів, за допомогою яких уповноважений суб'єкт здійснює вплив на дані відносини.

Наступним елементом для формування авторського розуміння терміну «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» є термін «захист прав людини».

Права людини є складним, багатовимірним явищем, одним із найважливіших понять у публічному управлінні, суспільною цінністю і одночасно великим надбанням людства. Права людини є фундаментальними принципами, які гарантують гідність, свободу та рівність кожній особі, незалежно від її національності, раси, статі, релігії або інших ознак. Ці права визнаються міжнародними і національними законами та стандартами, і мають величезне значення для розвитку суспільства та забезпечення справедливості [129].

Водночас, не зважаючи на дискусійність проблематики прав людини, в сучасній науці більшість вчених сходяться до трактування, що останні являють собою «невід'ємні та незмінні права, які належать кожній людині незалежно від її раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народності, наукового, культурного чи іншого статусу» [154].

Одним з атрибутів демократичного суспільства та сучасної держави, виміром їхньої «людяності» є нормативне закріплення та фактична реалізація системи прав людини, а також визначення статусу конкретного індивіда в суспільстві. Забезпечення дотримання цих прав та захист їх від будь-яких

порушень є відповідальністю держави кожною людиною, яка має бути гарантована законом.

Сучасні тлумачні словники української мови інтерпретують термін «захист» у наступних значеннях «1) обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і та ін. 2) пильно стежити за недоторканністю чого-небудь і багато робити для цього; 3) прилюдно відстоювати, боронити твердження, судження тощо, висунуті у дипломній роботі, проекті, дисертації і та ін.; 4) брати участь у судовому процесі, відстоюючи інтереси обвинуваченого» [152].

Враховуючи правову природу терміну «захист прав людини», відзначимо, що з юридичної точки зору, «правовий захист є державно-примусовою діяльністю, спрямованою на поновлення порушеного права та забезпечення виконання юридичного обов'язку» [8, с. 27].

Цікавою видається думка М.М. Антоновича, який стверджує, що ««правовий захист» – це сукупність застосовуваних у певному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами відповідних процесуальних дій, які спрямовані на припинення незаконного посягання на права та свободи, ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні, поновлення й примусове виконання невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків, притягнення винної особи до відповідальності» [3, с. 38].

Окрім цього, науковці здійснюють спроби комплексного висвітлення авторського розуміння терміну «захист прав людини».

Зокрема, О.В. Гришук пропонує визначати «захист прав людини як найвищу цінність, історично невід'ємні права громадян, що одночасно акцентують увагу на цінності людини, а також необхідності її підтримки у складних обставинах, обмеженні впливу громадян на стратегію і тактику вирішення збройного конфлікту, зокрема завдяки унеможливленню прийняття суб'єктивних рішень чи неефективних дій громадян» [16].

На думку С.О. Халюк «захист прав і свобод людини і громадянина являє собою цілісну, конституційно-обумовлену упорядковану сукупність взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямована на захист порушених прав і свобод осіб, які перебувають під юрисдикцією держави і досягнення в країні стану їх реальної захищеності» [164, с. 39].

Згідно поглядів Ю.С. Разметаєвої, «захист прав може бути наслідком як активних, так і пасивних дій осіб, яким належить право або обов'язок з утримання від порушення права. Так, у першому випадку йдеться про те, що суб'єкт почав процес реалізації певного права, але відбулося зіткнення з діями чи бездіяльністю зобов'язаних осіб. Приміром, індивід вирішив реалізувати своє право на освіту (перетворити потенційну можливість, надану цим правом, на реальну) і з цією метою подав документи до вищого навчального закладу, проте йому було відмовлено у їх прийнятті без пояснення причин, внаслідок чого індивід звернувся до суду за захистом названого права. Другий випадок не передбачає дій з боку власника права, а лише з боку суб'єкта кореспондуючого йому обов'язку» [131, с.61].

О.М. Соловйова вказує, що «в загальному значенні захист прав людини являє собою сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами права, засобів, прийомів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур)» [141, с. 273].

Аналіз вище наведених положень дає змогу зробити висновок, що захист прав людини являє собою є одним з найважливіших обов'язків держави та суспільства у сучасному світі. Держава повинна гарантувати дотримання прав людини та захищати їх від будь-яких порушень. Суспільство, у свою чергу, повинно бути свідомим та відповідальним у відношенні до прав людини, не допускаючи дискримінації та незаконного обмеження прав.

Ще однією невід'ємною складовою для визначення терміну «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» є поняття «публічне управління».

Великий тлумачний словник української мови за редакцією В.У. Бусела визначає поняття «управління» у трьох значеннях: «1) виконувати, завершувати якусь роботу, справу; надавати кому-небудь належного вигляду, задовольняти його потреби; доводити до ладу що-небудь; 2) спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати; 3) користуючись кермом та іншими регулюючими пристроями, спрямовувати рух, хід, роботу чого-небудь» [152].

Окрім наведеного, відзначимо, що у сучасній науці існує багато трактувань терміну «управління», який в широкому розумінні означає «цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою створення ефективно функціонуючої системи та досягнення необхідних результатів. Системне уявлення про компоненти, його елементи та їх взаємозв'язки має принципове теоретичне і методологічне значення»[18].

На думку О.В. Марухленко, «у загальному значенні поняття «публічне управління» відображає інтегральний системний механізм, підсистемами й елементами якого є політичні програмні орієнтири і пріоритети, нормативне регулювання, процедури, що фінансуються державою або органами місцевого самоврядування, централізовані та децентралізовані організаційно-управлінські структури та їхній персонал, що відповідають за адміністрування діяльності в певній галузі суспільних відносин на національному, регіональному та місцевому рівнях» [51, с.10].

Л.М. Новак-Каляєва вважає, що «публічне управління являє собою діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць» [123, с. 144].

На переконання І.В. Аль-Аті «публічне управління являє собою різновид суспільно корисної діяльності, який здійснюється певною сукупністю суб'єктів,

у т. ч. органами державної влади, місцевого самоврядування тощо. При цьому більш повною мірою мають використовуватися позапримусові механізми (на відміну від «державного управління», яке базується на механізмах примусу суб'єкта управління) та проявлятися у зовнішніх відносинах органів виконавчої влади з іншими органами публічної влади, а також приватними особами» [1, с.39].

Згідно поглядів Н.В. Філіпової, «публічне управління – щось більше, ніж просто набір загальних інструментів управління, публічне управління вивчає взаємодію між політичною системою, державним сектором, співвідношення муніципальних, державних та народних інтересів із залучення суспільства до механізму контролю всіх органів влади» [162].

Також заслуговує на увагу думка Г.В. Омельчак, яка вважає, що «публічне управління – це процедурна регламентована передача, згідно вимог та правил, частини функцій держави органам місцевого самоврядування (неурядовим організаціям, приватному сектору, громадськими організаціям, фізичним та(або) юридичним особам), якщо процес діяльності стосується суспільних громадських справ» [67, с.111].

Розкривши термінологічну сутність ключових елементів терміну «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління», на нашу думку, для виконання завдань, що поставлені перед цим дисертаційним здобутком, необхідним є формулювання авторського розуміння. З огляду на вказане, пропонуємо під терміном «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» розуміти цілісну організаційно-функціональну систему органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, діяльність яких має нормативне підґрунтя та скерованість на виконання функцій держави щодо утвердження і забезпечення прав людини шляхом використання засобів та прийомів, спрямованих на попередження/припинення незаконного посягання на права людини, а також поновлення останніх у разі порушення [128].

Інституційний механізм захисту прав людини має низку специфічних властивостей, які не лише виділяють його із системи публічного управління, а й обумовлюють вирішальну роль в утвердженні і забезпеченні прав людини. Аналіз відображених у дисертації напрацювань дає змогу сформулювати низку ознак інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління, серед яких вважаємо за доцільне розглянути наступні.

Першою ознакою інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління є його детальна нормативно-правова регламентованість, яка визначає систему правил та норм, регламентуючих правовий статус, повноваження та принципи діяльності органів публічної влади у сфері захисту прав людини, їхню взаємодію між собою та з громадянами.

Фундаментом законодавчої бази для формування та функціонування досліджуваного механізму є Конституція України, норми якої, зокрема, ст.ст.3, 19 визначають, що діяльність органів публічної влади має здійснюватись в межах закону з основним спрямуванням на захист прав людини [196].

Закони та підзаконні нормативно-правові акти теж відіграють важливу роль у встановленні законодавчої основи інституційного механізму захисту прав людини. Останні визначають стандарти та принципи відносин між людьми та державою, встановлюють права та обов'язки людини, а також механізми їх захисту в разі їх порушення. Закони та підзаконні акти також визначають компетенцію та повноваження органів державної влади та інших суб'єктів, які забезпечують захист прав людини. Вони встановлюють процедури та порядок розгляду скарг та звернень громадян, а також встановлюють відповідальність за порушення прав людини. Крім того, закони та підзаконні акти визначають правові гарантії та заходи, які забезпечують дотримання та захист прав людини. Це можуть бути механізми контролю за діяльністю органів публічної влади, правова допомога та підтримка для громадян, а також інші заходи, спрямовані на захист прав людини.

Другою ознакою інституційного механізму захисту прав людини як об'єкта публічного управління є наявність інституційних структур, які

забезпечують виконання завдань та функцій публічного управління для захисту прав людини. До них належать міністерства, відомства, комітети, служби, агентства, інспекції, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти, які відповідають за реалізацію політики держави у сфері захисту прав людини.

Перш за все, інституційні структури забезпечують координацію діяльності між різними суб'єктами, які відповідають за захист прав людини. Це дозволяє уникнути дублювання функцій та забезпечити їх ефективне виконання. Крім того, ці структури відповідають за розробку та впровадження стратегій та програм захисту прав людини, що дозволяє забезпечити системність та комплексність підходу до цього питання.

Також інституційні структури забезпечують контроль за діяльністю суб'єктів, які відповідають за захист прав людини. Наведене дозволяє виявляти порушення та недоліки у їх роботі та приймати необхідні заходи для їх усунення. Такий контроль є важливим елементом системи захисту прав людини, оскільки дозволяє забезпечити дотримання законодавства та здійснити превентивний вплив на можливі порушення прав людини.

Крім того, інституційні структури відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя та правової допомоги. Вони надають громадянам можливість звернутися за допомогою та захистом у разі порушення їх прав. Також ці структури забезпечують інформування населення про їх права та можливості захисту, що є важливим елементом підвищення правової культури суспільства.

Третьою ознакою інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є наявність процедур та механізмів прийняття та реалізації рішень. Наведене означає, що в управлінні публічними справами існує чіткий та структурований процес прийняття рішень, який забезпечує захист прав людини та їх ефективне виконання.

Однією із таких процедур є процедура планування, яка дозволяє визначити пріоритети та напрямки діяльності органів публічної влади з урахуванням прав

людини. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли права людини порушуються через недостатнє фінансування або неправильний розподіл ресурсів.

Бюджетування також є важливою процедурою, яка забезпечує ефективне використання ресурсів для захисту прав людини. Це означає, що органи публічної влади повинні виділяти достатні кошти на реалізацію заходів, спрямованих на захист прав людини.

Контроль та звітність є ще однією важливою процедурою, яка забезпечує ефективність захисту прав людини. Це означає, що органи публічної влади повинні регулярно контролювати свою діяльність та звітувати про результати своєї роботи. Окреслене надає змогу виявляти проблеми та недоліки у системі захисту прав людини та вносити необхідні зміни для їх вирішення.

Четверта ознака інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління полягає в наявності ефективних механізмів взаємодії між державними органами та громадянами. Тобто суб'єкти владних повноважень, які реалізують державну політику у сфері захисту прав людини повинні мати засоби для взаємодії з громадянами та врахування їхніх потреб та думок у процесі прийняття рішень.

Один з таких механізмів – залучення громадськості до прийняття рішень. Вказане може бути здійснено через проведення громадських слухань, консультацій з громадськими організаціями та експертами, а також шляхом створення робочих груп з представниками громадськості. Такий підхід дозволяє залучити різноманітні групи громадян до процесу прийняття рішень та забезпечити більш широку підтримку для прийнятих рішень.

Крім того, інституційний механізм захисту прав людини передбачає наявність механізмів звернень та скарг. Це означає, що громадяни мають право звертатися до уповноважених суб'єктів зі своїми проблемами та скаргами на порушення їхніх прав. Держава повинна забезпечити швидке та ефективне розглядання таких звернень та прийняття відповідних заходів для захисту прав людини.

Також важливою складовою інституційного механізму захисту прав людини є доступ до інформації. Держава повинна забезпечити громадянам доступ до інформації про свої права та обов'язки, про діяльність органів публічної та процеси прийняття рішень. Окреслене дозволить населенню бути більш освіченими та свідомими про свої права та можливості їх захисту.

П'ятою ознакою інституційного механізму захисту прав людини в системі прав людини є спрямованість діяльності органів публічної влади на забезпечення можливості громадян реалізовувати свої права. Тобто, державні структури повинні працювати на користь громадян, забезпечуючи їм доступ до правової допомоги та захисту в разі порушення їх прав.

Для цього необхідно, щоб органи публічної влади діяли відповідно до закону та дотримувалися принципів правової держави, а отже повинні бути об'єктивними та незалежними в своїх рішеннях та діях, а також дотримуватися принципу презумпції невинуватості. «Конституційні принципи, такі як верховенство права, рівність, справедливість та законність забезпечують по-перше, необхідний баланс конституційних цінностей при їхній реалізації в чинному законодавстві, а по-друге – в правозастосовній практиці, у випадку виникнення прогалин і протиріч у чинному законодавстві. Існування цих принципів є результатом інтеграції загальновизнаних норм міжнародного права в вітчизняному законодавстві, що дозволяє забезпечувати й захищати права людини й громадянина в Україні на рівні цивілізованих світових стандартів» [127].

Отже, інституційний механізм захисту прав людини передбачає наявність ефективних механізмів контролю за діяльністю органів публічної влади. Це може бути здійснено через систему судового контролю, а також через роботу незалежних органів, які мають право перевіряти діяльність державних структур та вживати заходів у разі виявлення порушень.

Важливо зазначити, що наведене ознака означає також і наявність механізмів компенсації (відшкодування збитків та моральної шкоди) за порушення органами публічної влади прав громадян, що сприяє забезпеченню

відповідальності органів публічної влади та захисту прав громадян. Це також є важливим стимулом для органів публічної влади діяти відповідально та уважно, оскільки вони несуть відповідальність за свої дії/бездіяльність перед громадянами.

Останньою важливою ознакою інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління є наявність спеціально створених механізмів, які мають на меті запобігання порушенням прав людини та забезпечення їх захисту. Останні є важливою складовою частиною ефективної системи публічного управління, оскільки вони гарантують дотримання принципів демократії, правової держави та захисту прав людини, а також допомагають забезпечити дотримання прав людини, а також зміцнюють довіру до державних інституцій та їхню легітимність.

Одним з найважливіших завдань цих механізмів є боротьба з корупцією. Вони встановлюють правила та процедури, які мають запобігати можливим випадкам корупції в публічному управлінні. Такі механізми включають в себе контроль за фінансовими операціями та діяльністю посадових осіб, а також механізми для звернення громадян з скаргами на можливі випадки корупції.

Крім того, інституційні механізми захисту прав людини також забезпечують прозорість та відповідальність в публічному управлінні. Це означає, що дії та рішення посадових осіб повинні бути відкритими та доступними для громадськості. Крім того, вони повинні нести відповідальність за свої дії та прийняті рішення.

Інституційний механізм захисту прав людини є важливою складовою системи публічного управління, оскільки забезпечує дотримання та захист прав та свобод громадян. Його роль полягає в забезпеченні ефективної реалізації прав людини та відповідальності держави за їх захист. Значення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління визначається через функції держави, які він виконує.

Передусім зазначимо, що «у найзагальнішому вигляді функція означає (лат. *functio* – виконання, здійснення) діяльність, обов'язок, призначення, роль;

зовнішній прояв якого-небудь об'єкта; роль, яку виконує певний об'єкт або процес щодо цілого» [10, с. 1430].

Функції інституційного механізму захисту прав людини є невід'ємною частиною системи публічного управління. Цей механізм включає в себе різноманітні органи та структури, які мають на меті забезпечити дотримання та захист прав людини в суспільстві.

Першою і найважливішою функцією інституційного механізму захисту прав людини є моніторинг та контроль за дотриманням прав людини. Дана функція включає в себе систематичне збирання та аналіз інформації про діяльність інституцій захисту прав людини, а також оцінку їх роботи з точки зору дотримання міжнародних стандартів та національного законодавства. Це дозволяє виявляти проблемні питання та недоліки, а також визначати потреби у поліпшенні роботи інституцій. Тобто органи досліджуваного інституційного механізму постійно відстежують ситуацію з правами людини в країні та реагують на будь-які порушення цих прав. Вони виконують важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини та захисті їх від будь-яких форм дискримінації та порушень.

Органи інституційного механізму захисту прав людини не тільки відстежують ситуацію з правами людини, але й здійснюють контроль за діяльністю державних органів та інших суб'єктів, що мають вплив на права людини. Це означає, що вони перевіряють, чи діють ці органи та суб'єкти відповідно до законів та міжнародних стандартів з прав людини. Якщо виявляються порушення, органи механізму мають право втрутитися та вимагати відповідальності за ці дії.

Другою функцією інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є функція координації, яка відіграє ключову роль у забезпеченні співпраці та комунікації між різними інституціями, які займаються захистом прав людини, зокрема правоохоронними органами, судовими органами, органами виконавчої влади та громадськими організаціями.

Одним з головних завдань функції координації є забезпечення взаємодії та обміну інформацією між різними інституціями. Це дозволяє уникнути дублювання функцій та забезпечити швидке та ефективне реагування на порушення прав людини. Крім того, функція координації допомагає у вирішенні конфліктів між різними інституціями та забезпечує їх спільну діяльність для досягнення спільної мети – захисту прав людини.

Ще одним важливим аспектом функції координації є забезпечення системності та цілісності заходів захисту прав людини. Це означає, що різні інституції повинні працювати узгоджено та спільно, враховуючи всі аспекти та потреби захисту прав людини. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексний та ефективний захист прав людини, а не лише реагувати на окремі порушення.

Крім того, функція координації також включає в себе розробку та впровадження спільних стратегій та програм захисту прав людини. Це дозволяє забезпечити системність та послідовність у діях різних інституцій та досягти більш ефективних результатів у захисті прав людини.

Третя функція полягає в розробці та впровадженні заходів щодо попередження порушень прав людини – тобто превентивна. Інституційний механізм захисту прав людини повинен працювати на запобігання ситуаціям, коли права людини можуть бути порушені. Це означає, що він повинен бути активним та ефективним у своїй діяльності.

Одним з ключових завдань інституційного механізму захисту прав людини є розробка та впровадження законів та політик, які гарантують дотримання прав людини. Це може бути досягнуто шляхом створення законодавчих актів, які забезпечують захист прав людини та встановлюють відповідальність за їх порушення. Крім того, важливою частиною цієї функції є розробка політик, які сприяють захисту прав людини та забезпечують їх реалізацію.

Однак, лише наявність законів та політик не є достатньою умовою для ефективного захисту прав людини. Тому інституційний механізм повинен також забезпечувати проведення інформаційних кампаній та навчання громадськості

про права людини. Це допоможе підвищити рівень свідомості громадян про їх права та обов'язки, а також навчити їх застосовувати їх у реальному житті.

Четвертою функцією є забезпечення доступу до правосуддя та правової допомоги. Це означає, що кожна людина має право на справедливий судовий процес та можливість отримати необхідну їй правову допомогу у разі потреби.

Інституційний механізм захисту прав людини повинен гарантувати, що кожна людина має можливість захищати свої права у суді. Це означає, що будь-яка людина, незалежно від свого соціального статусу чи фінансового стану, має право на справедливий судовий процес та можливість представляти свої інтереси у суді.

Крім того, інституційний механізм захисту прав людини повинен забезпечувати доступність правової допомоги. Це означає, що кожна людина має право на отримання необхідної їй правової допомоги у разі потреби. Це може бути як безкоштовна правова консультація, так і представництво у суді від імені людини, яка не може собі цього дозволити.

П'ята функція інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління полягає в сприянні розвитку та підтримці громадського контролю за дотриманням прав людини. Це означає, що органи цього механізму повинні активно працювати з громадськістю, щоб забезпечити її участь у процесі захисту прав людини. Це може включати проведення інформаційних кампаній, організацію публічних слухань та консультацій з громадськістю, а також залучення громадських організацій до співпраці з органами влади. Такий підхід дозволить забезпечити більш ефективний захист прав людини та зміцнити довіру громадськості до діяльності державних органів. Крім того, це також сприятиме підвищенню свідомості громадян про їх права та можливості їх захисту, що є важливим кроком у будівництві справедливого та демократичного суспільства. Таким чином, четверта функція інституційного механізму захисту прав людини є важливим елементом системи публічного управління, який сприяє зміцненню прав людини та розвитку громадянського суспільства.

На підставі вище викладеного, приходимо до висновку, що інституційний механізм захисту прав людини у системі публічного управління є важливою складовою системи гарантування прав та свобод громадян у кожній демократичній державі. Останній наділений специфічними характеристиками, які надають змогу виокремити його серед інших інституційних механізмів у публічному управлінні, а також розкрити його сутність та значимість у процесі реалізації прав людини, а також попередження та протидії від можливих порушень, насамперед, з боку державних органів та інших суб'єктів публічної влади.

Висновки до 1 розділу

1. Встановлено, що генезу наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління починається з давніх часів, а саме з моменту, коли люди почали усвідомлювати необхідність захисту своїх прав від держави та суб'єктів влади. Завдяки розвитку філософії та політичної теорії, сформовано перші ідеї про необхідність створення спеціальних механізмів для захисту прав людини, які розвивались й нині відображаються в сучасних наукових дослідженнях.

Автор дійшов висновку про відсутність комплексного дослідження проблематики сутності та реалізації інституційного механізму захисту прав людини в сучасній науці публічного управління. У вітчизній науковій думці існують три групи дотичних напрацювань, що стосуються даної проблематики: наукові праці, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту; наукові праці, спрямовані розкриттю сутності інституційних механізмів в системі публічного управління; наукові праці, що висвітлюють публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини.

2. Висвітлено авторське розуміння терміну «методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління» як сукупність принципів, підходів і методів пізнання, які

дозволяють вирішити поставлені дослідницькі завдання, що пов'язані з вирішенням наукової проблеми щодо розроблення цілісної концепції інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Обґрунтовано, що методологія наукового пізнання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління носить багаторівневий характер та включає в себе методологічні принципи (об'єктивності, всебічності, причинності, емпіричності, а також сходження від абстрактного до конкретного), підходи (концептуальний, діалектичний, аксіологічний, системний та структурно-функціональний) та методи наукового дослідження (діалектичний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення, системний, структурно-функціональний, компаративістський, герменевтичний).

3. Надано авторську дефініцію поняття «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» як цілісну організаційно-функціональну систему органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, діяльність яких має нормативне підґрунтя та скерованість на виконання функцій держави щодо утвердження і забезпечення прав людини шляхом використання засобів та прийомів, спрямованих на попередження/припинення незаконного посягання на права людини, а також поновлення останніх у разі порушення.

Констатовано, що інституційний механізм захисту прав людини має низку специфічних властивостей, які не лише виділяють його із системи публічного управління, а й обумовлюють вирішальну роль в утвердженні і забезпеченні прав людини. Серед них: детальна нормативно-правова регламентованість, наявність інституційних структур, які забезпечують виконання завдань та функцій публічного управління для захисту прав людини, наявність процедур та механізмів прийняття та реалізації рішень, наявність ефективних механізмів взаємодії між державними органами та громадянами, спрямованість діяльності органів публічної влади на забезпечення можливості громадян реалізовувати

свої права, наявність спеціально створених механізмів, які мають на меті запобігання порушенням прав людини та забезпечення їх захисту.

Аргументовано, що значення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління розкривається через його функції, зокрема, моніторингу та контролю за дотриманням прав людини, координації, превентивної, функції забезпечення доступу до правосуддя та правової допомоги, функції сприяння розвитку та підтримці громадського контролю за дотриманням прав людини.

РОЗДІЛ 2. ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

2.1. Нормативно-правові засади формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління

Однією з найважливіших умов для ефективного публічного управління в сучасній державі є висока якість законодавства. Ключову роль у цьому процесі відіграє спосіб створення нормативно-правових актів, який серед іншого повинен передбачати залучення експертних думок. Наведене сприяє досягненню очікуваного результату регуляторного впливу та забезпечує формування та функціонування інституційних механізмів публічного управління. Не є винятком й інституційний механізм захисту прав людини, який має потужну суспільну спрямованість, а тому потребує комплексного та ефективного нормативно-правового регулювання.

Згідно теоретичних поглядів правників, нормативна база являє собою один із ключових інструментів реалізації державної політики, який виражений юридичною термінологією, та відповідає її цільовому призначенню. Остання є дієвим засобом досягнення реальної упорядкованості системи публічного управління у різних сферах суспільних відносин, мета якого полягає у забезпеченні порядку та стабільності в суспільстві, захисті прав та свобод людей, а також забезпеченні ефективної діяльності органів публічної влади та інших суб'єктів.

Нормативно-правове регулювання включає в себе прийняття, затвердження та застосування законів, постанов, наказів, розпоряджень та інших нормативно-правових актів, які регулюють різні сфери життєдіяльності суспільства. Воно є постійним процесом, який відповідає на зміни в суспільстві

та вимоги часу, тому постійно вдосконалюється та оновлюється, що відповідати потребам суспільства та забезпечувати його розвиток.

Отже, вважаємо, що нормативно-правове регулювання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління являє собою динамічний процес упорядкування суспільних відносин, який провадиться державою за допомогою сукупності правових засобів, які забезпечують ефективність та якість публічного управління у сфері захисту прав людини.

Нормативно-правове регулювання досліджуваного механізму виконує ряд завдань, серед яких:

- встановлення системи прав людини та механізмів їхньої реалізації;
- забезпечення необхідних умов для функціонування та розвитку системи прав людини;
- визначення правового статусу та системи повноважень органів публічної влади;
- управління суспільними відносинами, які виникають під час здійснення прав людини;
- здійснення контролю за дотриманням прав людини в усіх сферах життя;
- закріплення різних видів юридичної відповідальності за порушення прав людини;
- забезпечення доступу до правосуддя та ефективного розгляду справ про порушення прав людини;
- популяризація та освіта населення щодо прав людини та механізмів їх захисту.

Правові норми, що регулюють суспільні відносини щодо здійснення публічного управління у сфері реалізації та захисту прав людини, утворюють собою систему, яка характеризується ієрархічними рівнями, зв'язками та структурами. Створення такої системи здійснюється з урахуванням

міжнародного досвіду та європейських стандартів, що є важливим фактором для забезпечення якості реалізації прав людини в нашій державі.

Загалом видається, що у широкому розумінні система нормативно-правових засад формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини включає в себе Конституцію України, міжнародні договори, ратифіковані нашою державою, а також закони та підзаконні акти, які створюють собою нормативно-правове поле для функціонування системи публічного управління у досліджуваний сфері і виконання нею свого призначення.

При цьому, слід звернути увагу й на багатогранність системи нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини, який реалізується публічними управліннями. Так, остання має два ключових напрями: перший передбачає закріплення сукупності прав людини із визначенням механізмів їхнього захисту, натомість другий передбачає визначення правового статусу та повноважень органів публічної влади в ході забезпечення умов для реалізації цих прав та механізмів. Також уся нормативна база, за якою формується та функціонує інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління поділяється на два рівні: на першому законодавчі приписи є обов'язкові для всіх учасників наявних суспільних відносин, натомість на другому – виключно для органів публічної влади, яким вони адресовані.

З метою виконання завдань, поставлених перед даною дисертаційною роботою, вважаємо за доцільне розглянути нормативно-правові засади формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління більш детально.

Ключову роль у формуванні та функціонуванні досліджуваного механізму відіграє Конституція України від 28 червня 1996 року, яка визначає основні засади та цінності, на яких будується державна політика в галузі захисту прав та свобод громадян. Згідно положень ст.3 Основного Закону «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні

найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». З урахуванням наведеного, наша держава зобов'язана забезпечувати належні умови для розвитку та захисту прав і свобод кожної людини в Україні, а тому в розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» визначено систему прав людини й зазначено, що останні є «невідчужуваними та непорушними», а також те, що «права і людини, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними».

Важливе значення в публічно-управлінському контексті здійснення інституційного механізму захисту прав людини відіграють приписи ст.8, якими вказано, що в Україні діє принцип верховенства права, який є ключовим у діяльності органів публічної влади та їхніх посадових осіб та ч.2 ст.19 вказаного акту, якими закріплено обов'язок «органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Також не можна оминати увагою положення ст.55 Основного Закону, за якими «кожній особі гарантоване право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, в тому числі й на звернення конституційною скаргою до Конституційного Суду України та відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, а також на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.». Окрім наведених норм, в Конституції України закріплено низку норм, якими визначено діяльність органів публічної влади щодо забезпечення реалізації та захисту прав людини, серед яких на особливу увагу заслуговують норми, розміщені в розділі VIII «Правосуддя» [40].

Таким чином, Конституція України є основою для створення та функціонування інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління, оскільки не лише визначає основні права людини, а й

гарантує їхній захист та визначає засади діяльності органів публічної влади у цій сфері.

Наступною складовою нормативно-правових засад формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є міжнародні договори, ратифіковані Україною.

Статтею 9 Конституції України визначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Детальна регламентація порядку укладення, виконання та припинення дії таких договорів знайшла своє відображення у Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV.

Україна є активним учасником міжнародної спільноти та відданою стороною багатьох міжнародних договорів, спрямованих на захист прав людини. Ці договори встановлюють міжнародні стандарти та принципи, які зобов'язують державу забезпечувати реалізацію прав людини на своїй території.

Розвиток міжнародної співпраці у сфері захисту прав людини, розпочався після завершення Другої світової війни, яка на власному прикладі продемонструвала цінність людини та значимість забезпечення і дотримання прав останньої для всезагального блага.

Одним із перших універсальних та комплексних міжнародних документів у вказаній сфері є Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 12 грудня 1948 року, якою визначено основні права та свободи кожної людини, незалежно від її раси, статі, національності, релігії чи соціального статусу. Серед них – право на життя, свободу та особисту недоторканність, свободу думки, совісті та віросповідання, право на освіту та працю, право на справедливий судовий процес та багато інших.

Загальна декларація прав людини є ключовим документом, який визначає стандарти захисту прав людини для всіх країн світу. Вона є основою для багатьох міжнародних договорів та угод, які спрямовані на захист прав людини та їх

дотримання. Крім того, вона є важливим інструментом для боротьби з порушеннями прав людини та захисту уразливих груп населення.

Загальна декларація прав людини є невід'ємною частиною міжнародного права та визнається більшістю країн світу. В контексті даного дисертаційного дослідження привертає увагу преамбула цього міжнародного документу, згідно якої останній має завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією [25].

Спільно із Загальною декларацією прав людини фундаментальну роль у формуванні міжнародних засад захисту прав людини відіграють Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права [60] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [59], прийняті 16 грудня 1966 року. Окреслені міжнародні документи визначають основні права та свободи, які повинні бути гарантовані кожній людині незалежно від її національності, раси, статі, релігії чи інших ознак.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права покликаний забезпечити кожній людині достойні умови життя та розвитку, а також захистити її від експлуатації та дискримінації, а тому останній проголошує права на працю, соціальне забезпечення, освіту та культуру.

Натомість, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права гарантує, що кожна людина має право на свободу та рівність перед законом, будь-які форми насильства та тортур є недопустимим. З урахуванням наведеного цей міжнародний документ закріплює права людини на свободу висловлювання, релігії, зборів та об'єднань, а також права на справедливий судовий процес, право на особисту свободу та безпеку, право на участь у політичному житті та багато інших прав, які є необхідними для гідного життя людини.

Відзначимо, що зазначені міжнародні документи мають рекомендаційний характер, але вони наділені великим моральним та політичним впливом. Зокрема, останні зобов'язують держав-учасниць до прийняття заходів для забезпечення реалізації прав людини та до звітування про свої дії перед міжнародним співтовариством. Крім того, Пакти надають можливість людям звертатися до міжнародних органів з питань захисту своїх прав, якщо вони вважають, що їхні права були порушені.

На регіональному рівні ключову роль серед міжнародних документів відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року [39].

Головною метою цього документу є забезпечення захисту та поваги до основних прав та свобод кожної людини, незалежно від її раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народності, національності, сексуальної орієнтації або будь-якої іншої характеристики. Конвенція встановлює права та свободи, які повинні бути гарантовані кожній людині, такі як право на життя, свободу та безпеку, свободу думки, совісті та релігії, свободу вираження, право на справедливий суд, право на приватне та сімейне життя, право на освіту та багато інших.

Конвенція має велике значення для регіонального рівня, оскільки вона створює єдиний стандарт захисту прав людини для країн Європи та виступає важливим інструментом для зміцнення демократії. Вона також передбачає можливість звернення до Європейського суду з прав людини у разі порушення прав та свобод, закріплених у Конвенції, що дозволяє отримати справедливе рішення та компенсацію у разі порушення їх прав та вичерпання національних механізмів.

Враховуючи, що система нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини, який реалізується публічними управліннями має два ключових напрями, вважаємо за доцільне звернути увагу й на міжнародні документи у сфері здійснення публічного управління.

Необхідною умовою для здійснення належного публічного управління є відсутність корупції, оскільки остання може призвести до недієвості органів публічної влади, зловживань владою, та втрати довіри громадян до держави. З огляду на вказане, ключовим міжнародним документом у сфері здійснення публічного управління, який здійснює важливий вплив на формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року [37].

Одним із основних принципів цієї Конвенції, який має важливе значення для формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є принцип прозорості та відкритості діяльності органів публічної влади. Останній слід тлумачити як те, що уряд та органи публічної влади зобов'язані постійно інформувати громадськість про свої дії та рішення, за винятком тих, що становлять державну таємницю. Такий підхід дозволяє запобігти можливості корупційних схем та забезпечити ефективне використання публічних коштів.

Крім того, Конвенція передбачає створення ефективних механізмів контролю та нагляду за діяльністю публічних органів, що передбачає створення в державі системи внутрішнього контролю та аудиту. Не менш значимими є положення про заборону конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців та посадових осіб, тобто зобов'язання останніх діяти виключно в інтересах громадян та держави, а не для особистої вигоди.

Також серед міжнародних договорів України у досліджуваній сфері не варто оминати увагою й Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя у справах, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 року. Цей міжнародний документ визнає право кожного на доступ до екологічної інформації, право відповідної громадськості на участь у процесі прийняття рішень та право на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Конвенція зобов'язує держави-учасниці надавати інформацію заінтересованим

громадськості належним, своєчасним та ефективним чином на початкових стадіях прийняття рішень і забезпечувати, щоб «результати участі громадськості належним чином відображалися в процесі прийняття таких рішень». Якщо право на інформацію або на участь у прийнятті рішень порушено, будь-яка особа має право оскаржити це рішення в суді або іншому неупередженому органі [38].

Серед регіональних міжнародних документів у сфері публічного управління викликають інтерес Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec (2007)7 щодо доброї адміністрації (належного адміністрування) від 20 червня 2007 року. Ці Рекомендації мають на меті сприяти розвитку та підтримці доброї адміністрації (належного адміністрування) в державах-членах Ради Європи, зокрема, й Україні. Згідно з останніми, добра адміністрація (належне адміністрування) означає ефективне та прозоре управління державними справами, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян та захист їх прав та свобод, а також відповідальність та відкритість діяльності органів публічної влади перед громадянами.

Рекомендації CM/Rec (2007)7 визначають такі основні принципи доброї адміністрації (належного адміністрування): законність, рівність, неупередженість, пропорційність, правова визначеність, участь, повага до приватності, прозорість. Державні органи повинні дотримуватися цих принципів у своїй діяльності та забезпечувати їх дотримання у всіх сферах управління. Крім того, Рекомендації визначають стандарти доброї адміністрації (належного адміністрування), які повинні бути виконані державними органами. Ці стандарти стосуються, зокрема, якості та доступності послуг, процедур прийняття рішень, взаємодії з громадянами та іншими зацікавленими сторонами [133].

Враховуючи євроінтеграційний курс сучасної української державною політики, у контексті досліджуваного механізму варто згадати й про Білу книгу Європейського врядування, прийнята Єврокомісією 25 липня 2001 року COM(2001) 428. З аналізу цього документа можна зрозуміти, що право на належне управління базується на п'яти принципах, які є основою діяльності інституцій ЄС: відкритості, участі, відповідальності, ефективності і

узгодженості. Ці принципи сприяють зміцненню демократії та верховенства права в країнах-членах ЄС і застосовуються на всіх рівнях управління - глобальному, європейському, національному, регіональному та місцевому. Для уточнення цих принципів існують стандарти належного управління, дотримання яких має на меті покращити якість державного управління та запобігти зловживанням владою під час виконання державними органами своїх обов'язків [24].

Окрім багатосторонніх міжнародних документів формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління забезпечується й двосторонніми з договорами України з її партнерами. Останні укладаються з метою співпраці органів публічної влади двох держави для забезпечення прав людини у певній сфері. Як приклад, можна навести Угоду між Урядом України та Урядом США про гуманітарне та техніко-економічне співробітництво від 07 травня 1992 року та Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегії про співробітництво у сфері ядерної і радіаційної безпеки, зняття з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему від 30 листопада 2012 року.

Загалом, аналіз міжнародних документів як нормативного базису формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління дозволяє дійти висновку, що Україна визнає, що кожна людина наділена різноманітними правами та свободами, а їхній захист є важливою складовою демократичного суспільства та розвитку країни. З огляду на вказане, наша держава прагне до забезпечення реалізації цих прав, а тому продовжує докладати зусиль для дотримання міжнародних стандартів та принципів під час здійснення публічного управління у сфері прав людини та працювати над їхнім вдосконаленням для блага нашого народу та майбутніх поколінь.

Проте, не дивлячись на зобов'язання України перед міжнародним співтовариством, захист прав людини в країні залишається актуальною

проблемою. Недостатня реалізація міжнародних договорів та недостатній контроль за дотриманням прав людини призводять до порушень та дискримінації. Тому важливо, щоб Україна продовжувала покращувати свою систему захисту прав людини та дотримувалася міжнародних стандартів.

Потужним пластом нормативно-правових засад формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є галузеве національне законодавство України. Останнє складається із законів та підзаконних нормативно-правових актів, які прийняті уповноваженим суб'єктом у визначеному порядку для реалізації прав громадян, упорядкування діяльності органів публічної влади та забезпечення взаємовідносин між державою та її громадянами.

Всю сукупність національного галузевого законодавства, яке є дотичним до проблематики дисертаційного дослідження видається доцільним поділити на три групи:

- щодо деталізації системи прав людини;
- щодо правового статусу та повноважень органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини;
- щодо узагальненого порядку діяльності органів публічної влади в процесі реалізації та захисту прав людини.

Після здобуття незалежності та прийняття Конституції України, вітчизняним законодавцем розпочато довготривалу та кропітку роботу з прийняття нормативно-правових актів, в яких розкриваються та уточнюються права й свободи, гарантовані кожній людині в рамках української правової системи.

Найширший спектр повсякденних суспільних відносин, що стосуються, зокрема, власності, договірної права, а також визначення, реалізації, захисту особистих немайнових прав, закріплено цивільним законодавством, основою для якого є Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. За ст.1 цього акту, «цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному

волевиявленні, майновій самостійності їх учасників» [168]. Як справедливо зазначив Р.О. Стефанчук, «мабуть, немає жодного іншого законодавчого акту, який би зустрічав людину біля колиски, супроводжував усе життя і навіть після смерті. Це конституція громадянського суспільства, той єдиний акт, який нормалізує внутрішні невидимі повсякденні відносини. Цивільний кодекс – це життя, перекладене на мову законодавства» [144]. Загалом, цей кодекс визначає правові засади взаємодії між суб'єктами цивільного права, встановлює порядок вирішення спорів та конфліктів, що виникають у цивільних відносинах, а також забезпечує стабільність та прогнозованість у сфері цивільних відносин, що є важливим для залучення інвестицій та розвитку бізнесу в країні.

Ще одним кодифікованим актом, який регламентує права людини є Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року, який «визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів» [139]. Останній є важливим документом, який забезпечує захист прав сімей та сприяє зміцненню сімейних зв'язків в нашій країні; він є основою для вирішення суперечок та конфліктів у сім'ї та сприяє створенню гармонійного та злагодженого суспільного середовища. Крім того, цим документом визначено систему органів публічної влади та їхні повноваження для захисту прав найменш захищених членів сім'ї.

Деталізація системи прав людини в нашій державі не зупинилась на кодифікованих актах, а й знайшла своє відображення в низці інших, якими регламентовано економічні, соціальні та культурні права, а також громадянські і політичні. До останніх варто віднести Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII [113], Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-XII [79], Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [105], Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей,

які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 року № 1972-XII [110], Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII [106], Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII [116], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09 липня 2003 року № 1058-IV [91], Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року № 2235-III [83], Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року № 3773-VI [108], Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» від 13 грудня 2022 року № 2827-IX [103], Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI [82], Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV [111], Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05 квітня 2001 року № 2365-III [107], Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796-XII [117], Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII [89] та низка інших.

Доволі об'ємною є група національного галузевого законодавства щодо правового статусу та повноважень органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини.

Дослідження останньої варто розпочати із Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року, який регламентує специфіку організації, повноважень та порядку діяльності центральних органів виконавчої влади України [121]. Зокрема, цим актом визначено систему центральних органів публічної влади, порядок їхнього утворення, реорганізації та ліквідації, принципи діяльності та організаційно-правові засади діяльності.

При вивченні специфіки місцевих органів публічної влади, до яких віднесено захист прав людини не можна оминути Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року, який «відповідно до Конституції України визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в

Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування» [102].

Із вище наведеними нормативно-правовими актами тісно пов'язані й Закони, в яких визначено засади діяльності працівників апаратів органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Серед них Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [87] та Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 року № 2493-III [115]. Окресленими законами регламентовано правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на здійснення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі.

Окремий масив даної групи становлять закони та підзаконні акти, які визначають правовий статус та повноваження окремих суб'єктів, уповноважених на здійснення захисту прав людини, які більш предметно будуть розглянуті в наступних частинах цього дисертаційного здобутку. Серед них: Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII [118], Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII [109], Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII [114], Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [104], Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII [84]; Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР [119]; Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-XII [85]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28 жовтня 2015 року № 878 [95]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про Державну аудиторську службу України» від 03 лютого 2016 року № 43 [86]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку

призначення осіб на посади державної служби в Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України» від 17 травня 2021 року № 6 [98]; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Положення про органи рибохорони Державного агентства рибного господарства України» від 19 січня 2012 року № 26 [96] та чимало інших.

Останньою групою національного галузевого законодавства, яке є основою для формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є група щодо узагальненого порядку діяльності органів публічної влади в процесі реалізації та захисту прав людини.

Ключовим нормативно-правовим актом даної групи є Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року, який прийнято з метою забезпечення належного балансу між інтересами громадян, суспільства та обов'язками держави. Даний нормативно-правовий акт «регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина» [80].

Згідно приписів вказаного Закону, «адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення конкретної справи у сфері публічного адміністрування, що завершуються прийняттям адміністративного акту та у визначених випадках його виконанням». При цьому, остання має здійснюватись із урахуванням низки принципів, а саме: верховенства права, у тому числі законності та юридичної визначеності, рівності перед законом, обґрунтованості, безсторонності (неупередженості) адміністративного органу, добросовісності і розсудливості, пропорційності, відкритості, своєчасності і розумного строку, ефективності, презумпції правомірності дій та вимог особи

офіційності, гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні, гарантування ефективних засобів правового захисту» [80].

Варто наголосити, що до моменту набрання законної сили Законом України «Про адміністративну процедуру» 15 грудня 2023 року в нашій державі була відсутня загальна адміністративна процедура як така, але всі сфері публічного управління й взаємодії держави з фізичними та юридичними особами регламентувались різноманітними нормативно-правовими актами, що призводило до багатьох прогалин та колізій. Нині окреслений Закон є загальним актом, який встановлює спільні процедурні правила для всіх сфер публічного управління. Разом з тим, останній не виключає наявності в інших спеціальних нормативно-правових актах обґрунтовані винятки, які передбачають специфіку здійснення адміністративної процедури для окремих категорій суспільних відносин. Попри це, такі особливості мають обов'язково відповідати загальним принципам, які визначені вище.

Серед нормативно-правових актів третьої групи викликає науковий інтерес і Закон України «Про адміністративні послуги» від 06 вересня 2012 року, який регламентує «правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг». Приписами цього нормативно-правового акту визначено сутність адміністративної послуги як «результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону», принципи надання адміністративних послуг, перелік вимог до регулювання надання адміністративних послуг, а також порядок надання адміністративних послуг уповноваженими суб'єктами безпосередньо або через центри надання адміністративних послуг [79]. Крім того, не менш значимими є положення про визначення вимог щодо якості надання адміністративних послуг, які встановлюються уповноваженим суб'єктом шляхом видання відповідних організаційно-розпорядчих актів, а також закріплення приписів щодо здійснення

моніторингу якості надання адміністративних послуг у відповідності з Порядком проведення моніторингу якості надання адміністративних послуг та оприлюднення інформації про результати моніторингу якості надання адміністративних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2021 року № 864.

Наступним нормативно-правовим актом, який варто розглянути в межах цієї групи є Закон України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року. Цей Закон «визначає правила, за якими громадяни України можуть використовувати своє право, надане Конституцією України, на подання пропозицій до органів державної влади та об'єднань громадян з метою поліпшення їх діяльності, виявлення недоліків у роботі, оскарження дій посадових осіб та державних та громадських органів. Цей Закон забезпечує можливості для громадян України брати участь у керівництві державними та громадськими справами, впливати на поліпшення роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, захищати свої права та законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення» [100]. Також даний Закон закріплює терміни та порядок розгляду звернень громадян, а також відповідальність органів публічної влади за неналежне врегулювання таких звернень.

Із вище наведеним нормативно-правовим актом тісно пов'язаний ще один Закон – Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року, який встановлює правила та процедури доступу до інформації, що належить до сфери публічного обігу або обробляється органами публічної влади [101]. Цей закон регулює права та обов'язки громадян щодо отримання інформації, захист персональних даних, відповідальність органів публічної влади за розголошення неправдивої інформації, а також регулює порядок надання інформації у відповідь на запити громадян. Закон про інформацію сприяє прозорості та відкритості органи влади, а також сприяє належному інформуванню громадськості про публічно-управлінську діяльність у сфері захисту прав людини.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року також відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. Будучи прийнятим з метою викорінення корупції як негативного соціального явища, яке супроводжувало публічне управління, цей нормативно-правовий акт визначає поняття корупції, встановлює правила поведінки для посадових осіб та осіб, які займають управлінські посади в державі, а також встановлює механізми запобігання, виявлення та припинення корупційних діянь. Також, цей закон встановлює норми щодо антикорупційної політики та механізмів боротьби з корупцією в усіх сферах діяльності органів публічної влади, зокрема, й шляхом створення Національного агентства з питань запобігання корупції. В цілому, Цей закон сприяє підвищенню прозорості та ефективності владних органів шляхом запровадження електронного декларування, передбачає заходи щодо попередження корупційних ризиків та підвищення культури протидії корупції в суспільстві, й тим самим допомагає у зміцненні принципів правової держави в Україні [92].

Враховуючи, що права людини доволі можуть бути порушені з боку як інших громадян, так із з боку органів публічної влади, важливе значення для формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління має Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 року. Даний нормативно-правовий акт прийнято задля забезпечення прозорості та відкритості судової системи, а також забезпечення права громадян на інформацію про судові рішення. Цей закон визначає порядок доступу до судових рішень, включаючи можливість отримання копій рішень та інших документів, пов'язаних з судовими процесами. Зокрема, передбачено, що будь-яка особа має право на ознайомлення з судовими рішеннями, які стали остаточними та набрали законної сили, за винятком тих які мають обмежений доступ [88].

Також третя група національного галузевого законодавства, яке є основою для формування та функціонування інституційного механізму захисту прав

людини в системі публічного управління налічує доволі значну кількість підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують специфіку здійснення окремих видів діяльності органів публічної влади в процесі реалізації та захисту прав людини. Серед них: Наказ Національної агенції з питань запобігання корупції «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» від 28 грудня 2021 року № 830/21, Указ «Президента України «Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України» від 28 серпня 2015 року № 523/2015, Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Порядку надання адміністративних послуг Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку» від 17 листопада 2021 року № 1124 тощо.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що нормативно-правове регулювання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є важливою складовою сучасного правового порядку, яка включає в себе комплекс правових норм, які визначають права людини, механізми їх захисту та повноваження суб'єктів публічного управління для їхнього забезпечення. Останнє є доволі динамічним, враховує соціально-політичні обставини здійснення захисту права людини та публічного управління в Україні в певний момент її державотворення та включає в себе конституційні норми, які визначають основні права та свободи людини і гарантують їх захист від дій держави, а також законодавчі акти, які регулюють відносини між суб'єктами публічного управління та встановлюють процедури захисту прав людини. При цьому, окремі аспекти нормативно-правових засад формування та функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління містять прогалини та колізії, що потребує нагального вирішення, зокрема, й за допомогою результатів цього дисертаційного дослідження.

2.2. Система й специфіка практичної діяльності інституцій захисту прав людини у сфері публічного управління

Конституційними приписами визначено, що держава є не лише відповідальною за свою діяльність перед людьми, а й зобов'язана утверджувати і забезпечувати її права. Тому, ключову роль у захисті даних прав відіграють профільні органи публічної влади, які утворюють собою цілісну систему, спрямовану на реалізацію повноважень таких суб'єктів у різних сферах суспільних відносин. Враховуючи завдання, поставлені перед цим дисертаційним здобутком, вважаємо за доцільне присвятити увагу детальному висвітленню сутності, елементів та специфіці практичної діяльності інституцій захисту прав людини в системі публічного управління.

Система органів публічної влади являє собою сукупність сформованих в законному порядку центральних і місцевих, одноособових і колегіальних суб'єктів владних повноважень, які керуючись Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами реалізують свої повноваження для захисту прав людини.

В процесі здійснення державного будівництва, система органів публічної влади постійно зіштовхується із трансформаційними перетвореннями, які відбуваються як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі й обумовлюють пошук альтернативних та дієвих елементів та способів діяльності цієї системи для забезпечення ефективного захисту прав людини. Саме тому, система інституцій захисту прав людини в системі публічного управління є динамічною та відображає на собі суспільно-політичні процеси, які відбуваються в державі.

Попри це, в будь-якій демократичній державі, існують сталі категорії елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на будь-які зміни. Серед них варто виділяємо наступні: 1) омбудсмени; 2) органи судової влади; 3) правоохоронні органи; 4) інші суб'єкти публічного управління. Розглянемо кожен із окреслених категорій елементів з урахуванням сучасного виміру формування досліджуваної системи.

Статтею 101 Конституції України сформовано загальні засади здійснення парламентського контролю за додержанням прав людини, реалізацію якого покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [196]. У такий спосіб закріплено право кожної особи, яка потребує захисту своїх прав, отримати його без складної процедури звернення, вагомих матеріальних витрат, а також швидко й водночас професійно.

Активний розвиток посади омбудсмена як інституту позасудового незалежного захисту прав людини на безоплатній основі з'явився після Другої світової війни, коли чимало держав зіштовхнулись із необхідністю захисту прав людини для кожного, хто її потребує. На сьогодні існування цієї посади можливе лише в рамках парламентаризму, та є свідченням демократичного правового режиму в державі, й можливості контролю за діяльністю органів публічної влади. Цей інститут є притаманним для багатьох сучасних країн, в кожній із яких омбудсмен наділений власним правовим статусом та повноваженнями, однак, спільним є те, що даний суб'єкт є незалежним від інших й спрямовується виключно на вирішенні питань щодо прав людини, що виникли між державою та громадянами.

Правовий статус та повноваження вітчизняного омбудсмена визначений у Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Згідно приписів останнього, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є посадовою особою, який здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відміняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод. Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях» [119].

Відповідно до статті 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав

людини, якщо вважає, що його права і свободи порушені органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими, службовими особами, юридичними, фізичними особами. Отже, законодавство, що регулює діяльність Уповноваженого з прав людини, надає йому широкий мандат для захисту прав усіх людей в Україні.

За весь час існування цієї посади, в Україні призначено лише четвертого омбудсмена – Дмитра Лубінця, який звичну роль цього інституту дещо деталізував, та визначив дев'ять основних напрямків своєї роботи щодо захисту прав людини, а саме: «у секторі безпеки й оборони; прав дитини; прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України; соціальних та економічних прав; рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів; прав людини в місцях несвободи (НПМ); інформаційних прав; прав у системі судустрою та права на справедливе правосуддя; роботи з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції. З метою посилення дієвості захисту прав людини, кожен із окреслених напрямків має представника омбудсмена та експертну раду, до якої входять представники громадськості» [176].

З метою реалізації завдань по захисту прав людини у вище окреслених напрямках, профільним законом визначено систему повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Так, з аналізу ст.13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» можна відзначити, що повноваження українського омбудсмена провадяться на трьох рівнях: загальнодержавному, спеціальному та особливому.

На першому рівні, Уповноважений взаємодіє з Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором та іншими суб'єктами шляхом права невідкладного прийому, участі в засіданнях колегіальних органів та здійснення впливу на законодавчу базу у сфері захисту прав людини шляхом

відповідних звернень до Конституційного Суду України та подання пропозицій законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина.

На другому рівні омбудсмен має право безперешкодного відвідування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях. В ході таких відвідувань, Уповноважений має право ознайомлюватись із документами, у тому числі тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, та отримувати їх копії, вимагати від посадових осіб вище наведених суб'єктів сприяти проведенню перевірок, зокрема надавати усні та письмові пояснення.

На третьому рівні досліджуваний суб'єкт має право відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування такі місця, в яких на законодавчому рівні визначено обмеження прав людини, зокрема, «кімнати для перебування тимчасово затриманих військовослужбовців, слідчі ізолятори, арештні доми, кримінально-виконавчі установи, приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони, спеціальні приймальники для тримання осіб, підданих адміністративному арешту, міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти органів Національної поліції, спеціалізовані автомобілі (у тому числі спеціалізовані автомобілі з конвоєм), приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування, психіатричні заклади; пункти тимчасового розміщення біженців; приміщення для транзитних пасажирів у пунктах пропуску через державний кордон; будинки дитини, дитячі будинки-інтернати, притулки для дітей, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, психоневрологічні інтернати; геріатричні пансіонати,

будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; пансіонати для ветеранів війни і праці; соціально-реабілітаційні центри тощо» [119].

Під час таких відвідувань Уповноважений має право опитувати осіб, які знаходяться у вищевказаних закладах, брати участь у судових розглядах, навіть у закритих судових засіданнях, в тому числі шляхом самостійного заявлення позову для захисту прав осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, та ініціювання перегляду рішень за їх попередньої участі. Крім того, омбудсмен наділений повноваженнями направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів, та реалізовувати інші повноваження, визначені чинним законодавством [119].

Окрім здійснення парламентського контролю щодо захисту прав людини, в Україні також існує президентський контроль, який забезпечує захист прав окремих соціально вразливих верств населення, до яких належать діти, люди з інвалідністю, а також захисники України.

Президентський контроль є важливим механізмом для захисту прав цих груп населення, оскільки вони потребують особливої уваги та підтримки. Це дозволяє забезпечити їм рівні можливості та захистити від будь-яких форм дискримінації. Такий підхід є важливим для побудови справедливого та рівноправного суспільства, де кожна людина має право на повагу та захист своїх прав.

У 2021 році прийнято важливе рішення щодо розширення гуманітарних аспектів діяльності інституту уповноважених Президента України. Наведене стало можливим завдяки трансформації роботи за відповідними напрямками та розширенню функціональних можливостей наявних посад. Тепер замість звичних уповноважених, у своїй роботі радники отримали новий статус – уповноважені Президента України, що дозволяє їм більш ефективно та комплексно виконувати свої обов'язки та сприяє подальшому розвитку гуманітарної сфери в Україні.

На сьогодні в Україні визначено такі посади радників – уповноваженого Президента України: з питань забезпечення прав захисників України – Альона Вербицька; з питань реабілітації учасників бойових дій – Вадим Свириденко; з питань без бар'єрності – Тетяна Ломакіна; з питань прав дитини та дитячої реабілітації – Дар'я Герасимчук; з питань Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту – Ольга Будник [28].

Основними завданнями уповноважених-радників Президента України є створення та подання в установленому порядку пропозицій Президенту України щодо виконання повноважень глави держави в певній галузі. Задля цього, згідно Указу Президента України «Про Радника Президента України» останні наділені низкою повноважень, основними з яких є: «здійснення моніторингу політичних, соціально-економічних та інших процесів, що відбуваються в Україні та за її межами, за результатами такого аналізу готує та подає в установленому порядку пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів розвитку держави і суспільства у відповідній сфері, шляхів реалізації таких напрямів та можливих дій глави держави; здійснення аналізу нормативно-правових актів, подання пропозицій щодо їх удосконалення; участь у процесі підготовки нормативно-правових актів, матеріалів до прес-конференцій, виступів, зустрічей та поїздок послань, доповідей та промов Президента України; співробітництво з науковими установами, аналітичними центрами і представництвами іноземних держав та міжнародних організацій в Україні з питань, що належать до його компетенції» [112]. Отже, радники – уповноважені визначають проблеми та порушення найуразливіших верств населення, здійснюють моніторинг ситуації та надають рекомендації Президентові України щодо покращення ситуації.

Також в Україні наявний урядовий контроль щодо захисту прав людини, який передбачає діяльність спеціальних омбудсменів, спрямовану на захист прав людини у конкретній сфері. Серед них: «Урядовий уповноважений з питань гендерної політики – Катерина Левченко; Урядовий уповноважений з прав осіб з інвалідністю – Тетяна Баранцова; Освітній омбудсмен – Сергій Горбачов» [167].

Після запровадження в нашої державі воєнного стану виникла необхідність захисту прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також прав близьких таких осіб. З огляду на вказане, постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання захисту прав депортованих та внутрішньо переміщених осіб» [20] запроваджено посаду Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб, яку обіймає Павло Козирєв, а постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання виконання Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» запроваджено посаду Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, яку обіймає Артур Добросердов [19].

Вказані омбудсмени є уповноваженими Кабінетом Міністрів України посадовими особами, на які покладаються функції з організації здійснення урядом повноважень у конкретно-визначеній сфері. Для реалізації покладених функцій вказані суб'єкти зобов'язані: «сприяти забезпеченню реалізації єдиної державної політики у певній сфері; брати участь у координації діяльності профільних органів публічної влади, які забезпечують права людини у певній сфері; проведення моніторингу щодо додержання прав людини та спеціального законодавства; вжиття у межах своїх повноважень заходів щодо усунення порушень прав і законних інтересів та причин, які призвели до їх виникнення тощо» [167].

Наступним складовим елементом системи інституцій захисту прав людини в системі публічного управління є органи судової влади.

Як справедливо відзначає С.З. Чорна, «право людини на звернення до суду є «одним із фундаментальних прав людини, гарантованих на конституційному рівні. Закріплене в конституціях більшості розвинутих демократичних держав, воно посідає чільне місце в структурі правового статусу людини та є необхідною умовою існування правової держави» [170].

Важливою умовою утвердження й розвитку України як правової держави, що заснована на засадах верховенства права, взаємній відповідальності між людиною та державою, є незалежно функціонуюча судова влада, здатна

забезпечити справедливий та ефективний захист прав кожної людини. Судовий захист прав і свобод людини – це самостійна функція держави, про що яскраво свідчить науковий аналіз норм Конституції України, зокрема в ч.2 ст.3 задекларовано, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, утвердження й забезпечення прав і свобод є головним обов’язком держави; звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод людини та громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ч.3 ст.8 Конституції України). [130].

Відзначимо, що діяльність органів судової влади є одним із найефективніших способів захисту прав людини від порушень у порівнянні з іншими, не судовими способами, оскільки забезпечує для всіх зацікавлених осіб максимум процесуальних гарантій, а також процесуальну рівність сторін.

Слід підтримати думку А.М. Колодія й А.Ю. Олійника, які вказують, що «за роки радянської влади судовий механізм захисту прав людини був декларативним і недієвим, а сам суд не був гілкою влади і залежав від партійних структур. Нині держава спрямовує всі зусилля для того, щоб цей вид захисту прав людини став найдієвішою формою захисту, як це реалізується в країнах зі сталю демократією» [36, с.249].

З метою побудови якісно-нової судової системи Законом України «Про судоустрій та статус суддів» закріплено здійснення судової влади незалежними та безсторонніми судами у рамках відповідних судових процедур на засадах верховенства права задля забезпечення кожній особі її прав, гарантованих Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами [118].

Систему органів судової влади складають місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, а також спеціалізовані суди – Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Важливе значення для забезпечення прав людини має те, що профільним законом заборонено створення надзвичайних та особливих судів, що особливо актуально в умовах російсько-української війни. Попри це, навіть в умовах воєнного стану, система органів судової влади є динамічною, оскільки до її складу на законодавчому рівні

протягом 2024-2025 років пропонують додати Вищий адміністративний суд, до сфери відання якого будуть відноситись публічно-правові спори за участю національних державних органів.

Органи судової влади виконують важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисті прав та свобод громадян, тому для діяльності останніх на законодавчому рівні закріплено сукупність прав та обов'язків, які надано для здійснення юрисдикції та розгляду справ у судовому порядку. Завдяки своїм повноваженням, органи судової влади забезпечують реалізацію принципу верховенства права та забезпечують справедливість у суспільстві, оскільки є незалежними від впливу інших органів влади та зобов'язані діяти відповідно до закону та своїх професійних зобов'язань.

Всебічний та ретельний аналіз повноваження органів судової влади, відзначимо, що останні поділяються на загальні, тобто ті, що визначено Законом України «Про судоустрій та статус суддів» та спеціальні, тобто ті, що визначені у профільних нормативно-правових актах, що регламентують той, чи інший вид судочинства.

Відповідні повноваження різняться залежно від інстанційності здійснення правосуддя. Зокрема, на першому рівні інстанційності суди здійснюють розгляд цивільні, кримінальні, господарські та адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення для захисту прав людини у відповідних правовідносинах. На другому рівні – органи судової влади здійснюють апеляційний перегляд судових актів, прийнятих на першому рівні, а також надають рекомендації органам судової влади першої інстанції щодо законного та ефективного захисту прав людини. На третьому рівні діє єдиний орган судової влади – Верховний Суд, який провадить правосуддя у виді касаційного перегляду актів органів судової влади, прийнятих на першому й другому рівнях, а також здійснює узагальнення судової практики, на основі якого може звертатись до законодавчих органів для внесення пропозицій щодо дієвості захисту прав людини, а також до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, зокрема, тих, що стосуються прав людини. Крім того,

до повноважень, що здійснюються на третьому рівні відноситься й забезпечення однакового правозастосування органами судової влади та надання методичної інформації з цих питань.

При розкритті спеціальних повноважень зазначимо, що останні визначають специфіку способу захисту прав людини в ході провадження різних видів судочинства. В контексті даного дисертаційного дослідження вважаємо за доцільне особливу увагу звернути на способи захисту прав людини у разі порушення останніх органом публічної влади, які визначаються у ст.245 Кодексу адміністративного судочинства України.

Згідно з останньою, для захисту прав людини, у разі порушення останніх органом публічної влади, суд може застосувати такі способи: визнати протиправним та нечинним нормативно-правовий акт, чи його окремі положення; визнати протиправним та скасувати індивідуальний акт чи його окремі положення; визнати дії суб'єкта владних повноважень протиправними та зобов'язати утриматися від вчинення певних дій; визнати бездіяльність суб'єкта владних повноважень; стягнути з суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю; тимчасово заборонити (зупинити) окремі види або всю діяльність об'єднання громадян та примусово розпустити (ліквідувати) об'єднання громадян (у разі якщо останні, зокрема, діяльність останніх спрямована на посягання на прав і свобод людини, здоров'я населення, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками). При цьому, КАС України передбачає й можливості застосування інших способів захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, які можуть бути застосовані у разі встановлення судом певних обставин, [35]. Оскільки захист прав людини в системі адміністративного судочинства в Україні має важливе значення для забезпечення того, щоб особи могли здійснювати свої права та свободи без втручання з боку держави чи інших суб'єктів [192].

Судові акти органів судової влади після набрання законної сили є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами права, що дозволяє забезпечити реалізацію прав та свобод людини, захистити її інтереси та забезпечити справедливість у суспільстві.

Наступним складовим елементом системи інституцій захисту прав людини в системі публічного управління є правоохоронні органи.

Правоохоронні органи є невід'ємною складовою частиною правової системи країни, яка забезпечує дотримання законів і охорону прав людини. Розвиток та робота правоохоронних органів великим чином відображає рівень розвитку демократії та правової держави.

Правоохоронні органи – це одне з найбільш неоднозначних та недостатньо визначених понять в українському законодавстві, яке має внутрішні суперечності та є надмірним за своїм обсягом.

Не вдаючись до наукової дискусії щодо висвітлення термінологічного значення цього поняття, поділяємо думку колективу авторів у навчальному посібнику «Судові та правоохоронні органи» під заг.ред. М.В. Коваліва про те, що під ними слід розуміти «державні органи, основним предметом діяльності яких є законодавчо визначені функції або завдання з охорони права, відновлення порушеного права або організація виконання покарання, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності» [149, с.20].

В загальному розумінні до правоохоронних органів відносять майже всі органи публічної влади, які постійно або тимчасово займаються правоохоронною діяльністю або виконують правоохоронні функції, тобто «правомірно впливають на поведінку людини або групи людей за допомогою охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для здійснення цієї діяльності» [148, с.18].

В залежності від конкретного змісту цієї діяльності, деякі науковці вважають, що в Україні існує до понад тридцять органів, які можна вважати правоохоронними. Найбільший перелік органів публічної влади, які відносяться до правоохоронних органів, вказано у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», у ст.2 якого зазначено, що «правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [85].

Разом з тим, наведений перелік правоохоронних органів є неповним, оскільки в нашій державі діють ще чимало органів публічної влади, для яких реалізація правоохоронної функції держави є основним або додатковим завданням. Тому науковці наводять власні пропозиції щодо критеріїв віднесення органу публічної влади до правоохоронного органу.

При проведенні узагальнення, відзначимо, що визначення, чи може орган публічної влади бути віднесений до правоохоронного органу, залежить від кількох критеріїв, а саме:

1. функції та повноваження: правоохоронні органи мають законодавчо закріплені функції та повноваження, спрямовані на забезпечення правопорядку, боротьбу зі злочинністю та захист прав громадян. Їх завданням є захист прав людини та громадського порядку, здійснення розслідувань кримінальних правопорушень та їхнє попередження;

2. підпорядкування: правоохоронні органи часто підпорядковані Міністерству внутрішніх справ України або іншим відомствам, відповідальним за правопорядок і безпеку;

3. кваліфікація та підготовка: працівники правоохоронних органів повинні мати відповідну кваліфікацію та підготовку для виконання своїх функцій. Їх

може відзначати спеціальна підготовка у сфері правоохоронних дій, а також вміння та навички, необхідні для захисту прав людини й протидії злочинності;

4. публічний характер: правоохоронні органи є публічними організаціями, їх діяльність відкрита для громадськості та контролю.

З урахуванням вище наведених критеріїв, вважаємо, що до правоохоронних органів потрібно віднести й наступні суб'єкти публічної влади: Державне бюро розслідувань, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна екологічна інспекція, Державна пожежна охорона, Служба державної охорони природно-заповідного фонду України, Державна санітарно-епідеміологічна служба; Служба судової охорони; Уповноважений орган з питань пробації тощо.

Наведений перелік правоохоронних органів не є вичерпним та динамічно видозмінюється залежно від утворення, ліквідації, реорганізації тих чи інших органів в рамках державної політики захисту прав людини.

В контексті даного дисертаційного дослідження варто звернути увагу на те, що «у структурі механізму забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина Національна поліція відіграє важливу роль завдяки своїй діяльності. Ця діяльність має зовнішню і внутрішню сторони. Зовнішня сторона діяльності Національної поліції щодо забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків особи характеризується тим, що вона: а) виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом; б) поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення; в) захищає права людини і громадянина незалежно від походження, майнового та іншого становища, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань; г) не розголошує відомості, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов'язків не вимагають іншого; д) тимчасово, в межах чинного законодавства, обмежує права і свободи особи, якщо без цього неможливо виконати покладені на неї обов'язки; е) забезпечує право на захист та інші юридичні права затриманих і взятих під варту; ж) створює умови

для реалізації прав, охороняє і захищає особистість від правопорушення, вживає всі передбачені законом заходи до поновлення порушеного права. Внутрішня сторона діяльності поліції характеризується тим, що вона: а) в межах своїх завдань і функцій, своєї компетенції виконує свої обов'язки і права; б) застосовує заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю на законних підставах; в) використовує правові і організаційні форми і методи при забезпеченні прав людини і громадянина; г) її працівники не повинні самі порушувати закони, права та свободи особи» [130]. «Незважаючи на відмінності в змісті і характері зазначених видів діяльності, основні принципи, форми і прийоми, які стосуються здійснення функцій із захисту прав і свобод людини, залишаються однаковими і відрізняються лише деталями. Діяльність органів Національної поліції, що наділені владними повноваженнями, здійснюється в рамках тих правових форм, які визначені для них законом. Такими є організаційна і юридична форми, які тісно взаємодіють одна з одною, незважаючи на різний зміст» [142, с. 117].

Окремо слід звернути увагу на те, що серед вітчизняних науковців присутній погляд щодо віднесення судів до системи правоохоронних органів. Вважаємо цю думку помилковою, оскільки остання суперечить змісту та пріоритетному призначенню діяльності судової влади – провадженню правосуддя.

Багатопланова діяльність правоохоронних органів має широке коло питань, які потребують свого вирішення та спрямовані на досягнення певної мети – захисту від протиправних посягань на життя і здоров'я, права і свободи громадян, власність, навколишнє середовище, інтереси суспільства і держави. З урахуванням наведеного правоохоронні органи мають широкі повноваження, які спрямовані на забезпечення правопорядку, захист громадського порядку, боротьбу зі злочинністю та захист прав та інтересів громадян. В контексті проблематики цього дисертаційного дослідження, вважаємо, що деякі з основних повноважень правоохоронних органів включають:

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, в тому числі від різноманітних правопорушень;
- здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо ефективного захисту прав людини, а також встановлення системних причин та умов проявів порушень цих прав, та вжиття заходів до їх усунення та попередження;
- безпосереднє вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про порушення прав людини, або події, факти та обставини, які можуть їх спричинити;
- вжиття заходів задля виявлення порушень прав людини, або події, факти та обставини, які можуть їх спричинити;
- здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кримінальних правопорушень на підставах та в порядку, встановлених законом;
- здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечення їхнього виконання;
- сприяння захисту прав людини у разі введення режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій.

Окреслені та інші повноваження, спрямовані на захист прав людини, правоохоронні органи реалізують безпосередньо у відповідності до положень профільних нормативно-правових актів. Задля цього, вказані органи можуть видавати акти організаційно-розпорядчого характеру та взаємодіяти з іншими суб'єктами для належного та ефективного виконання поставлених завдань.

Останнім складовим елементом системи інституцій захисту прав людини в системі публічного управління є інші суб'єкти публічного управління, до повноважень яких належить захист прав людини.

Система інституцій захисту прав людини є багатогранною, динамічною та розгалуженою, а тому існують суб'єкти, які не можна розглянути в межах попередніх елементів, однак, попри це, вони відіграють важливу роль у досліджуваній сфері. Однією із них є безоплатна правнича допомога.

Статтею 59 Конституції України закріплено право людини на професійну правничу допомогу, яка може надаватись на безоплатній основі.

Згідно приписів Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», «безоплатна правнича допомога – це правнича допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел» [81].

Безоплатна правнича допомога відіграє ключову роль у забезпеченні захисту прав людини для малозабезпечених верств населення, сприяючи справедливості та рівноправ'ю. Право на її отримання мають не лише громадяни України, а й іноземці, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту. Разом з тим, повний спектр послуг всі категорії населення можуть отримати в рамках безоплатної первинної правничої допомоги, яка «полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов'язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Натомість безоплатна вторинна правнича допомога у вигляді захисту, здійснення представництва в суду та органах публічної влади, а також складання процесуальних документів, доступна лише для окремих категорій населення, зокрема соціально-вразливих (людям з мінімальним доходом/без нього, особам з інвалідністю, діти, внутрішньо переміщені особи, громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які

перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)), осіб, щодо яких застосовано або можуть бути застосовані заходи адміністративно-правового та кримінально-правового примусу тощо.

З урахуванням наведеного розділяємо думку О.П. Славкової і Н.П. Шестерніної про те, що «основними завданнями системи безоплатної правничої допомоги, на сьогодні, є захист прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп, територіальних громад та спільнот» [140, с.5].

Підстави та порядок отримання будь-якого виду безоплатної правничої допомоги особою для захисту свої прав визначені вищевказаним профільним законом. Крім того, останнім визначено особливості здійснення публічного управління системою спеціальних органів та установ, які надають безоплатну правничу допомогу. Зокрема, у ст.16 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» визначено, що «Міністерство юстиції України утворює регіональні (республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські), місцеві (районні, міжрайонні, міські, міськрайонні, міжрайонні та районні у містах) та міжрегіональні (повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць) центри з надання безоплатної правничої допомоги. Центри з надання безоплатної правничої допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру з надання правничої допомоги і утворюються з урахуванням потреб відповідних адміністративно-територіальних одиниць та забезпечення доступу осіб до безоплатної правничої допомоги». Таким чином, для виконання поставлених завдань в Україні створено широку систему організаційно-управлінської діяльності, яка включає в себе Координаційний центр з надання правничої допомоги на державному рівні та центри безоплатної правничої допомоги на регіональному та місцевих рівнях.

В контексті даного дисертаційного дослідження на особливу увагу заслуговує саме Координаційний центр з надання правничої допомоги, який

згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 06 червня 2012 року № 504, є державною установою і належить до сфери управління Мін'юсту [120].

Координаційний центр виконує низку повноважень. Перш за все, забезпечує координацію роботи між різними органами та установами, які надають правову допомогу – це дозволяє ефективно використовувати ресурси та уникнути дублювання роботи, швидко та ефективно вирішувати правові питання. Друге, забезпечує контроль за якістю надання правової допомоги шляхом встановлення стандартів та критеріїв, якими повинні керуватися органи та установи, що надають правову допомогу. Такий контроль дозволяє забезпечити якісне та професійне надання правової допомоги, що є важливим для захисту прав людини. Крім того, Координаційний центр забезпечує інформаційну підтримку для тих, хто потребує правової допомоги, надаючи інформацію про доступні послуги та процедури отримання правової допомоги, що дозволяє громадянам бути освіченими та свідомими щодо своїх прав та можливостей. Нарешті, він є важливим інструментом для розвитку правової культури в суспільстві, оскільки сприяє підвищенню правової свідомості та забезпечує доступ до правової допомоги для всіх шарів населення, незалежно від їх соціального статусу чи матеріального стану.

Наступними суб'єктами публічного управління, до повноважень якого належить захист прав людини є Центри національних меншин (спільнот) України, які створено з метою «сприяння збереженню культурної самобутності національних меншин (спільнот) України, збалансованого врахування інтересів осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, сприяння діяльності громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України».

Останні утворюються міськими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування на підставі спільного рішення останніх про створення такого Центру за зверненням громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України.

Згідно приписів Порядку утворення та функціонування Центру національних меншин (спільнот) України, затвердженого наказом Державної

служби з етнополітики та свободи совісті від 02 лютого 2024 року № Н-18/12, основними завданнями Центру є :

«1) підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини національних меншин (спільнот) України, створення умов для всебічного розкриття їхньої самобутності, збереження їхніх мов, культур, народних традицій;

2) інформаційно-консультативна та організаційна підтримка громадських об'єднань національних меншин (спільнот) України;

3) проведення заходів, спрямованих на зміцнення національної єдності та консолідації українського суспільства, поглиблення культурних зав'язків між громадськими об'єднаннями національних меншин (спільнот) України;

4) взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування щодо вирішення нагальних питань із забезпечення реалізації прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [99].

На жаль, на сьогодні вище вказані норми ще не знайшли свого практичного застосування, оскільки наразі відбувається лише підготовка для створення та функціонування таких Центрів. Разом з тим, сподіваємось, що останні стануть важливим майданчиком для діалогу та обміну досвідом між різними національностями, а також сприятиме захисту прав національних меншин в Україні.

Особливу увагу варто звернути й на Центральне управління захисту прав військовослужбовців, яке є органом військового управління, діяльність якого спрямовані завдання щодо здійснення заходів, спрямованих на захист гарантованих прав військовослужбовців Збройних Сил України, Держспецтрансслужби та членів їх сімей.

Згідно наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про Центральне управління захисту прав військовослужбовців» від 13.04.2024 р. № 237/нм, діяльність вказаного управління підпорядковується

безпосередньо Міністру оборони України та спрямовується на виконання наступних завдань:

- «- здійснення заходів, спрямованих на захист прав та соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей;

- здійснення заходів, спрямованих на дотримання гендерної рівності, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, заходів профілактики насильства та дискримінації за ознакою статі чи з інших причин під час несення військової служби у Збройних Силах України;

- організація взаємодії з Секретаріатом Уповноваженого Верховної ради України з прав людини, правоохоронними органами, міжнародними організаціями та іншими установами, органами, організаціями» [97].

Також свою роль у захисті прав людини в системі публічного управління відіграють й такі суб'єкти як недержавні організації.

У сучасному світі немає жодної держави, яка володіє бездоганною репутацією в галузі захисту прав людини. Безумовно, позитивна динаміка стає реальністю завдяки не лише ефективній національній політиці, а й діяльності неурядових організацій.

Недержавні організації хоч і не є суб'єктами публічного управління, однак вони виступають посередниками між людьми та державою у сфері захисту прав людини. Вони виконують важливу роль у забезпеченні демократичних принципів та забезпеченні дотримання прав людини в суспільстві. Ці організації не залежать від уряду та мають право на самостійну діяльність, що дозволяє їм ефективно впливати на політику та законодавство у сфері захисту прав людини.

Недержавні організації здійснюють широкий спектр діяльності, включаючи моніторинг дотримання прав людини, надання правової допомоги та захисту, освітні та інформаційні заходи, а також сприяння розвитку громадянського суспільства. Вони також можуть брати участь у процесі прийняття рішень та впливати на формування політики у сфері захисту прав людини.

Одним з головних завдань неурядових організацій є захист прав та інтересів людей, які потребують особливої уваги та підтримки, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю, мігранти та інші. Вони також можуть виступати як посередники між громадянами та урядом, допомагаючи вирішувати конфлікти та сприяючи встановленню діалогу між сторонами.

Недержавні організації є важливими партнерами уряду у забезпеченні захисту прав людини та підвищенні якості життя громадян. Вони допомагають уряду виявляти проблеми та недоліки у системі захисту прав людини та пропонувати шляхи їх вирішення. Також вони можуть бути ефективними критиками урядової політики та законодавства, що не відповідають міжнародним стандартам прав людини.

«Іншим важливим аспектом є використання інноваційних технологій та цифрових інструментів для підтримки прав людини в кризових умовах. Неурядові організації часто є піонерами у застосуванні новітніх технологій для моніторингу правопорушень, збору даних та розповсюдження інформації. Державні органи, в свою чергу, можуть підтримувати ці ініціативи, надаючи доступ до офіційних даних, забезпечуючи інфраструктурну підтримку та враховуючи отриману інформацію при формуванні політик.

При цьому, важливим є забезпечення захисту даних та приватності, особливо коли йдеться про вразливі групи та інформацію, що може піддати їх додатковому ризику. Взаємодія між державними та недержавними організаціями в цьому контексті має включати розробку та дотримання строгих протоколів забезпечення конфіденційності та безпеки інформації.

Державні органи та недержавні організації відіграють взаємодоповнюючі ролі, де одні можуть мобілізувати значні ресурси та забезпечити правову підтримку, а інші – вносити гнучкість, інновації та глибоке розуміння місцевих умов. Важливо, що ця взаємодія засновується на спільних цінностях та принципах поваги до прав людини, де кожна сторона визнає внесок іншої та прагне до співпраці, незважаючи на можливі відмінності в підходах та методах роботи» [125].

Потужною неурядовою правозахисною організацією є Українська гельсінська спілка з прав людини – «найбільша в Україні асоціація громадських правозахисних організацій, метою якої є сприяння практичному виконанню гуманітарних статей Заключного акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 1975 року, інших прийнятих на його розвиток міжнародних правових документів, а також усіх інших зобов'язань України в сфері прав людини та основних свобод. Спілка об'єднує 26 правозахисних недержавних організацій з метою захисту прав людини. Ця спілка вважає себе частиною гельсінського руху і продовжувачем традицій та діяльності Української Гельсінської групи сприяння виконанню Гельсінських угод» [73].

В рамках повномасштабного вторгнення РФ на територію України більше громадських організацій спрямовують свою діяльність на захист прав осіб, які постраждали в ході бойових дій, внутрішньо-переміщених осіб, а також ветеранів війни та їх родин. Яскравим прикладом цьому є Громадська організація «Юридична сотня», місія якої – «захист прав людини в контексті військової служби та створення правових механізмів реінтеграції ветеранів. Задля досягнення останньої ця неурядова організація безоплатно правові консультації з питань проходження військової служби, надання/отримання статусу та отримання пільг відповідно до статусу; підтримку в питаннях доступу до вторинної правової допомоги; складають індивідуальні документи правового характеру та зразки таких документів, а саме: заяви, скарги, рапорти, запити, звернення та інші документи правового характеру в досудовому порядку» [72].

Проаналізувавши правовий статус, завдання та повноваження інституцій захисту прав людини в системі публічного управління, вважаємо за доцільне й розкрити специфіку їхньої практичної діяльності для реалізації спільної мети.

Багатогранність системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини та широкий спектр їхніх повноважень формують собою п'ять форм практичної діяльності: контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-

просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця. Зупинимо детальну увагу на кожній із них.

Контроль як перша форма діяльності суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є важливою складовою демократичного суспільства і допомагає забезпечити рівність та справедливість для всіх громадян. Тільки через систематичний та ефективний контроль можна забезпечити повагу до прав людини та створити умови для гідного життя для всіх громадян.

Останній провадиться переважно омбудсменами та правоохоронними органами шляхом моніторингу за дотриманням прав людини, а також аналізу звернення щодо порушень таких прав.

Моніторинг за дотриманням прав людини – це систематичний і об'єктивний процес спостереження та оцінки ситуації з прав людини, що дозволяє виявити порушення прав та установити їх причини. Головною метою моніторингу є виявлення, документування і аналіз стану прав людини для розроблення ефективних заходів їх захисту і покращення у цій сфері. Моніторинг може включати різні методи та інструменти, такі як спостереження, інтерв'ю з дотичними особами, збір та аналіз статистичних даних і документів, а також відвідування місць, де можливі порушення прав людини.

Про порушення прав людини суб'єкти владних повноважень також дізнаються із звернень громадян та подальшої оцінки й обробки отриманої інформації, тобто її аналізу. Так, громадяни можуть звертатися зі скаргами і скаргами на порушення їхніх прав у різних сферах життя, таких як право на свободу слова, право на справедливий суд, право на охорону здоров'я і багато інших. Ці звернення можуть надходити до омбудсменів, правоохоронних органів, неурядових організацій та інших суб'єктів публічного управління. Аналіз звернень громадян дозволяє виявити тенденції порушень прав людини, встановити системні проблеми та ризики в цій сфері, а також розробити конкретні заходи для їх усунення.

Яскравим прикладом здійснення моніторингу та аналізу звернення громадян є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини,

який щорічно звітує про стан дотримання прав людини в нашій державі. Зокрема, згідно ст.18 профільного нормативно-правового акту до «20 березня кожного року Уповноважений представляє Верховній Раді України щорічну доповідь про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні різними суб'єктами суспільних відносин та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина. При цьому, така доповідь має містити вказівки на випадки порушень прав і свобод людини і громадянина, щодо яких Уповноважений уживав необхідних заходів, на результати перевірок, що здійснювалися протягом року, висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також інформацію про стан виконання рекомендацій, викладених у щорічній доповіді за попередній рік» [119].

Як вбачається із щорічної доповіді упродовж 2023 року до Уповноваженого надійшло 95 796 звернень, з них 860 – колективних (18 245 осіб) і 94 936 індивідуальних. Найпоширеніша категорія заявників – члени родин військовослужбовців, які звертаються в їхніх інтересах, а також члени сімей військовополонених і зниклих безвісти військовослужбовців (20,5% звернень), кожне п'яте звернення до Омбудсмана надходить від цієї категорії. Кожне десяте звернення – від внутрішньо переміщених осіб (10,6%). Упродовж 2023 року структурні підрозділи Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснили 3148 моніторингових візитів. Кожен другий візит стосувався моніторингу дотримання прав громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, майже кожен п'ятий – у рамках реалізації національного превентивного механізму. 205 візитів відбувалося для моніторингу дотримання прав у секторі оборони та прав ветеранів і військовослужбовців, полонених і членів їхніх родин. За результатами своєї діяльності омбудсменом виявлено численні факти порушення дотримання рівних прав і свобод, серед яких порушення політичних прав та міграційного законодавства, дискримінації та поширення мови ворожнечі, домашнього

насилюства і торгівлі людьми, порушення права на свободу віросповідання, прав національних меншин і корінних народів тощо» [173].

Другою формою діяльності суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є усунення порушень прав людини. Дана форма реалізовується усіма досліджуваними інституціями і передбачає прийняття конкретних заходів для відновлення порушених прав громадян та усунення причин їх порушень.

Для усунення порушень прав людини суб'єкти публічного управління можуть проводити різноманітні заходи, такі як застосування заходів адміністративно-правового та кримінально-правового примусу, розслідування порушень, надання правової допомоги постраждалим, скасування незаконних рішень або дій, визнання протиправною бездіяльність чиновників, а також вжиття запобіжних та відшкодовуючих заходів.

Усунення порушень прав людини вимагає системного підходу та співпраці різних державних та недержавних структур. Важливо виявляти та усувати причини порушень прав, забезпечувати доступ до справедливого судочинства та гарантувати відповідальність за дії, що призвели до порушень прав.

У якості прикладу реалізації такої форми можна навести допомогу «юристів громадської приймальні УГСПЛ у місті Суми у захисті від домашнього насильства, яка полягала у підготовці для клієнтки заяви до відділення поліції про скоєне у відношенні неї правопорушення, а також супровід в ході майбутнього досудового розслідування» [150].

Попередження порушень прав людини є третьою формою діяльності суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини, яка також провадиться усіма досліджуваними елементами. Задля цього суб'єкти публічного управління можуть вживати ряд заходів, таких як освіта громадськості про їхні права та обов'язки, розвиток ефективних механізмів контролю за владою, забезпечення прозорості та відкритості в управлінні, а також підтримка та розвиток незалежних механізмів захисту прав людини.

Попередження порушень прав людини забезпечує планомірну та системну діяльність з метою запобігання можливим порушенням і виключення повторення конфліктних ситуацій у майбутньому. Ця форма діяльності сприяє підвищенню гарантій захисту прав людини та зміцненню правової культури суспільства. У якості прикладу такої діяльності можна вказати на попередження «Волинським управлінням Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України продажу зловмисницею 11-місячного немовля за 30 000 доларів» [156].

Четвертою формою є інформаційно-просвітницька діяльність суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини, яка є важливою складовою для підвищення рівня захищеності прав людини та формування правової культури в суспільстві.

Інформаційно-просвітницька діяльність суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є ключовим інструментом для інформування громадськості про їхні права та обов'язки, надання доступу до інформації про механізми захисту прав людини та надання консультацій та підтримки у цій сфері.

Остання спрямована на підвищення свідомості громадян про їхні права і можливості в їх захисті, а також на формування позитивних ставлень до важливості дотримання прав людини в суспільстві. Інформаційно-просвітницька діяльність включає розповсюдження інформації про права людини через різні канали зв'язку (медіа, соціальні мережі, брошури, семінари тощо), проведення освітніх заходів та навчальних програм, публікацію рекомендацій та порад щодо захисту прав.

Дана діяльність також важлива для відкритості та прозорості системи захисту прав людини, створення умов для активного участі громадськості у процесі вирішення питань пов'язаних із правами людини, а також для забезпечення відповідного рівня захисту прав через свідоме дотримання законів та міжнародних конвенцій.

Прикладом інформаційно-просвітницька діяльність суб'єктів публічного управління є «профілактичний урок учнів 10-х класів НВК №1 з працівниками

Покровського відділу поліції, в ході якого останніми роз'яснено школярам про адміністративну й кримінальну відповідальність за скоєння різного роду правопорушень» [75].

Останньою формою діяльності суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є міжсуб'єктна співпраця, спрямована на спільну реалізацію заходів із захисту прав людини.

Міжсуб'єктна співпраця дозволяє поєднувати ресурси та досвід різних учасників для досягнення спільної мети. Це може включати обмін інформацією та досвідом, спільні проекти і програми, спільні дії для врегулювання конкретних ситуацій порушення прав людини, а також спільні стеження за виконанням міжнародних стандартів прав людини.

Вказана співпраця сприяє підвищенню ефективності заходів з захисту прав людини, створенню комплексної та злагодженої стратегії в цій галузі, покращенню координації дій та забезпеченню більш повного захисту прав людини за рахунок взаємодії між різними зацікавленими сторонами.

У якості прикладу міжсуб'єктної співпраці можна навести «спільне затримання працівниками Служби безпеки України та Національна поліція України трьох поплічників рф, які підпалювали службові авто Сил оборони на підсумки Донеччині» [137].

Відзначимо, що окреслені форми мають провадитись суб'єктами публічного управління комплексно, оскільки лише так можна досягти дієвих результатів захисту прав людини. Крім того, перелік останніх не є виключним та може бути доповнений по мірі встановлення законодавцем нових завдань та повноважень у даній сфері.

Підводимо та приходимо до висновку, що система суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини розгалуженою та динамічною. При цьому, можна виділити чотири сталі категорії елементів, які є стійкими до трансформаційних процесів, серед них: омбудсмени; органи судової влади; правоохоронні органи; інші суб'єкти публічного управління. Суб'єкти, які відносяться до даних категорій, наділяються законодавцем відповідним

правовим статусом та повноваженнями, які вони реалізують за допомогою різних форм.

2.3. Гарантії реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління

Ступінь забезпеченості прав людини на сьогодні є ключовим показником притаманного державі та суспільству рівня цивілізованості. Тому для будь-якої демократичної держави важливо не лише сформуванню та підтримувати функціональність інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а гарантувати його належну діяльність для досягнення поставлених задач на різноманітних викликів у даній сфері.

Однією з ключових причин значимості гарантій для реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є запобігання зловживанням та корупції в державних структурах. Це допомагає забезпечити прозорість, відкритість та раціональність у використанні публічних ресурсів, а також зменшує ризики недбалості чи навіть порушень прав громадян. Крім того, гарантії для діяльності органів публічної влади сприяють покращенню якості прийнятих рішень і поліпшенню взаємодії між органами влади та громадськістю.

Варто зазначити, що всупереч значущості встановлення та забезпечення функціонування гарантій інституційного механізму захисту прав людини, вони залишились поза увагою науки публічного управління. З урахуванням наведеного, а також завдань, визначених перед даним дисертаційним дослідженням вважаємо за доцільне розкрити поняття, сутність, значення та систему гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Перш ніж перейти до авторського розуміння досліджуваних гарантій, відзначимо, що термін «гарантія» походить від французького терміну від французького «garantie» – порука; умова, яка забезпечує щось.

Тлумачний словник української мови більш ширше розкриває термінологічне наповнення слова, а саме: 1) порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; 2) умови, що забезпечують успіх чого-небудь.

Подібне тлумачення знаходимо й у вітчизняній правовій доктрині. Зокрема, згідно поглядів колективу авторів юридичного словника за загальною редакцією Б. М. Бабія, гарантії – це «закріплені в юридичних нормах правові засоби, які безпосередньо спрямовані на забезпечення правомірної поведінки учасників будь-яких суспільних відносин або нормального функціонування того чи іншого інституту» [5, с. 132].

Схоже розширене визначення гарантії пропонує використовувати О.В. Мазур, вказуючи, що «в такому разі вони включають усі чинники та фактори, котрі стосуються забезпечення безперешкодної реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян, а також нейтралізації причин і умов їх порушень» [49, с. 129].

Натомість О.М. Руєва є прихильницею більш вузького розуміння терміну вказаного терміну й визначає гарантії як «відповідні умови і засоби, що сприяють втіленню в життя проголошених прав, свобод та обов'язків» [135, с. 239].

Також цікавим є погляд Д.О. Кошикова, який зазначає, що «гарантії являють собою певні засоби, що отримали законодавче закріплення в конкретних нормах права, за допомогою яких охороняються права, свободи та законні інтереси осіб, в тому числі тих, що виникають внаслідок участі в тих чи інших правовідносинах. У свою чергу, необхідно акцентувати увагу на обов'язковому законодавчому закріпленні таких гарантії, адже сама така умова забезпечує їх існування, функціонування, стабільність і дієвість» [41, с.186].

Згідно думки О.В. Глуханчука, «поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, а також на усунення можливих перешкод їх повного і належного здійснення. Основним завданням усіх гарантії є забезпечення виконання, дотримання і використання прав і свобод громадян» [13].

З огляду на публічно-управлінський контекст дослідження інституційного механізму захисту прав людини, вважаємо, що під гарантіями його реалізації слід розуміти систему економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, які формують об'єктивні і суб'єктивні чинники, що сприяють належній та ефективній діяльності органів публічної влади задля захист прав людини.

Аналіз наукових джерел та сутності інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, надає змогу характеризувати досліджувані гарантії наступним чином.

По-перше, вказані гарантії є підтвердженням намірів держави щодо забезпечення прав людини як ключової цінності її існування, тобто держава визнає важливість та неприпустимість порушення прав людини та зобов'язується діяти відповідно до цього, зокрема, шляхом формування та підтримання належної та ефективної практичної діяльності уповноважених суб'єктів щодо захисту таких прав.

По-друге, сутністю гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є поєднання організаційно-владних дій та індивідуально-вольових щодо формування умов та засобів для підтримання достатнього рівня для результативної практичної діяльності посадових осіб, спрямованої на захист та відновлення порушених прав людини.

По-третє, гарантії реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління відображаються у нормативно-правових актах, в яких визначено економічні, політичні та ідеологічні, юридичні напрямки діяльності держави, які здійснюють безпосередній вплив на захист прав людини.

Інститут гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління має комплексну і доволі складну специфіку, що зумовлює потребу у їх класифікації. Критерієм у даному випадку варто визначити характер суспільних відносин й поділити останні на політичні, економічні, юридичні та ідеологічні гарантії. Розглянемо їх більш детально.

Публічне управління є процесом здійснення публічної влади з метою реалізації державної політики. Державна політика визначає стратегію та завдання, які необхідно вирішувати у рамках функцій та компетенції владних органів або на рівні заходів, які приймаються відповідно до законодавства. Органи публічної влади виконують функції відповідно до законодавства та у відповідності з цілями та завданнями державної політики. З огляду на вказане, серед системи гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління важливу роль відіграють політичні гарантії.

В контексті даного дисертаційного дослідження, пропонуємо під ними розуміти набір умов, які визначають політичне середовище країни та спосіб функціонування політичної системи, та здійснюють вплив на реалізацію інституційного механізму захисту прав людини.

Політичні гарантії діяльності органів публічної влади щодо захисту прав людини включають різноманітні фактори, які мають забезпечити дотримання закону, захист прав громадян та недопущення порушення їх прав.

До ключових політичних гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини насамперед належить демократичний політичний режим, який ґрунтується на загальній відкритості, свободі слова, правах та свободах громадян, рівноправ'ї, правовій державі, політичній конкуренції.

Як справедливо зазначає Г.М. Юськов, «цілком очевидним видається той факт, що демократичний устрій передбачає народовладдя, тобто надання народу реальної можливості брати участь в управлінні суспільством і державою через контрольовані ним політичні інститути. У практичному житті справжнє, «чисте» народовладдя виступає швидше за все теоретичною моделлю, зразком, за шкалою якого порівнюється реальна дійсність. Але будь-яка держава, яка називає себе демократичною, має прагнути до втілення ідеальної моделі. Демократична система влади включає в себе два важливих компоненти: демократичні форми та методи політичного владарювання й керівництва та можливість реальної участі громадян в політиці шляхом впливу на прийняття політичних рішень. Водночас, особливого значення для функціонування

демократичного режиму має реалізація основних демократичних принципів у практиці політичного життя» [175, с. 119].

Слід погодитись з думкою С.О. Халюк: «Специфіка демократичної політичної системи полягає в тому, що їй притаманні універсальні способи та механізми організації політичного порядку та забезпечення народного суверенітету. До яких він відносить: гарантування рівного права всіх громадян на участь в управлінні справами суспільства та держави; систематичну виборність основних органів державної влади; наявність механізмів, які забезпечують волевиявлення більшості при повазі і врахуванні інтересів меншості; конституціоналізм (як абсолютний пріоритет правових методів реалізації та зміни влади); громадський контроль за прийняттям владою найважливіших рішень; ідеологічний плюралізм і конкурентність підходів» [165, с.127].

Отже, при демократичному політичному режимі органи публічної влади мають забезпечувати належну реалізацію та захист прав людини. Демократія ґрунтується на принципах загальних прав і свобод громадян, рівноправ'я, правової держави, права на участь у владних виборах та прийняття рішень через консенсус та розуміння між усіма учасниками суспільства. У демократичному режимі органи публічної влади виступають як гаранті захисту прав людини, реалізації принципів правової держави та забезпечення рівноправ'я громадян. Ефективне виконання цих функцій сприяє забезпеченню належних умов для життя та розвитку кожного члена суспільства.

Розвиненість політичних інститутів є ще однією політичною гарантією реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, яка передбачає наявність дієвих та відповідальних політичних інститутів, які забезпечують спроможність проводити реформи, вирішувати конфлікти та приймати управлінські рішення, значимі для держави та її населення. Серед них особлива роль відведена парламенту (відіграє ключову роль у формуванні та впровадженні законодавчих змін, що стосуються прав людини та діяльності органів публічної влади), судовій системі (відіграє важливу

роль у забезпеченні справедливості та захисту прав людини через вирішення правових конфліктів, в тому числі з органами публічної влади) та омбудсменам (виступають у ролі захисників прав людини, що забезпечують ефективний механізм контролю за владою та реагують на можливі порушення прав громадян).

За весь період державотворення України політичні інститути в нашій державі формувались переважно під впливом демократичних процесів, які чергувались із періодами авторитарного реваншу. Відсутність дієвих механізмів впливу на державно-політичні рішення неодноразово приводила до застосування громадянами силових методів задля відстоювання своїх інтересів й засвідчила несприйняття суспільством авторитарної державної політики, а також зростаючу роль громадськості, що унеможлиблює поновлення тиранії.

Перетворення громадян на реального учасника політичних процесів зумовило найглибші трансформації: зміни в методах і принципах публічного управління, світоглядних установках усіх учасників політичного процесу. Яскравим прикладом цьому є Революція Гідності, за результатами якої не лише ліквідовано узурпаторську владу, а й розпочато процес формування нової системи публічного управління, яка передбачає правомірну та ефективну діяльність органів публічної влади з урахуванням основних демократичних та гуманістичних засад на загальне благо громадян.

Поділяємо думку О.В. Кавецького, який зазначає, що «радянська спадщина, євроінтеграційні виклики, гібридна війна та в подальшому широкомасштабна агресія значно позначилися на будівництві та функціонуванні основних інститутів політичної системи України. За поточних умов зовнішньополітичної агресії та зумовленої нею суспільної кризи українська демократія знову знаходиться під загрозою. І саме уроки Революції Гідності дають підстави позитивно оцінювати перспективи подальшого демократичного транзиту, оскільки сформований на попередньому етапі соціальний капітал демонструє здатність до високого рівня самоорганізації, здатності протистояти порушенню національних інтересів та прав людини» [32, с.275].

Також серед політичних гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління важливо вказати й на поділ гілок влади, що передбачає розділення функцій між законодавчою, виконавчою та судовою владами. Кожна з цих гілок має свої власні повноваження та обов'язки, що забезпечує баланс та контроль за діяльністю органів публічної влади у процесі визначення, реалізації та захисту прав людини. Так, законодавча влада – відповідає за прийняття законів, які гарантують захист прав людини та регулюють відносини між державою та громадянами; виконавча влада – забезпечує виконання законів та реалізацію політики держави, включаючи захист прав людини, натомість судова влада відповідає за захист прав та свобод громадян шляхом розгляду справ та прийняття судових рішень.

В такий спосіб забезпечується необхідна системність провадження інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління: законодавчою владою визначається система прав громадян та загальні засади їхньої реалізації й діяльності органів публічної влади, виконавча влада забезпечує безпосереднє використання наданих вказаним суб'єктам повноважень для виконання прав людини, а у випадку їхнього порушення/не визнання іншими учасниками публічно-управлінських відносин, судова система має їх захистити й відновити.

Такий поділ гілок влади є необхідним для забезпечення незалежності та ефективності системи захисту прав людини. Кожна з гілок влади має право на самостійне прийняття рішень та не повинна бути під впливом інших гілок влади. Це дозволяє уникнути зловживань та забезпечити реальний захист прав людини.

Незалежність та самостійність органів публічної влади є ще однією політичною гарантією належної реалізації досліджуваного механізму. Останні обумовлюють формування та подальше функціонування самостійної та авторитетної системи органів публічної влади, яка здатна забезпечити належне, об'єктивне та безстороннє здійснення повноважень щодо захисту прав людини.

Незалежність органів публічної влади означає, що вони не підпорядковуються жодній іншій владі або організації й мають право приймати

рішення та здійснювати свої повноваження відповідно до закону та своїх компетенцій. Це дозволяє їм діяти незалежно від політичних впливів та забезпечує їхню об'єктивність. Натомість, самостійність органів публічної влади означає, що вони мають право на власне фінансування та організацію своєї роботи, що надає їм можливість діяти ефективно та незалежно від зовнішніх впливів.

Ще однією не менш важливою політичною гарантією є підтримання свідомої політичної культури та наявність діалогу та співпраці між різними соціальними та політичними групами сприяє підтримці стабільного політичного режиму.

Підтримання свідомої політичної культури та наявність діалогу та співпраці між різними соціальними та політичними групами відіграють важливу роль у захисті прав людини та забезпеченні розвитку стабільного політичного режиму. Свідома політична культура означає те, що громадяни розуміють свої права та обов'язки, приймають активну участь у політичних процесах, знають свої права та готові відстоювати їх, а також поважати права інших громадян. Це сприяє формуванню відкритого та демократичного суспільства, де права людини є важливими цінностями.

Діалог та співпраця між різними соціальними та політичними групами допомагають вирішувати суперечності та конфлікти мирним шляхом, шукати конструктивні рішення для покращення ситуації з правами людини та розвитку суспільства загалом. Крім того, сприяючи міжсекторному партнерству, різні групи можуть об'єднати зусилля для забезпечення захисту прав людини та розвитку демократії.

Наступною групою гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є економічні гарантії.

Для ефективного та успішного функціонування інституційного механізму необхідне наявність стійкого економічного підґрунтя у вигляді стабільної та сприятливої економічної ситуації в державі для розвитку державного апарату та

забезпечення можливості виконання ним своїх функцій. Реалізація окресленого можлива за допомогою економічних гарантій.

В контексті досліджуваної проблематики під економічними гарантіями слід розуміти фінансові умови та ресурси, які забезпечують неухильне зростання продуктивних сил виробництва, економічного устрою суспільства на основі всіх форм власності та здійснюють вплив на реалізацію інституційного механізму захисту прав людини.

Отже, економічні методи впливу державного управління визначаються крізь призму економічних інтересів держави, які формують певні відносини для досягнення визначених результатів шляхом реалізації відповідної державної політики. Такий економічний вплив в публічному управлінні характеризується своєю складністю, носить опосередкований характер та має ряд показників у вигляді соціального розвитку та економічного зростання [54, с.20].

Стан економіки має значний вплив на доступність фінансових ресурсів для публічного сектору і, відповідно, на обсяги бюджету на програми та послуги, які надаються органами публічної влади. Коли економіка розвивається та зростає, держава може мати більше доходів від податків та інших джерел, і тому бюджет може бути більшим. Це може забезпечувати більше ресурсів для реалізації програм, розвитку інфраструктури, соціальних послуг та інших важливих секторів. Навпаки, погіршення економічної ситуації може привести до зменшення доходів держави, що обмежить можливості уряду виділяти ресурси на програми та послуги. Це може призвести до скорочення видатків, включаючи соціальні програми, освіту, охорону здоров'я та інші важливі сфери.

Основним джерелом наповнення державного бюджету, за рахунок якого здійснюється фінансування реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є податки. Тому невід'ємною економічною гарантією досліджуваного механізму є податкова політика держави.

Податкова політика є системою діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування з приводу створення та вдосконалення ефективного

механізму податково-правового регулювання, спрямованого на мобілізацію грошових коштів до публічних централізованих фондів з метою фінансування публічних витрат та виконання завдань і функцій держави, а також заснованого на збалансуванні публічного та приватного податкового інтересу» [169, с. 85].

За своєю сутністю податкова політика визначає, які податки будуть збиратися від фізичних та юридичних осіб, які ставки податків будуть застосовуватися, а також які податкові пільги і винятки можуть бути надані. Ця політика може бути спрямована на збільшення податкових надходжень у бюджет, сприяння розвитку певних галузей економіки, зменшення соціальних нерівностей або стимулювання інвестицій.

Податкова політика тісно пов'язана з ефективністю та прозорістю системи оподаткування, а також з боротьбою проти ухилення від оподаткування та податкових шахрайств. Вона може бути також інструментом для підтримки стабільності економіки й соціального захисту населення, а також інструментом забезпечення балансу публічних і приватних інтересів.

В цілому в контексті даного дослідження податкова політика держави як гарантія реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління передбачає наявність в державі дієвої системи щодо наповнення Державного бюджету для подальшого фінансування витрат органів публічної влади, що виникають в процесі здійснення їхніх повноважень, спрямованих на захисту прав людини.

Податкова політика може мати як позитивний, так і негативний вплив на реалізацію інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. З одного боку, збільшення податкових надходжень може дозволити державі збільшити видатки на захист прав людини, зокрема на підтримку органів публічної влади, які займаються цим питанням. Зокрема, фінансування провадження певних програм щодо захисту прав людини, забезпечення якісної організаційно-матеріальної бази органу публічної влади, а також професійного й компетентного кадрового складу тощо. Також, за допомогою податкових інструментів можна стимулювати підприємства та громадян до діяльності,

спрямованої на захист прав людини, наприклад, шляхом надання податкових пільг чи зниження податкових ставок для організацій та осіб, які активно долучаються до цього процесу.

З іншого боку, неправильно побудована податкова політика може негативно впливати на реалізацію інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. Наприклад, високі податкові ставки та складні процедури сплати податків можуть стати перешкодою для розвитку громадських організацій та інших інституцій, які займаються захистом прав людини. Також, недостатнє фінансування може обмежувати можливості публічних органів з реалізації своїх стратегічних цілей та призвести до зниження ефективності роботи органів публічної влади й зменшення їх впливу на захист прав людини.

Ще одним економічним фактором, який впливає на реалізацію інституційного механізму захисту прав людини є управління фінансовими ресурсами, від ефективності якого прямо залежить результативність діяльності органів публічної влади щодо захисту прав людини.

Поділяючи погляди А.О. Шаманської, зазначимо, що «управління фінансовими ресурсами має комплексний характер, а тому для успішного його провадження необхідні розробка та впровадження відповідних підходів, що дадуть органам публічної влади змогу системно планувати, організовувати, аналізувати та контролювати ресурси органів публічної влади з метою захисту прав людини. Така діяльність насамперед включає: аналіз фактичного формування та використання власних і позикових ресурсів, виявлення резервів поліпшення їхнього формування та використання; розробку прогнозів і планів формування й використання фінансових ресурсів на найближчу перспективу; розробку фінансової політики підприємства, у тому числі розподіл прибутку, виконання податкових зобов'язань тощо; визначення доцільності додаткового залучення фінансових ресурсів; організацію процесу формування та використання фінансових ресурсів підприємства; облік і контроль процесів формування й використання фінансових ресурсів» [171, с.397].

Управління фінансовими ресурсами відіграє ключову роль у реалізації інституційного механізму захисту прав людини. Ефективне управління фінансовими ресурсами дозволяє забезпечити фінансування для здійснення заходів, спрямованих на захист прав людини, зокрема розвиток ефективних правозахисних інституцій, впровадження програм та проектів у сфері прав людини, а також забезпечення доступу до юстиції та правосуддя для всіх громадян.

Крім того, важливо, щоб управління фінансовими ресурсами було прозорим, відкритим та відповідальним, що дозволить ефективно використовувати фінансові ресурси, запобігати корупції та зловживанню владою, а також забезпечити громадський контроль над витратами коштів. Такий підхід може сприяти створенню стійких та довірливих інституцій, які істотно підтримають захист прав людини.

Орієнтація на людину та права людини у фінансовому управлінні допомагає забезпечувати гармонію між економічними цілями та захистом прав людини, стимулюючи сталий соціальний та економічний розвиток суспільства.

Також слід зауважити, що управління фінансовими ресурсами як економічна умова для реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління має здійснюватись з урахуванням співвідношення економії та ефективності, тобто надання державних послуг за мінімальними витратами. Незважаючи на зростаюче занепокоєння щодо інших типів цінностей, таких як реагування на суспільні потреби, справедливість і рівне ставлення, участь громадян у прийнятті державних рішень, ефективність продовжує залишатися основною метою.

Невід'ємним елементом системи гарантій реалізації досліджуваного інституційного механізму є юридичні гарантії.

В контексті даного дисертаційного дослідження, вважаємо, що під юридичними гарантіями слід розуміти правила, процедури, норми та зобов'язань, що регулюють взаємини між учасниками правових відносин та забезпечують їхню законність та недоторканість.

Юридичні гарантії мають на меті забезпечити законність, справедливість та рівність у суспільстві, зменшити ризик порушення прав та забезпечити правовий захист у разі необхідності.

Серед юридичних гарантій насамперед варто відмітити наявність чіткої та стабільної нормативно-правової бази. Конституція виступає основним законом держави, який визначає права та обов'язки громадян, принципи функціонування влади, роль та функції державних інститутів, процедури прийняття та зміни законів тощо. Чітка і стабільна Конституція як фактор юридичних гарантій унормовує взаємини між органами публічної влади та громадянами, що відіграє ключову роль для забезпечення правового порядку та стабільності в державі. Крім того, основний конституційний акт надає легальність політичному режиму та державній владі, визначаючи їх підставу для існування та діяльності, встановлює розподіл влади та механізми контролю за нею, що дозволяє уникнути зловживань та концентрації влади у руках одного суб'єкта, а також надає можливість захищати конституційні права та свободи громадян, надаючи їм можливість користуватися захистом закону.

Серед конституційних норм, які варто тлумачити як такі, що забезпечують юридичні умови реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління варто вказати положення про те, що Україна є суверенна, демократична, правова держава (ст.1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.3); визнання носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні – народу України (ст.5); здійснення поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, а органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ст.6); визнання верховенства права (ст.8); обов'язок державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст.19) [40].

Окрім Конституції України, нормативно-правовий базис передбачає низку актів, які регламентують систему прав людини, правовий статус та повноваження органів публічної влади щодо захисту прав людини, а також особливості відповідних адміністративних процедур.

Ще однією юридичною гарантією є впровадження механізмів моніторингу ефективності, завдання яких полягає постійному спостереженні та аналізі діяльності органів публічної влади щодо дотримання прав людини та виявленні можливих порушень.

Моніторинг за діяльністю організацій публічної влади – це процес систематичного спостереження, контролю та оцінки роботи цих організацій з метою забезпечення їх ефективності, відкритості, прозорості і відповідності законодавству. Метою моніторингу є забезпечення відповідності дії органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав людини й відповідності останніх принципам правової держави.

Моніторинг за діяльністю органів публічної влади може включати в себе аудит, контроль, звітність та інші види діяльності для забезпечення відкритості та прозорості владних структур та є важливим елементом демократичного суспільства, оскільки дозволяє громадянам бути обізнаними про дії та рішення уповноважених суб'єктів щодо захисту прав людини та забезпечує більш прозоре та ефективне публічне управління у цій сфері.

Моніторинг за діяльністю органів публічної влади здійснюється як внутрішніми структурами держави, так і залученими експертами та громадськими організаціями. Останні проводять аналіз рішень та дій органів публічної влади, перевіряють їх відповідність законодавству та етичним нормам, а також виявляють можливі конфлікти інтересів. При цьому, відзначимо, що одним з важливих аспектів здійснення такого моніторингу є залучення громадськості та незалежних експертів до цього процесу, що дозволяє не лише отримати об'єктивну оцінку про діяльність органів публічної влади, а й забезпечити широку підтримку та довіру до цих механізмів.

За результатами проведеного моніторингу за діяльністю органів влади можна здійснити оцінку ефективності останніх щодо результатів заходів, які були вжиті для захисту прав людини, та виявити їх ефективність. У такий спосіб можна виявити проблемні питання та недоліки в роботі органів публічної влади, що дозволяє уряду та іншим зацікавленим сторонам приймати ефективні рішення для їх подолання, а також в подальшому стимулювати їх до більш прозорості та ефективної діяльності органів публічної влади. Яскравим прикладом такої оцінки є щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо стану дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Також до юридичних гарантій слід віднести механізми юридичної відповідальності у разі вчинення органами публічної влади та/або їхніми посадовими особами протиправних дій, які суперечать та унеможливають реалізацію та захист прав людини.

Слід приділити належну увагу та погодись з думкою українського вченого про те, що «традиційним і загальноприйнятим в юридичній літературі вважається підхід, за яким відповідальність (у ретроспективному значенні) визначається як покарання за скоєний проступок (правопорушення, злочин). Низка дослідників юридичну відповідальність визначають як правовідносини, в яких держава має право застосувати певні заходи примусу до суб'єктів, що скоїли правопорушення і зобов'язані зазнати втрат чи обмежень, передбачених санкціями норми права» [26, с. 204].

Функціональне призначення механізмів юридичної відповідальності для реалізації інституційного механізму захисту прав людини у системі публічного управління неможливо недооцінювати. Останні слугують певного роду противагою повноваженнями, які надані органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовим особам, виступаючи гарантом дотримання режиму законності в процесі нормотворчої та правозастосовної діяльності останніх. Крім цього, механізми юридичної відповідальності є запорукою для недопущення зловживань публічною владою й надійного забезпечення та ефективної реалізації прав людини.

При цьому юридична відповідність органів публічної влади та їх посадових осіб у досліджуваній сфері має яскраво виражену дуалістичну природу, оскільки вказані суб'єкти несуть її не лише перед державою, а й перед громадянами [34].

У Конституції України передбачено загальні засади для існування та функціонування інституту юридичної відповідальності у вітчизняній правовій системі. В контексті даного дисертаційного дослідження варто зазначити, що відповідно до ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень; ст. 144 Конституції України встановлює, що рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

Наведені приписи стають основою для інших нормативно-правових актів, якими закріплюється обов'язок органів публічної влади зазнати певних негативних наслідків у разі невиконання або неналежного виконання своїх юридичних обов'язків, прийнятті незаконних та необґрунтованих рішень, вчиненні інших протиправних діянь (дій чи бездіяльності). Зокрема, це може бути здійснено у межах адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення, а також кримінальних проваджень та полягати у застосуванні визначених санкцій, для прикладу – заборона обіймати певні посади. Разом з тим, юридична відповідальність може виражатись не лише у виді застосування каральних санкцій відносно порушника, а й у державному примусі до поновлення незаконно порушених прав людини.

Також слід звернути увагу й на те, що юридична відповідальність здійснює превентивний вплив на діяльність органів публічної влади у процесі реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління,

попереджуючи їх про можливі негативні наслідки протиправних дій/бездіяльності, рішень, зокрема, корупції та зловживання владою.

Останнім елементом системи гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є світоглядно-ціннісні гарантії.

За своєю сутністю світоглядно-ціннісні гарантії визначаються як норми, принципи та цінності, що визнаються суспільством та закріплені в конституційних та інших законодавчих актах, та виступають як основа для розробки та реалізації політики захисту прав людини, а також визначають стандарти та критерії для діяльності органів публічного управління у цій сфері.

До світоглядно-ціннісних гарантій насамперед належить система закріплених державою духовних цінностей щодо захисту прав людини, яка визначається набором основних принципів, цінностей і поглядів, які вважаються недоторканими та невід'ємними від особистої гідності та прав людини. Ці цінності можуть бути витлумачені через призму духовних та моральних переконань, культурних традицій або релігійних уявлень, які сприяють захисту та охороні прав та основних свобод людини.

Зазвичай, в основу такої системи кладуться принципи загальноприйнятих моральних цінностей, які мають бути захищені державою через правові норми та нормативно-правові акти. Такі духовні цінності можуть включати в себе ідею гідності людини, рівність перед законом, свободу думки та виразу, право на життя, здоров'я, освіту та інші права, що визнаються важливими для повноцінного розвитку особистості. Завдяки системі закріплених державою духовних цінностей, захист прав людини стає більш консолідованим та гарантованим, оскільки вона сприяє формуванню у суспільстві єдиного світогляду щодо важливості захисту прав людини та забезпечення справедливості та доброчесності.

Вагоме місце в системі ідеологічних гарантій посідає правосвідомість, що може бути визначена як знання, розуміння та прийняття для приведення в дію правил, законів та цінностей, що стосуються прав людини та їх захисту. Ця

ідеологічна парадигма сприяє формуванню у суспільстві розуміння важливості і необхідності захисту прав людини як важливого елемента демократії та правової держави.

Правосвідомість виступає як ідеологічна гарантія реалізації інституційного механізму захисту прав людини, оскільки вона стимулює публічне обговорення, розуміння та розповсюдження тих цінностей та принципів, які мають бути дотримані під час захисту прав та свобод людини. Чим вище рівень правосвідомості у суспільстві, тим більше підтримки і підвищена вимогливість до органів влади у забезпеченні прав та свобод громадян. Таким чином, правосвідомість допомагає виконувати функцію контролю громадськості над діяльністю органів публічної влади, а також сприяє інституційному захисту прав людини шляхом притягнення влади до відповідальності та встановлення справедливості для всіх членів суспільства.

Демократичні традиції та менталітет українського народу можуть служити ідеологічними гарантіями реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. Давня історія України відома боротьбою за свободу, гідність та права людини, і ці цінності особистої свободи та захисту прав засіли в українському духі.

Український народ має традиції колективізму, взаємодопомоги, толерантності та відданості ідеї гідності та правосуддя. Ці цінності сприяють формуванню демократичного уявлення про права людини та їх захист, а також стимулюють активне громадянське суспільство, що контролює та підтримує систему публічного управління у виконанні його обов'язків з охорони прав людини.

Менталітет українського народу, заснований на підтримці гуманістичних цінностей, може бути сильним фактором у сприянні ефективності і прозорості системи правосуддя та захисту прав людини. Поєднання демократичних традицій та менталітету українського народу створює підґрунтя для стійкості та тривалості інституційних механізмів захисту прав людини в системі публічного управління.

Резюмуючи всі вище викладені положення, приходимо до висновку, що реалізація інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління забезпечується системою політичних, економічних, юридичних та ідеологічних гарантій, які для ефективності останнього повинні мати комплексний характер.

Висновки до 2 розділу

1. Встановлено, що нормативно-правове регулювання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є динамічним процесом упорядкування суспільних відносин, що встановлюється державою за допомогою системи правових засобів, які забезпечують ефективність та якість публічного управління у сфері захисту прав людини.

Наголошено на багатогранності системи нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини, що реалізується публічними управліннями. Зокрема, доведено, що остання має два ключових напрями: перший передбачає закріплення сукупності прав людини із визначенням механізмів їхнього захисту, натомість другий передбачає визначення правового статусу та повноважень органів публічної влади в ході забезпечення умов для реалізації цих прав і механізмів. Також встановлено, що нормативна база, за якою формується та функціонує інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління поділяється на два рівні: на першому законодавчі приписи є обов'язкові для всіх учасників наявних суспільних відносин, натомість на другому – виключно для органів публічної влади, яким вони адресовані.

Констатовано, що систему нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини становлять: Конституція України, міжнародні договори України, ратифіковані Верховною Радою України та національне законодавство, яке включає три групи законів та підзаконних актів щодо деталізації системи прав людини; щодо правового статусу і повноважень органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини; щодо

узагальненого порядку діяльності органів публічної влади в процесі реалізації та захисту прав людини).

2. Аргументовано, що попри трансформаційні перетворення, в будь-якій демократичній державі, існують сталі категорії елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на зміни. В Україні до них відносяться 1) омбудсмени (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, радники-уповноважені Президента України з питань забезпечення прав захисників України; з питань реабілітації учасників бойових дій; з питань без бар'єрності; з питань прав дитини та дитячої реабілітації; з питань Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту, та урядові уповноважені з питань забезпечення гендерної політики; з питань прав осіб з інвалідністю; з питань реалізації права на освіту; з питань забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб; з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин); 2) органи судової влади (місцеві суди, апеляційні суди, спеціалізовані суди та Верховний Суд); 3) правоохоронні органи (органи публічної влади, для яких реалізація правоохоронної функції держави є основним або додатковим завданням.); 4) інші суб'єкти публічного управління, зокрема Координаційний центр та суб'єкти надання безоплатної правничої допомоги, Центри національних меншин (спільнот) України, Центральне управління захисту прав військовослужбовців тощо.

Визначено, що багатогранність системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини та широкий спектр їхніх повноважень формують собою п'ять форм практичної діяльності: контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця.

3. Автором запропоновано розгорнуту дефініцію гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління як систему економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, що формують об'єктивні і суб'єктивні чинники, які сприяють належній та ефективній діяльності органів публічної влади задля захисту прав людини.

Наведено ознаки гарантій інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління: підтвердженням намірів держави щодо забезпечення прав людини як ключової цінності її існування; сутністю є поєднання організаційно-владних дій та індивідуально-вольових щодо формування умов та засобів для підтримання достатнього рівня для результативної практичної діяльності посадових осіб; відображаються у нормативно-правових актах, в яких визначено економічні, політичні та ідеологічні, юридичні напрямки діяльності держави, які здійснюють безпосередній вплив на захист прав людини.

Обґрунтовано, що інститут гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління має комплексну і доволі складну специфіку, що зумовлює потребу у їх класифікації. Критерієм у даному випадку визначено характер суспільних відносин й поділено останні на політичні, економічні, юридичні та світоглядно-ціннісні гарантії.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Зарубіжний досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління та можливості його імплементації в Україні

Права людини є невід’ємною частиною демократичного устрою країни та є основою для забезпечення гідного життя кожного громадянина. Захист прав людини є динамічним процесом, оскільки суспільство постійно змінюється, а разом з ним змінюються і виклики, які ставляться перед правозахисними організаціями та державою. Нові технології, економічні та політичні зміни, конфлікти та кризи – все це впливає на ситуацію з правами людини та потребує швидкої реакції та адаптації. Тому, важливе значення у розвитку інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України відіграє досвід зарубіжних держав, який є цінним джерелом знань та практик, та дозволить виявити недоліки та проблеми, що існують у нашій системі й знайти шляхи їх вирішення. З огляду на вказане та задля досягнення поставленої перед цим дисертаційним дослідженням мети, проаналізуємо досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління у різних демократичних державах нашої планети – США, Канаді, Бразилії, Великій Британії, окремих країнах-членах ЄС, Сінгапуру, Малайзії.

Розпочинаючи дослідження іноземних практик, насамперед вважаємо за доцільне наголосити на тому, що становлення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в кожній із вище окреслених держав здійснюється за допомогою міжнародних стандартів та профільного національного законодавства, яке сформовано в кожній державі з урахуванням історико-культурних та морально-правових особливостей щодо захисту прав

людини. Ці нормативно-правові акти не лише визначають правовий статус та гарантії, які забезпечуються всякій особі на території держави, а й детально регламентують основні права та свободи, які їй належать (такі як право на життя, свободу слова, релігії, об'єднання, тощо), встановлюють механізми захисту прав людини та відповідальність за їх порушення.

Також, як вже відзначалось в попередніх частинах дисертаційного здобутку, в кожній із досліджуваних держав існують сталі категорії елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на будь-які зміни. Серед них варто виділяємо наступні: 1) омбудсмени (інші профільні суб'єкти); 2) органи судової влади; 3) правоохоронні органи; 4) неурядові некомерційні правозахисні організації. Відзначимо, що всі вище окреслені елементи, окрім омбудсменів (інших профільних суб'єктів) мають відмінності між собою у правовому статусі та повноваженнях в силу різних обставин державо- та правотворення, однак в цілому виконують подібні функції, які є схожими до українських, а тому не завжди представляють науковий інтерес в контексті цього дослідження. Тому, особливу увагу вважаємо за доцільне детальну увагу зосередити на розкритті специфіки діяльності омбудсменів та/або інших профільних суб'єктів, які здійснюють свою діяльність для захисту прав людей в тій чи іншій державі.

В багатьох країнах світу цей інститут демонструє високу ефективність у вирішенні конфліктів між державою та громадянами, сприяючи таким чином зміцненню демократії та верховенства права. Водночас, досвід кожної країни у формуванні та функціонуванні омбудсмена є унікальним, відбиваючи специфіку національної правової системи, історичний розвиток, культурні та соціальні особливості [124].

Інституційний механізм захисту прав людини у Фінляндії включає в себе низку профільних органів публічної влади, які взаємодіють між собою і охоплюють різні аспекти цієї діяльності.

Одним із основних є парламентський омбудсман – «Oikeusasiamiehen», завдання якого визначені в Конституції Фінляндії та Законі про парламентського

омбудсмена. Згідно приписів останніх омбудсман наглядає та сприяє законності дій органів державної влади та дотриманню основних прав і прав людини. Омбудсман розглядає скарги, проявляє власну ініціативу та проводить перевірки в установах і установах, зокрема в тюрмах, військових гарнізонах та інших закритих установах.

Окрім парламентського омбудсману, законодавство Фінляндії передбачає існування додаткових омбудсменів у окремих сферах захисту прав людини або щодо окремих категорій населення, які утворюють відповідно до положень профільних нормативно-правових актів. Так, Омбудсмен з питань рівності контролює дотримання Закону про рівність між жінками та чоловіками. Закон також поширюється на осіб, які належать до гендерних меншин. Нагляд омбудсмена охоплює реалізацію гендерної рівності, заборону дискримінації та сприяння рівності. Омбудсмен є незалежним правоохоронним органом і діє під керівництвом Міністерства охорони здоров'я та соціальних питань. Офіс омбудсмена також дає поради, як діяти, якщо ви підозрюєте, що зазнали дискримінації.

Омбудсмен з питань недискримінації здійснює нагляд за дотриманням Закону про заборону дискримінації щодо всіх ознак дискримінації. Омбудсмен також виконує функції національного доповідача з питань торгівлі людьми. Як зовнішній і незалежний орган, одним із обов'язків Уповноваженого з питань рівності є нагляд за виконанням видалення іноземців, які підлягають депортації та депортації. До обов'язків уповноваженого з питань рівності входить просування статусу та прав іноземців. Крім того, відповідно до Закону про іноземців, уповноважена особа має особливу роль у доповненні правового захисту іноземців та контролі за реалізацією їхніх прав.

Омбудсмен із захисту даних розглядає та приймає рішення з питань, що стосуються обробки персональних даних і кредитних даних. Омбудсмен стежить за загальним розвитком роботи з цими даними та вживає необхідних ініціатив. Омбудсмен також поширює інформацію та бере участь у міжнародному співробітництві, пов'язаному з обробкою персональних даних.

Омбудсмен з питань розвідки здійснює нагляд за законністю діяльності цивільної та військової розвідки, а також за дотриманням фундаментальних прав і прав людини в розвідувальній діяльності. До обов'язків омбудсмена входить нагляд за законністю використання методів збору розвідувальної інформації та іншої розвідувальної діяльності.

Окрім омбудсменів, у Фінляндії наявні ще й додаткові суб'єкти публічного управління, до відання яких віднесено захист прав людини. Зокрема, в 2015 році у Фінляндії за Законом про заборону дискримінації створена Рада з питань недискримінації та рівності (yhdenvertaisuusja tasa-arvolautakunta, яка є автономним і незалежним органом правового захисту, який призначається урядом. У відповідності до своїх повноважень, Рада контролює дотримання Закону про недискримінацію та Закону про гендерну рівність як у приватній діяльності, так і в державному управлінні та бізнесі. Разом з тим, питання, що належать до сфери приватного чи сімейного життя та релігійної практики, не входять до сфери її компетенції.

Консультативна рада з питань недискримінації (yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukunta) працює спільно з Омбудсменом з питань недискримінації. Рада відповідає за загальне сприяння недискримінації, слугуючи каналом для діалогу та обміну інформацією між недискримінаційними суб'єктами та органами влади, а також розглядає питання, пов'язані з недискримінацією. Рада замінює колишню консультативну раду з питань меншин (vähemmistöasiain neuvottelukunta). Водночас сферу компетенції нової ради було розширено й охопило всі ознаки дискримінації, крім дискримінації за ознакою статі чи гендерної ідентичності, яка є частиною повноважень Ради з питань гендерної рівності.

Рада з питань гендерної рівності є консультативною радою парламенту, яка призначається урядом на термін парламенту. Метою ради є сприяння гендерній рівності в суспільстві. Вона висвітлює структури, які допомагають підтримувати гендерну нерівність, і активно працює над її усуненням. Рада працює над

протидією гендерної дискримінації, покращенням статусу жінок та руйнуванням стереотипних гендерних норм.

Національна консультативна рада у справах ромів є органом співпраці та експертного зв'язку між ромами та владою. Остання відповідає за сприяння рівним можливостям для громадянської активності та покращення економічних, соціальних і культурних умов для ромів. Консультативна рада діє при Міністерстві соціальних справ та охорони здоров'я, її склад призначає уряд строком на три роки. Правління складається з голови, заступника та до 16 членів. Половина членів – представники ромів.

Консультативна рада з прав людей з інвалідністю є національним координаційним механізмом Конвенції ООН про права людей з інвалідністю. Функція останньої полягає у сприянні національному виконанню Конвенції та врахуванні прав людей з обмеженими можливостями в усіх аспектах державного управління. Консультативна рада діє при Міністерстві соціальних справ та охорони здоров'я, й складається з представників міністерств, людей з інвалідністю та їхніх сімей, організацій ринку праці, а також представників регіональних і місцевих органів влади.

Разом з тим, система профільних органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини, не завершується, оскільки на законодавчому рівні у Фінляндії передбачено функціонування окремих територіальних органів. Зокрема, округи з безпеки та гігієни праці контролюють питання, пов'язані, наприклад, з дискримінацією на робочому місці, домаганнями та умовами праці на регіональному рівні. Також діє Мережа контактних осіб з основних прав людини складається з представників кожного міністерства. До нього також входять представники-експерти з офісу канцлера юстиції та офісу парламентського омбудсмена. Мережа роз'яснює вирішення питань фундаментальних прав і прав людини та прискорює потік інформації всередині Державної ради. Мережа також прагне підвищити обізнаність про основні права та права людини в різних секторах управління [179].

У Канаді права людини захищаються Конституцією, а також федеральними, провінційними та територіальними законами. Закони Канади про права людини часто відображають міжнародні документи з прав людини, такі як Загальна декларація прав людини. У всіх провінціях і територіях діють закони про права людини, які застосовуються до дискримінації як з боку осіб у приватному секторі, так і з боку урядів провінцій або територій.

На відміну від Фінляндії, в Канаді система центральних органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини, не є такою розгалуженою, та включає в себе лише два суб'єкти – Канадську комісію з прав людини та Канадський трибунал з прав людини.

Канадська комісія з прав людини заснована парламентом на основі Закону про права людини Канади у 1977 році та наразі є національною правозахисною установою Канади. Остання наділена широкими повноваженнями щодо просування та захисту прав людини. Це включає перевірку та, де це можливо, посередництво у скаргах на дискримінацію, представництво громадських інтересів у судовому розгляді скарг та проведення досліджень у консультаціях з правовласниками та зацікавленими сторонами, публікацію публічних заяв та подання спеціальних звітів до парламенту. Комісія прагне співпрацювати з урядом Канади, а також з внутрішніми та міжнародними партнерами та зацікавленими сторонами, щоб забезпечити постійний прогрес у захисті прав людини, включаючи виконання Канадою прав і зобов'язань, закріплених у договорах про права людини, учасницею яких є Канада.

Комісія також має повноваження відповідно до Закону про рівність у сфері зайнятості та підтримує Уповноваженого з питань доступності та Уповноваженого з питань рівності в оплаті праці у виконанні їхніх повноважень відповідно до Закону про доступність Канади та Закону про рівність в оплаті праці відповідно. Він також надає підтримку Федеральному адвокату з питань житла, як це передбачено Законом про національну житлову стратегію. Комісія також є призначеним органом, відповідальним за моніторинг виконання урядом Канади Конвенції ООН про права людей з інвалідністю [194].

Канадський суд з прав людини є адміністративним трибуналом, заснованим парламентом на основі Закону про права людини Канади у 1977 році. Даний суд безпосередньо фінансується парламентом Канади та не залежить від Канадської комісії з прав людини, яка передає їй справи для розгляду відповідно до закону. Суд проводить слухання для розслідування скарг на дискримінаційну практику і може зобов'язати відповідача на скаргу припинити практику, а також зобов'язати відповідача виплатити компенсацію скаржнику. Рішення Канадського суду з прав людини можуть переглядатися Федеральним судом Канади. Потім рішення Федерального суду можна оскаржити до Федерального апеляційного суду та Верховного суду Канади. Федеральний суд також може видавати та виконувати рішення, прийняті трибуналом, якщо порушення тривають, і ув'язнити правопорушника за неповагу до суду, якщо рішення продовжує ігноруватися [195].

Також на території Канади здійснюють свою діяльність провінційні та територіальні організації захисту прав людини, які створюються та реалізують свої повноваження відповідно до локального законодавства. Як правило, такі органи публічної влади виконують більш інформаційно-просвітницьку роботу щоб забезпечити передачу ключової інформації про права людини громадськості, використовуючи при цьому ЗМІ, а також виступають координатором щодо реалізації механізмів захисту порушених прав громадян. Загалом, в Канаді нині існує шістнадцять провінційних та територіальних установ, сфера діяльності яких поширюється на всі регіони цієї держави [186].

Функції спеціального органу публічної влади, який займається захистом прав людини у Швеції виконує Інститут прав людини. Інститут прав людини (Institutet för mänskliga rättigheter) – це державна установа, утворена в 2021 році, яка підпорядковується Міністерству праці та відповідає Міністру з питань рівності. Згідно з положеннями Закон про Інститут прав людини, цей орган публічної влади зобов'язаний, зокрема стежити, досліджувати та повідомляти про те, як дотримуються та реалізуються права людини, вносити пропозиції до уряду щодо заходів, необхідних для забезпечення прав людини, мати контакти з

міжнародними організаціями, а також іншим чином брати участь у міжнародному співробітництві, а також сприяти освіті, дослідженням, розвитку навичок, інформації та підвищенню обізнаності щодо прав людини.

На додаток до цієї загальної роботи з моніторингу, інститут має особливу місію діяти як незалежний національний механізм для сприяння та захисту зобов'язань згідно з Конвенцією про права людей з інвалідністю.

Також Інститут може запропонувати уряду розширити зобов'язання Швеції за міжнародним правом у сфері прав людини та щорічно не пізніше 1 квітня звітує уряду про свою діяльність і спостереження за розвитком прав людини протягом безпосередньо попереднього календарного року.

Інститут не розглядає індивідуальні скарги про порушення прав людини, разом з тим, державні адміністративні органи, муніципалітети та регіони повинні на вимогу інституту надати інформацію про те, які заходи були вжиті в їхній діяльності для забезпечення прав людини. При цьому, зобов'язання не поширюється на комітети, схожі на судові, або такі органи в адміністративних органах, які мають завдання, схожі на судові [188].

Основним органом публічної влади, який є відповідальним за захист прав людини в Португалії є Омбудсмен (Provedor de Justiça). Вказаний інститут розпочав свою діяльність в цій державі з 1991 року та керується Законом про Осбудсмена.

Призначений парламентом – кваліфікованою більшістю його членів – омбудсмен має повноваження приймати скарги від усіх (фізичних чи юридичних) осіб, які відчують шкоду внаслідок несправедливих чи незаконних дій державного управління або коли їхні основні права порушуються. Омбудсмен обирається на чотири роки з можливістю переобрання один раз на той самий строк.

Основною функцією Уповноваженого з прав людини є захист і заохочення основних прав і свобод та законних інтересів громадян, забезпечення неформальними засобами справедливості та законності здійснення державних повноважень. Будучи повністю незалежним і неупередженим, Омбудсмен не

несе відповідальності за свої рекомендації, думки чи зауваження, які він надає, або за інші дії, які він практикує під час виконання своїх обов'язків.

З 1999 року Омбудсмен діє як Національна інституція з прав людини, акредитована ООН зі статусом А, що повністю відповідає Паризьким принципам. Отже, його місія полягає у просуванні та захисті основних прав людини від усіх форм агресії, а не лише від адміністративної неповаги. Як національна інституція з прав людини Уповноважений з прав людини уважно стежить, в тому числі, за дотриманням прав дітей, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями. Цей державний орган є привілейованим співрозмовником з міжнародними організаціями, які мають законний інтерес знати ситуацію з правами людини в Португалії.

Після ратифікації Португалією Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, Омбудсмена було призначено Національним превентивним механізмом. Омбудсмен відвідує місця усамотнення (такі як тюремні заклади чи психіатричні лікарні), аналізуючи умови відвіданих місць, особливо якщо вони не ображають гідність людей, і, якщо вони це роблять, він може надати рекомендації щодо виправлення обурливої ситуації. Нарешті, відповідно до своєї посади Омбудсмен є членом Державної ради Португалії – органу публічної влади, призначеного для консультування Президента Республіки під час виконання багатьох його або її дискреційних повноважень [184].

Подібною до португальської є практика формування та діяльності профільного суб'єкта інституційного механізму захисту прав людини в Австрії.

Рада омбудсмена Австрії (Volksanwaltschaft) здійснює моніторинг державного управління щодо захисту прав людини з 1977 року на основі Федеральної конституції. З 1 липня 2012 року Рада омбудсмена Австрії також відповідає за наказ Федеральної конституції за захист і сприяння дотриманню прав людини.

Рада омбудсмена Австрії складається з трьох членів, які працюють разом колегіально. Вони обираються австрійським парламентом (Національною радою) терміном на шість років і можуть бути переобрані один раз. Члени Рада омбудсмена Австрії є незалежними у виконанні своїх обов'язків. Вони не можуть бути виключені, відкликані або звільнені з посади. Омбудсмени приводять до присяги Федеральний президент.

Рада омбудсмена Австрії контролює всі органи влади, адміністративні органи та департаменти землі, провінцій та місцевих органів влади. Рада омбудсмена Австрії розглядає скарги громадян і оцінює, чи діє адміністрація в рамках закону та дотримується стандартів прав людини. Якщо Рада омбудсмена Австрії підозрює неналежне управління, він також може діяти *ex-officio* – іншими словами, діяти без конкретної скарги.

Кожна особа, незалежно від віку, національності та місця проживання, може звернутися до Ради омбудсмена зі скаргою на австрійський адміністративний орган (за винятком державних адміністрацій провінцій Тіроль і Форарльберг). Єдина умова, яка має бути виконана, це те, що вони зазнали скарг або зловживань з боку адміністрації та не мають у своєму розпорядженні іншого засобу правового захисту (залишилося). Одна особа також може подати скаргу від імені іншої особи, яка знаходиться під її опікою. Рада омбудсмена зобов'язана розслідувати кожну скаргу та інформувати скаржника про результати свого розслідування та будь-які вжиті заходи.

Розслідування Ради омбудсмена Австрії можуть охоплювати всі аспекти державного управління, включаючи ту частину управління, в якій федеральний уряд діє як приватний бізнес (наприклад, закупівлі, субсидії тощо). Оскільки цей сектор підпорядкований судам цивільного права щодо правового захисту, тому Конституційний та Адміністративний суди не мають над ним юрисдикції, повноваження Ради омбудсмена щодо контролю є особливо важливими.

Однак Рада омбудсмена не має права розглядати судові рішення, а також не може розглядати юридичні справи, які можуть виникнути між приватними особами чи приватними компаніями. Під час своїх розслідувань Рада

омбудсмена може вимагати доступу до всієї необхідної документації та шукати докази за власним бажанням. У разі виявлення скарги Рада може видати рекомендації, які досліджувана установа має виконати протягом восьми тижнів, або вказати причини невиконання рекомендацій Ради.

Рада омбудсмена щорічно звітує перед Національною та Федеральною радами, і три її члени мають право бути присутніми на обговореннях звітів Ради омбудсмена як у Національній, так і у Федеральній раді та їхніх комітетах і підкомітетах. Вони також мають право бути присутніми на дебатах щодо розділу федерального бюджету, що стосується Ради омбудсмена та його офісу.

Рада омбудсмена також може бути викликана при розгляді петицій та ініціатив громадян.

Консультуючи та вносячи пропозиції законодавцям, Рада омбудсмена робить важливий внесок у розвиток права. Він також уповноважений звертатися до Конституційного Суду щодо скасування нормативних актів.

Також в контексті даного дисертаційного дослідження, в австрійському досвіді викликає інтерес те, що дві провінції Тіроль і Форарльберг мають власних провінційних омбудсменів (LandesvolksanwältIn), відповідальних за справи, що стосуються адміністрації відповідної провінції (не для федеральних питань) [193].

Омбудсмен Іспанії (Defensor del Pueblo) є конституційним органом, який відповідно до Закону про Омбудсмена з 1982 року є відповідальний за захист основних прав громадян і громадянських свобод шляхом моніторингу діяльності адміністрації та органів державної влади. При цьому, його повноваження обмежені щодо справ, які розглядаються / вже розглядалися судом, а також щодо справ, які стосуються командування національної оборони.

Омбудсмен обирається Конгресом і Сенатом більшістю в три п'ятих, термін його повноважень становить п'ять років. В процесі своєї діяльності, Омбудсмен він користується недоторканністю та імунітетом при виконанні своїх повноважень, зокрема, він не приймає наказів і не отримує вказівок від будь-якої

влади й має виконувати свої функції незалежно та неупереджено, автономно та на власний розсуд.

Будь-який громадянин може вимагати безкоштовного втручання Омбудсмена для розслідування будь-якої ймовірної неправомірної поведінки органів державної влади та/або їх представників. Офіс Омбудсмен також може втручатися *ex officio* у справах, які потрапляють до їх відома, без жодної скарги.

Омбудсмен готує щорічний звіт для парламенту та може подавати звіти про справи, які вважаються особливо серйозними чи терміновими або потребують особливої уваги.

Після ратифікації Іспанією Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання, ухваленого Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку 18 грудня 2002 року, іспанський парламент надав у листопаді 2009 року Омбудсмену функції Національного превентивного Механізму проти тортур в Іспанії.

З метою виконання поставлених перед ним завдань, Омбудсмен проводить профілактичні візити до всіх центрів ув'язнення, щоб виявити проблеми, які можуть сприяти безкарності катувань або жорстокого поводження. Якщо в результаті своїх розслідувань Омбудсмену стає відомо про ймовірно злочинні дії, він повинен довести до відома про це Генерального прокурора. Висновки цих візитів детально викладені в щорічній доповіді, представленій парламенту Іспанії та Підкомітету ООН із запобігання катуванням у Женеві [183].

Тривалий період часу омбудсмен як основний профільний суб'єкт інституційного механізму захисту прав людини, існував і у Франції. Однак, у результаті перегляду Конституції Франції в 2008 році, органічним законом від 29 березня 2011 року створено Захисника прав (*Le Défenseur des droits*) як незалежний адміністративний орган.

Захисник прав призначається Президентом Франції на шестирічний термін без права поновлення. Функції Захисника прав і його заступників несумісні з функціями члена Уряду, Конституційної Ради, Вищої судової ради та

Економічної, соціальної та екологічної ради, а також з будь-яким виборним мандатом, будь-якою управлінською функцією компанії або адміністрації. Захисник прав є членом Національної комісії з інформаційних технологій і свобод і Комісії з доступу до адміністративних документів з дорадчим голосом

Захисник прав відповідає за захист прав громадян не тільки від адміністрації (особа, яку називають омбудсменом), але також має особливі прерогативи щодо сприяння правам дітей, боротьба з дискримінацією, повага до етики охоронної діяльності та керівництво та захист викривачів.

В ході реалізації своїх повноважень, захисник прав може надати будь-яку рекомендацію, яка, на його думку, може гарантувати дотримання прав і свобод потерпілої особи та вирішити поставлені перед ним труднощі або запобігти їх поновленню. Також він може перейти до мирного вирішення спорів, доведених до його відома, за допомогою медіації.

У разі скарги від особи, яка вважає себе жертвою дискримінації або вимагає захисту прав дитини, Захисник прав допомагає їй у складанні файлу та допомагає визначити процедури, адаптовані до її випадку, в т.ч. коли вони включають міжнародний вимір. У разі дискримінації Захисник прав може запропонувати порушнику врегулювання, яке складається зі сплати штрафу у відшкодуванні потерпілому, розмір якого не може перевищувати 3000 євро, якщо це фізична особа, і 15 000 євро, якщо це юридична особа.

Захисник прав може рекомендувати внесення законодавчих або нормативних змін, які він вважає корисними. Прем'єр-міністр може консультуватися з ним щодо будь-якого законопроекту, що входить до сфери його компетенції. Прем'єр-міністр, голова Національних зборів або голова Сенату також можуть консультуватися з ним з будь-якого питання, що входить до сфери його компетенції. Крім того, Захисник прав на прохання Прем'єр-міністра, підготовці та визначенню позиції Франції на міжнародних переговорах у сферах, що належать до сфери його компетенції [189].

Захист та розвиток прав людини, праця над забезпечення права людини на однакове ставлення та боротьба з катуваннями та жорстоким поведінням в

Туреччині передано до відання Інститут прав людини та рівності (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu). Будучи створеним в 2016 році за Законом про інститут прав людини та рівності Туреччини, даний орган наділено адміністративною та фінансовою самостійністю та доручено боротися з дискримінацією та діяти як орган з питань рівності, на додаток до його обов'язки Національної інституції з прав людини і Національного превентивного механізму.

Правління Інституту прав людини та рівності складається з одинадцяти членів, включаючи голову та заступника голови, які обіймають свої посади протягом чотирьох років. Члени правління та персонал повинні задекларувати свою власність і їм заборонено отримувати подарунки від сторін, з якими вони мають ділові послуги або стосунки інтересів.

Кожна фізична та юридична особа, яка стверджує, що постраждала від порушень її прав чи дискримінації, може звернутися до установи шляхом подання заяви через губернаторства в провінціях і губернаторства округів у провінціях та надсилання вручну, факсом, електронною поштою.

Інститут прав людини та рівності Туреччини має широкий мандат, який охоплює права людини, рівність і моніторинг утримання під вартою, і має значні повноваження для виконання свого мандату.

На установу покладено обов'язки щодо захисту та заохочення прав людини та запобігання дискримінації та усунення порушень, а саме: робота із захисту та просування прав людини, запобігання дискримінації та усунення порушень; підвищення обізнаності громадськості щодо прав людини та недискримінації шляхом надання інформації та освіти, в тому числі за допомогою засобів масової інформації; проведення спільної діяльності з університетами з метою захисту прав людини, усунення дискримінації та сприяння розумінню рівності в суспільстві, сприяння створенню кафедр прав людини та рівності в університетах; слідкування та оцінка розвитку законодавства з питань, що належать до його компетенції, та подає свої висновки та пропозиції щодо них відповідним органам; розслідування, перевірка, прийняття остаточного рішення та моніторинг результатів порушень прав людини та принципу недискримінації;

боротьба з катуваннями та жорстоким поводженням та вжиття заходів для цього; розгляд, прийняття остаточного рішення та контроль за результатами звернень осіб, позбавлених волі або взятих під захист, які належать до сфери діяльності національного превентивного механізму.

Інститут прав людини та рівності Туреччини має квазісудові повноваження, такі як накладення адміністративних штрафів від ₺ 2 673 61 до ₺ 40 179 00 на основі процедур, передбачених законом, і проведення розслідувань ex officio щодо порушення прав людини та заборони дискримінація.

Крім того Інститут прав людини та рівності здійснює регулярні відвідування, з попереднім повідомленням або без нього, місць утримання осіб, позбавлених волі, або тих, хто перебуває під захистом й надає звіти, пов'язані з такими візитами. Також до сфери відання Інституту прав людини та рівності відноситься підготовка щорічних звітів щодо захисту та просування прав людини, боротьби з тортурами та жорстоким поводженням та боротьби з дискримінацією, які будуть представлені Президенту Туреччини, Бюро Великих національних зборів Туреччини [198].

Заслуговує на увагу й досвід формування та функціонування профільного суб'єкта владних повноважень, який є складовою інституційного механізму захисту прав людини на Філіппінах.

Відповідно до Конституції цієї держави, 1987 році створено Комісію з прав людини (Komisyon ng Karapatang Pantao) як незалежний конституційний орган, основною функцією якого є розслідування всіх форм порушень прав людини, що стосуються громадянських і політичних прав.

Комісія з прав людини складається з голови та чотирьох членів, термін повноважень яких становить сім років без повторного призначення. Конституція Філіппін вимагає, щоб більшість членів комісії були юристами. Як національна правозахисна установа Комісія має статус А або найвищу акредитацію Глобального альянсу національних правозахисних установ на основі Паризьких принципів 1993 року.

Згідно з Конституцією Філіппін Комісія з прав людини має широкий мандат, який можна розділити на три основні функціональні сфери:

- захист прав людини – розслідування та ведення справ у справах про порушення, включаючи всі повноваження та служби, які допомагають розслідуванню, громадянських і політичних прав, а також економічних, соціальних і культурних прав. Такі повноваження та послуги включають: покарання за неповагу за порушення правил процедури; правова допомога та консультування; повноваження відвідування в'язниць і слідчих ізоляторів; застосування криміналістичних методів на допомогу розслідуванню; захист свідків; та фінансова допомога постраждалим;

- просування прав людини, що включає широкий спектр стратегій політики, адвокації, просування, соціальної мобілізації, освіти, навчання, громадської інформації, комунікації, досліджень, мереж і зв'язків;

- консультація щодо політики в галузі прав людини, отримана в результаті моніторингу дотримання урядом договірних зобов'язань, до яких приєдналися Філіппіни. Це також включає весь аспект моніторингу та оцінки діяльності виконавчої, законодавчої та судової влади для перетворення міжнародних стандартів прав людини в національну політику, закони та практику [187].

Профільним суб'єктом владних повноважень, який є складовою інституційного механізму захисту прав людини в Індії є Національна комісія з прав людини (राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोग, भारत), яка створена актом парламенту відповідно до Закону про захист прав людини 1993 року для захисту та просування прав людини.

Національна комісія з прав людини складається з голови та п'яти членів). Функції Комісії, окрім розслідування скарг про порушення прав людини або недбалості у запобіганні такому порушенню публічними службовцем, також передбачають вивчення договорів та міжнародних документів з прав людини та надання рекомендацій Уряду щодо їх ефективної реалізації.

Комісія відповідає за поширення обізнаності з правами людини серед мас і заохочення зусиль усіх зацікавлених сторін у сфері грамотності у сфері прав людини не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Національна комісія з прав людини відіграє активну роль у координації з іншими світу для підвищення обізнаності з точки зору прав людини. Остання також приймає делегації органів ООН та інших національних комісій з прав людини, а також членів громадянського суспільства, юристів та політичних і громадських активістів з багатьох країн [190].

Подібний досвід зустрічається й у Малайзії. 1999 році парламентом держави створено Комісію з прав людини Малайзії (Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia), більш відому під акронімом SUHAKAM.

Згідно Закону про Малайзійську комісію з прав людини, SUHAKAM виконує наступні функції: сприяння підвищенню обізнаності та надавати освіту щодо прав людини; консультування та допомога Уряду в прийнятті законів і процедур і рекомендування заходів, які необхідно вжити; рекомендування Уряду щодо участі договорів та інших міжнародних документів у сфері прав людини; розслідування скарг на порушення прав людини.

При цьому, функція розслідування за вищевказаним законом передбачає повноваження SUHAKAM діяти за власною ініціативою для розслідування ймовірних порушень прав людини, на додаток до дій за скаргами, поданими до нього. SUHAKAM, однак, не може розслідувати скарги, які є предметом розгляду в суді або які були остаточно вирішені будь-яким судом. Такі розслідування повинні бути припинені, якщо розслідувана справа буде передана до суду [197].

Останньою державою, специфіка формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини викликає науковий інтерес в рамках цього дисертаційного дослідження, є Сполучені Штати Америки. В межах цієї держави існує два профільних органи публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини, що наділені різними повноваженнями.

Першим з них є Комісія з громадянських прав США (Commission on Civil Rights), яка створена в 1957 році за Законом про громадянські права як незалежне, двопартійне федеральне агентство.

Комісія з громадянських прав займається встановленням фактів ймовірного позбавлення права голосу та ймовірної дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії, статі, віку, інвалідності чи національного походження, або під час відправлення правосуддя, щоб інформувати про розробку національної політики щодо громадянських прав і покращувати дотримання федеральних законів про громадянські права.

Виконання окресленої мети забезпечується співробітникам комісії різними способами, серед яких: проведення публічних брифінгів, випуск прес-релізів, оприлюднення інформації на веб-сайті та надання послуг направлення скарг для сприяння більшій обізнаності громадськості щодо питань громадянських прав, захисту та забезпечення виконання; проведення слухань з критично важливих питань цивільних прав, включаючи видачу повісток для пред'явлення документів і виклик свідків; публікація важливих досліджень і звітів з широкого кола питань громадянських прав, які зазвичай містять висновки та рекомендації, для інформування та консультування політиків; підтримка участі консультативного комітету в плануванні національної програми для посилення встановлення фактів шляхом розширення масштабу досліджень, щоб включити державні та місцеві перспективи та дані [181].

Другим органом є Відділ громадянських прав, створений в 1957 році за наказом генерального прокурора після прийняття Закону про громадянські права для захисту громадянських і конституційних прав усіх людей у Сполучених Штатах, особливо деяких із найбільш уразливих членів суспільства. Відділ забезпечує виконання федеральних законів, які забороняють дискримінацію за ознаками раси, кольору шкіри, статі (включаючи вагітність, сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність), інвалідності, релігії, сімейного стану, національного походження та статусу громадянства.

З моменту свого заснування Відділ різко виріс як за розміром, так і за сферою діяльності, і зіграв роль у багатьох ключових битвах за громадянські права країни. Адвокати відділу переслідували підсудних, звинувачених у вбивстві трьох борців за громадянські права в Міссісіпі в 1964 році, і брали участь у розслідуванні вбивств доктора Мартіна Лютера Кінга-молодшого та Медгара Еверса. Відділ забезпечує виконання широкого спектру законів, які захищають громадянські права всіх осіб.

Відділ очолює помічник Генерального прокурора. Кожен відділ Відділу очолює начальник відділу та кілька заступників начальника та спеціальні юридичні або судові радники.

Роботу Відділу здійснюють 11 секцій:

- апеляційна секція - працює над забезпеченням найвищих стандартів юридичного представництва в уряді в управлінні та забезпеченні дотримання національних законів про громадянські права;

- кримінальна секція - розслідує та переслідує справи по всій території Сполучених Штатів, пов'язані з втручанням у свободи та позбавлення прав, визначених у Конституції чи федеральному законі. Прокурори кримінальної секції розглядають справи, пов'язані з неправомірною поведінкою правоохоронних органів, включаючи, але не обмежуючись, випадки надмірного застосування сили та сексуальні порушення. Секція також переслідує злочини на ґрунті ненависті, тобто акти насильства або погрози насильством, мотивовані упередженням на основі ознак, які захищаються законом. Прокурори кримінальної секції також розглядають справи про торгівлю людьми, пов'язану з примусовою чи примусовою працею, послугами чи комерційними сексуальними актами. Нарешті, кримінальна секція переслідує акти насильства або погрози насильством, які перешкоджають свободі доступу особи до послуг або клінік репродуктивного здоров'я;

- секція освітніх можливостей забезпечує виконання цих статутів і судових рішень у різноманітних справах, що стосуються початкових і середніх шкіл і вищих навчальних закладів;

- секція прав інвалідів сприяє досягненню національної мети рівних можливостей, інтеграції, повної участі, інклюзії, незалежного життя та економічної самодостатності для людей з обмеженими можливостями шляхом забезпечення виконання, регулювання та технічної допомоги;

- секція судових спорів у сфері зайнятості захищає права претендентів на роботу та працівників шляхом боротьби з незаконною дискримінацією на робочому місці;

- секція з питань житла та цивільного захисту працює над захистом деяких найбільш фундаментальних прав осіб, включаючи право на доступ до житла без дискримінації, право на доступ до кредиту на рівних засадах, право на опіку над комерційними закладами, які надають громадські приміщення та право сповідувати свою віру без дискримінації;

- секція прав іммігрантів і працівників забезпечує дотримання антидискримінаційних положень Закону про імміграцію та громадянство;

- секція політики та стратегії підтримує та координує широку політичну роботу Відділу громадянських прав, розробляючи та аналізуючи законодавчі, нормативні та політичні пропозиції, що стосуються правоохоронних органів;

- секція спеціального судового розгляду є однією з кількох секцій, яка працює над захистом громадянських прав у таких сферах: права людей у державних або місцевих установах, у тому числі: в'язниці, колонії для неповнолітніх та заклади охорони здоров'я для людей з обмеженими можливостями; права людей з обмеженими можливостями отримувати послуги у своїх громадах, а не в установах права людей, які взаємодіють з державною чи місцевою поліцією чи департаментами шерифів; права молоді, залученої до системи ювенальної юстиції; права людей на безпечний доступ до клінік репродуктивного здоров'я та місць релігійного культу; права людей сповідувати свою релігію, обмежуючись державними та місцевими установами;

- секція голосування забезпечує виконання цивільних положень федеральних законів, які захищають право голосу, включаючи Закон про виборчі права, Закон про голосування громадян у формі та за кордоном, Закон про

національну реєстрацію виборців, Закон «Допоможи Америці голосувати» та Закони про громадянські права;

- секція координації та відповідності координує роботу органів, які забороняють дискримінацію одержувачів федеральних коштів за ознакою раси, національного походження (включно з доступом до мови), статі (включно з сексуальною орієнтацією). і гендерна ідентичність) та інші основи [180].

Аналізуючи досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління у вищевідзначених державах, приходимо до висновку, що останній визначається історико-культурних та морально-правових особливостями щодо захисту прав людини та насамперед спрямовується на врахування інтересів вразливих категорій населення в тій чи іншій державі.

Вивчення іноземної практики свідчить, що діяльність омбудсменів та інших профільних суб'єктів в загальному є подібною до вітчизняною. Звісно, наявні відмінності щодо правового статусу, порядку створення та окремих повноважень, але загальні функції, які поставлені перед ними законодавцем є тотожним, тотожною є і мета їхньої діяльності.

З огляду на вказане більшість положень зарубіжного досвіду вже наявні у сучасній українській практиці функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. Натомість певні особливості соціальної структури досліджуваних держав, які визначають інституції для захисту окремих категорій населення (різний національно-етнічний склад, велика кількість іммігрантів) не є актуальними для України, а тому не підлягають впровадженню у вітчизняну практику.

Разом з тим, в контексті нинішніх соціально-політичних умов державотворення, в Україні існує велика кількість населення, які потребують специфічного захисту, та не приматанна для жодної із досліджуваних держав, а саме внутрішньопереміщені особи, а також особи, які перебувають на прифронтовій, окупованій, деокупованій території. Фактична близькість цих громадян до лінії бойових дій обумовлює в них наявність особливих потреб щодо

захисту базових та інших прав людини. Однак, знову ж таки, через сусідство з лінією фронту їхні права складно реалізувати у традиційний для нашої держави спосіб, а тому останні порушуються або залишаються незахищеними.

З огляду на вказане, вважаємо за доцільне імплементувати в українську практику функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління досвід Фінляндії, Канади, Австрії, який передбачає функціонування локальних інституцій для захисту особливо-вразливих категорій населення.

Зокрема, пропонуємо створити мережу спеціальних органів публічної влади, які б на місцевому рівні, перебуваючи безпосередньо в місцях проживання внутрішньопереміщені особи, на прифронтових територіях та деокупованих територіях, централізовано та систематично займались захистом прав людини. Ці органи мали б координувати діяльність інших відомств у сфері захисту прав людини, забезпечувати доступ громадян до правосуддя, надавати їм інформацію про їхні права і можливості захисту, а також проводити моніторинг та аналіз ситуації з прав людини на місцевому рівні.

Такий інституційний механізм дозволив би ефективно захищати права особливо-вразливих категорій населення, зменшувати порушення прав людини, підвищувати свідомість громадян про їхні права, сприяти створенню правової культури в суспільстві, а також щонайцінніше – утверджувати серед цих громадян розуміння про те, що Українська Держава турбується про своїх громадян навіть у найскладніших умовах.

Отже, у підсумку зазначимо, що досвід іноземних країн формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є різноманітним, й водночас подібним до української практики. Тому при його імплементуванні варто враховувати національні особливості саме нашої держави.

3.2. Перспективи модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів

Революція Гідності в 2013-2014 роках стала не лише важливою історичною подією, а й відправною точкою для новітнього розвитку Української Держави як частини європейського демократичного простору. Після років корупції та авторитарного правління, українці вимагали змін та вибору своєї долі, і європейська інтеграція стала одним із головних шляхів до досягнення цієї мети.

Виборовши кров'ю своє право на демократичне майбутнє, Україна 16 вересня 2014 року підписала угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, й розпочала процес своєї трансформації. Статтею 2 цієї угоди визначено, що співпраця України та ЄС здійснюється з урахуванням «поваги до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено, зокрема, в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та Паризькій хартії для нової Європи 1990 року, а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед них Загальна декларація прав людини ООН 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» [157].

З огляду на вказане, Україна, як країна, що прагне до європейської інтеграції, зобов'язана не лише виконувати стандарти та вимоги Європейського Союзу, але й забезпечувати ефективний захист прав людини в системі публічного управління. Одним з ключових інструментів для досягнення цієї мети є модернізація інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

З моменту свого заснування Європейський Союз віддавав пріоритетний статус захисту прав людини як однієї із основних цінностей його світогляду. Дійсно, відповідно до статті 2 Договору про Європейський Союз: «Союз заснований на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії,

рівності, верховенства права та поваги до прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин» [21]. Ці цінності тісно пов'язані між собою та керують внутрішніми та зовнішніми діями ЄС.

Діяльність ЄС у цій сфері ґрунтується на договорах ЄС і Хартії основних прав ЄС, яка має таку ж цінність, що й договори. Хартія закріплює основні права, якими користуються люди в ЄС. Це сучасний і комплексний інструмент, який захищає та підтримує права і свободи людей у світлі змін у суспільстві, соціального прогресу та науково-технічного розвитку. Хартія застосовується в поєднанні з національними та міжнародними системами захисту основних прав, включаючи Європейську конвенцію з прав людини.

Держави європейського регіону прийняли конституції, інші закони та заходи, які офіційно захищають права людини. Згідно з цими законами та відповідно до міжнародних зобов'язань щодо прав людини, викладених у Міжнародному біллі про права (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права) та згідно з основними договорами про права людини, національні органи влади несуть відповідальність і зобов'язані поважати, захищати та виконувати права людини, а також забезпечувати ефективну систему захисту прав людини на національному рівні, яка повинна включати політичні, адміністративні, квазісудові та судові канали.

Доповнюючи національні законодавчі рамки, заходи, стандарти, механізми та процедури існують на регіональному рівні, щоб допомогти гарантувати, що міжнародні стандарти прав людини справді поважаються, впроваджуються та виконуються на всьому континенті.

Щоб посилити захист прав людини, зробивши ці права більш видимими та чіткими для людей у 27 державах-членах ЄС, ЄС прийняв Хартію основних прав, яка доповнює та застосовується разом із національними та міжнародними правами людини. системи захисту прав [166]. З 2009 року Хартія має обов'язкову силу. Вона адресована установам і органам ЄС у всіх їхніх діях, а також національним органам влади держав-членів ЄС, коли вони імплементують право

ЄС. Хартія охоплює широкий спектр прав і принципів, оскільки вони є результатом конституційних традицій і міжнародних зобов'язань, спільних для держав-членів. Хартія, зокрема, призначена для тлумачення та застосування відповідно до Європейської конвенції з прав людини, яку готується підписати сам Європейський Союз. Права, закріплені в Хартії, включають громадянські та політичні права, такі як право на життя, свободу, гідність, недискримінацію або свободу вираження поглядів, а також низку соціальних та економічних прав і прав «третього покоління», таких як захист даних, гарантії щодо біоетики чи прозорого адміністрування.

На сьогодні в ЄС існує два основних напрямки політики та дій у сфері прав людини. Один із них – просування прав людини в усьому світі, а інший – захист основних прав людини для громадян ЄС.

Реалізацією окреслених напрямків насамперед займається Рада Європи, яка ж найстарішою міжурядовою організацією Європи, яка займається просуванням прав людини, верховенства права та демократії в регіоні. На даний момент 46 держав на всьому континенті є сторонами Ради Європи, включаючи всі 27 держав-членів Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини, регіональну угоду про права людини, виконання якої державами-членами контролюється Європейським судом з прав людини, який засідає в Страсбурзі. Особи можуть безпосередньо звернутися до Європейського суду з прав людини, якщо вони вважають, що їхні права були порушені після того, як у відповідній державі-члені вичерпано всі можливості оскарження.

ЄС розробив велику кількість законодавства, яке слугує захисту та просуванню прав людини. Ці закони охоплюють різні сфери, зокрема заборону дискримінації, конфіденційність, право на притулок, захист даних, права працівників тощо. Держави-члени ЄС зобов'язані імплементувати та виконувати ці закони, і ЄС активно стежить за їх дотриманням, а також, загалом, за дотриманням Хартії основних прав у зв'язку з імплементацією законів і політики ЄС. Якщо виникають системні проблеми, ЄС (зокрема, Європейська комісія)

може ініціювати провадження щодо порушення, щоб спонукати національні органи влади припинити та виправити порушення, як частину свого зобов'язання щодо дотримання стандартів прав людини в державах-членах.

Якщо їхні права згідно із законодавством ЄС, у тому числі їхні права людини, порушуються, особи можуть шукати засоби правового захисту через національні суди. Суд ЄС, який засідає в Люксембурзі, відіграє ключову роль у забезпеченні того, щоб законодавство ЄС, у тому числі Хартія основних прав, тлумачилось і застосовувалося однаково в кожній державі-члені ЄС і щоб країни та установи ЄС дотримувалися це.

ЄС має незалежну агенцію ЄС, яка займається просуванням прав людини в ЄС, Агентство ЄС з основних прав. Взаємодіючи з широким колом зацікавлених сторін від місцевого до міжнародного рівня, Агентство ЄС з основних прав надає експертні поради особам, які приймають політики та рішення, а також регулярно проводить дослідження, збирає дані та публікує звіти з різних питань прав людини. Пропонуючи науково обґрунтовану інформацію та експертні поради, Агентство ЄС з основних прав допомагає інституціям ЄС та державам-членам у кращому просуванні та захисті прав людини в ЄС.

Також ЄС веде діалоги з прав людини з понад 40 країнами, що не входять до ЄС. Деякі діалоги мають загальний характер, заснований на договорах, угодах і конвенціях, тоді як інші структуровані таким чином, щоб зосередитися виключно на правах людини. Існують також спеціальні діалоги, які поширюються на теми, пов'язані зі спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, а також діалоги в контексті особливих відносин, які поділяються на широко збігаються погляди.

Цілі таких діалогів визначаються в кожному конкретному випадку й можуть включати обговорення та співпрацю з питань прав людини в багатонаціональних організаціях, таких як ООН, або збір інформації та реєстрацію занепокоєння з питань прав людини.

Пріоритетними питаннями для обговорення в рамках діалогу з прав людини є: імплементація міжнародних документів з прав людини; боротьба зі

смертною карою , катуваннями та іншими видами жорстокого поводження, усіма формами дискримінації; права дітей (зокрема під час збройних конфліктів); права жінок; свобода самовираження; роль громадянського суспільства та захист правозахисників; міжнародне співробітництво у сфері міжнародного правосуддя (особливо з Міжнародним кримінальним судом); сприяння демократизації та доброму управлінню; запобігання конфліктам і верховенство права [185].

Досліджуючи європейські стандарти функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, варто зауважити, що останні включають як загальні засади практичної діяльності щодо захисту прав громадян, так і функціональну специфіку створення та функціонування профільних органів публічної влади. Як правило, такі стандарти визначаються профільних у Директивах Ради ЄС.

В контексті даного дисертаційного дослідження, на нашу думку, особливу увагу слід звернути на стандарти діяльності органів з питань рівності у сфері рівного ставлення до осіб незалежно від їхнього расового чи етнічного походження, рівного ставлення в питаннях працевлаштування та занять для осіб незалежно від їх релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, рівного ставлення до жінок та чоловіків у питаннях соціального забезпечення та доступу до товарів і послуг і їх постачання, які прийнято у травні 2024 року.

Органи з питань рівності є державними установами, які сприяють і захищають рівне ставлення шляхом надання незалежної допомоги жертвам дискримінації, проведення незалежних опитувань, публікації незалежних звітів і надання рекомендацій з питань, пов'язаних з дискримінацією.

Згідно з приписами Директиви Ради ЄС від 07 травня 2024 року №2024/1499 держави-члени повинні призначити один або більше органів для виконання повноважень, викладених у цій Директиві. Держави-члени можуть розподілити повноваження між декількома органами з питань рівності, наприклад, довіривши одному органу запобігання дискримінації, сприяння рівному поводженню та допомогу жертвам дискримінації, а іншому – функції

прийняття рішень. Ця Директива не повинна завдавати шкоди повноваженням інспекцій праці чи інших правоохоронних органів, а також автономії та ролі соціальних партнерів.

Органи з питань рівності можуть ефективно виконувати свою роль, лише якщо вони здатні діяти повністю незалежно, не піддаючись будь-якому зовнішньому впливу. З цією метою держави-члени повинні вжити ряд заходів, які сприятимуть незалежності органів з питань рівності. Органи з питань рівності, які здійснюють компетенцію, викладену в цій Директиві, можуть бути частиною міністерства або іншої організаційної одиниці, за умови наявності необхідних гарантій для забезпечення виконання своїх завдань незалежно від політичного, фінансового, релігійного чи будь-якого іншого впливу. Зокрема, виконуючи свої завдання та здійснюючи свою компетенцію, органи з питань рівності повинні зберігати свою незалежність щодо будь-якого зовнішнього впливу, прямого чи непрямого, утримуючись від пошуку чи отримання вказівок від будь-кого. Відповідно до цілей цієї Директиви та в межах застосовної правової бази органи з питань рівності повинні мати можливість розпоряджатися своїми власними фінансовими та іншими ресурсами, у тому числі шляхом відбору та управління власним персоналом, а також мати можливість встановлювати власні пріоритети. Співробітники, які обіймають керівні чи керівні посади, постійні чи тимчасові, наприклад голова або заступник голови органу з питань рівності та, де це можливо, члени керівної ради, повинні бути незалежними, відповідати кваліфікації для своєї посади та відбиратися через прозорий процес. Прозорість у цьому процесі можна забезпечити, наприклад, публічною публікацією оголошень про вакансії.

Держави-члени повинні забезпечити, щоб внутрішня структура органів з питань рівності, наприклад їхня внутрішня організація та процеси, дозволяла незалежне та, де це доцільно, неупереджене виконання їхніх різноманітних повноважень, шляхом встановлення відповідних гарантій у випадках, коли органи з питань рівності мають потенційно суперечливі завдання, особливо коли деякі з цих завдань зосереджено на підтримці жертв. Органи з питань рівності

повинні, зокрема, діяти неупереджено під час проведення розслідування або оцінки справи, особливо коли орган з питань рівності має обов'язкові повноваження приймати рішення.

Якщо орган з питань рівності є частиною багатомандатного органу, наприклад омбудсмена з більш широким мандатом або національної правозахисної установи, внутрішня структура такого багатомандатного органу повинна гарантувати ефективне виконання конкретного мандату з питань рівності.

За допомогою своїх відповідних національних бюджетних процесів держави-члени повинні забезпечити, щоб органи з питань рівності отримували достатні ресурси, включаючи кваліфікований персонал, відповідні приміщення та інфраструктуру для ефективного виконання кожного зі своїх завдань протягом розумного часу або в межах термінів, встановлених національним законодавством. Отримання таких достатніх ресурсів є ключовим для ефективного функціонування органів з питань рівності та виконання їхніх завдань. Важливо, щоб у разі надання нових повноважень органам з питань рівності держави-члени гарантували, що їхні фінансові та інші ресурси й надалі дозволяють їм виконувати свої завдання та ефективно використовувати свої повноваження.

Важливо, щоб розподіл фінансових ресурсів залишався стабільним, планувався на багаторічній основі та дозволяв органам з питань рівності покривати витрати, які важко передбачити, наприклад, у разі збільшення кількості скарг, витрат на судові процеси та використання автоматизовані системи. Ключовим є звернення уваги на можливості та ризики, пов'язані з використанням автоматизованих систем, зокрема штучного інтелекту. Зокрема, органи з питань рівності повинні бути оснащені відповідними людськими та технічними ресурсами. Ці ресурси мають, зокрема, дозволити органам з питань рівності використовувати автоматизовані системи для своєї роботи, з одного боку, і оцінювати такі системи щодо їх відповідності правилам недискримінації, з іншого боку. Якщо орган з питань рівності є частиною багатомандатного

органу, необхідно забезпечити ресурси, необхідні для виконання його повноважень з питань рівності [182].

Аналіз вище наведених положень, на нашу думку, дає змогу визначити три ключових напрямки перспектив модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів:

- забезпечення незалежності органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини;
- формування належної внутрішньої організації органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини;
- наявність достатнього фінансування органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини.

Надамо характеристику кожному із вище окреслених напрямків на прикладі органів судової влади як елемента інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, який застосовується найчастіше.

Згідно із положеннями Звіту Європейської комісії про верховенство права за 2020 рік, жодна демократія не може процвітати без незалежних судів, які гарантують захист основні права та громадянські свободи, ані без активного громадянського суспільства, а також вільного і плюралістичні ЗМІ. Наведене обумовлено тим, що незалежність органів судової дозволяє їм приймати об'єктивні та справедливі рішення, не залежно від політичних чи економічних інтересів, що є важливим для забезпечення рівності перед законом та захисту прав людей незалежно від їх статусу чи впливу.

Поділяючи європейські стандарти щодо побудови та діяльності судової влади, законодавцем у ст.6 Конституції України визначено її як самостійну гілку влади в Україні, а в ст.126 цього нормативно-правового акту вказано на незалежність суду як одну із гарантій здійснення правосуддя в нашій державі [40].

Реформування судової системи для забезпечення незалежності останньої триває вже понад десять років, однак, на думку європейських партнерів

незалежність судів та суддів в Україні все ще недостатня. Тому однією із євроінтеграційних вимог, які висунуто перед нашою державою є саме забезпечення незалежності цієї гілки влади.

Задля виконання окресленої вимоги з 2022 року судова система України проходить трансформацію на шляху до повної незалежності. Згідно щорічної доповіді Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів України за 2023 рік» в процесі євроінтеграції наша держава здійснила низку дій, спрямованих на підвищення рівня забезпечення незалежності органів судової влади, серед них: «ухвалення законодавства щодо вдосконалення процедур суддівської кар'єри та законів, спрямованих на відновлення дисциплінарного провадження; початок здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів; утворення конкурсної комісії та оголошення конкурсу на зайняття посад керівника служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, його заступника та 24 посад дисциплінарних інспекторів; відновлення роботи ВККСУ щодо кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді; повноцінна робота ВРП щодо виконання повноважень зі звільнення суддів, надання згоди на утримання суддів під вартою, розгляду повідомлень суддів про втручання тощо».

Однак, для досягнення європейських стандартів, Україна й надалі має модернізувати цей елемент інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління для забезпечення його незалежного функціонування. Зокрема, серед основних напрямків варто вказати: забезпечення прозорості та зрозумілості процедур добору суддів для кандидатів та громадськості; дотримання основних принципів незалежності судової влади при призначенні суддів; вирішення проблеми неоднозначного тлумачення понять «добročесність» та «етика» у вимогах до суддів та кандидатів на посаду; розроблення єдиних критеріїв оцінки добročесності та професійної етики суддів; формування служби дисциплінарних інспекторів та початок її роботи після прозорого відбору кандидатів; встановлення механізмів для забезпечення

послідовності, передбачуваності та сталості дисциплінарної практики; самоочищення судової влади через дисциплінарні процедури [172].

Щодо формування належної внутрішньої організації органів судової влади, то тут на нашу думку, варто ставити в пріоритет оптимізація мережі судів та розширення кадрового забезпечення. Кадрове забезпечення є одним з найважливіших аспектів функціонування органів судової влади, оскільки від професійності суддів й працівників апарату судів, таких як секретарі, помічники суддів, адміністративний персонал, залежить ефективність розгляду справ та дотримання принципів правосуддя. Разом з тим, на жаль, на сьогодні значимість кадрового забезпечення в судах недооцінена. З моменту незалежності, Україна нині переживає найбільший в своїй історії дефіцит суддів та працівників апарату судів, що обумовлено тривалим не проведенням конкурсів на заміщення вакантних посад суддів, та з неспіврозмірністю навантаження, з яким зіштовхуються судді та працівники апаратів судів.

Станом на 2024 рік в Україні триває конкурс на посади суддів апеляційних судів та суддів Вищого антикорупційного суду. Крім того, міжнародні партнери нашої держави, в тому числі й ЄС наполягають на проведенні у найближчій перспективі конкурсу на посади суддів Вищого адміністративного суду, який буде розглядати спори з органами центральної влади. Попри значимість вказаних доборів для реформування нашої держави та забезпечення її інтеграції у європейський простір, найбільш завантажена ланка судової системи, яка найактивніше захищає права пересічних громадян – суди першої інстанції, нині продовжують залишатись без нових суддівських кадрів у найближчій перспективі. За повідомленням Вищої кваліфікаційної комісії суддів «у грудні 2024 року буде оголошено новий добір на посади суддів судів першої інстанції, який стане рекордним у плані строків його проведення (від 3,5 до 4 років), оскільки процедура добору суддів на посади суддів місцевих судів вкрай ускладнена і передбачає чималу кількість процедур» [65].

Окреслена ситуація є вкрай небезпечною для функціонування органів судової влади як суб'єктів владних повноважень, які щоденно реалізують свої

повноваження щодо захисту прав громадян, та ускладнює доступ останніх до правосуддя. Крім того, така тривалість проведення добору може призвести до зменшення кількості професійних та досвідчених кандидатів, особливо в умовах воєнного стану.

Тому попри важливість добору суддів апеляційної інстанції та спеціалізованих судів, на нашу думку, варто найближчим часом оптимізувати процедуру проведення добору на посади суддів першої інстанції та зосередити всю увагу на його якісне та не тривале проведення (1-1,5 роки).

Що стосується оптимізації мережі судів, то в цьому контексті варто зазначити, що це є одним із невиконаних завдань судових реформ, які відбувались в нашій державі протягом останніх років. Як наслідок, нині маємо проблему нерівномірного навантаження на суди. До прикладу, «до Печерського районного суду м. Києва у 2023 році надійшло майже 62 тис. справ, де фактично працює 19 суддів при штатній чисельності 36 суддів. Таким чином в середньому на одного суддю припадає 3257 справ. Водночас є суди, де значно менше навантаження, наприклад, Коломацький районний суд Харківської області отримав за рік 359 справ на 2 суддів, які там працюють (180 справ на суддю)» [178]. Звісно такий розподіл завантаженості впливає і на якість здійснення правосуддя, і на його доступність загалом. Тому, окрім збільшення кадрового забезпечення судів, необхідно оптимізувати їхню кількість в залежності від кількості населення на певній території та кількості справ, які має розглядати суд, щоб навантаження стало більш-менш рівномірним, в тому числі можливо й шляхом внесення змін до нормативно-правових актів, які визначають територіальну підсудність окремих категорій справ.

Наявність достатнього фінансування органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини є ще одним важливим перспективним напрямком модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

В органах судової влади, як і в інших органах владних повноважень, що були предметом нашого розгляду, на сьогодні доволі гострою є проблема недостатності фінансового забезпечення. В судах це насамперед проявляється у неналежному фінансовому забезпеченні працівників апарату судів та фактичній відсутності можливостей останніх реалізовувати матеріально-соціальні потреби, а також відсутності належного матеріально-технічного забезпечення для реалізації ними своїх обов'язків. Останнє ускладнює процес здійснення правосуддя суддями, оскільки банально через відсутність матеріальних засобів для повідомлення учасників судового процесу, на працівників суду покладаються нові обов'язки щодо здійснення таких повідомлень. Останнє в свою чергу призводить до додаткової завантаженості працівників, яка неспіврозмірна із їхньою заробітною платою, адже їх оклади не дотягують до мінімальної заробітної плати (за умови відсутності вислуги років). Постійна зміна кадрів та відсутність необхідної матеріально-технічної бази негативно впливає на роботу суддів та здійснення ними правосуддя, тому вказана проблема має вирішуватись системно шляхом збільшення фінансування судів, з якого лівова частина має йти на підвищення заробітних плат працівників апарату.

Особливу увагу в контексті дослідження перспектив модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в ході євроінтеграційних процесів, варто приділити захисту прав національних меншин.

Європейський континент – це мозаїка етнічних груп, культур, мов і релігій. В європейських державах національними та етнічними меншинами вважаються громадяни тих держав, які проживають на території держави та мають спільну культуру, ідентичність, мову та релігію, завдяки чому їм вдалося зберегти свою ідентичність. Європейські меншини виникають внаслідок міграції, перекроювання міжнародних кордонів або внаслідок тривалого перебування меншин у певній місцевості.

Меншини є особливо вразливими як до зовнішніх, так і до внутрішніх факторів впливу, і для того, щоб мати можливість розвиватися в конкретній

країні, почуватися безпечно та рівноправно, не достатньо, щоб їх представники були прирівняні до інших громадян, а щоб вони мали особливі, додаткові права. Це в інтересах меншості та більшості, оскільки полегшує їхнє співіснування.

Тому, невід'ємною частиною політики ЄС щодо прав людини є захист осіб, які належать до меншин, є невід'ємною частиною політики ЄС щодо прав людини. Стаття 6 Договору про Європейський Союз посилається на Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод. У статті 14 Договору зазначено, що права та свободи, викладені в Конвенції, яка була ратифікована всіма державами-членами ЄС та країнами-кандидатами, повинні «забезпечуватися без дискримінації за будь-якою ознакою, такою як стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, приналежність до національної меншини, майновий, народження чи інший стан» [21].

Хартія ЄС про основні права [166], яка була офіційно проголошена в грудні 2000 року, підтверджує рівність прав всіх людей (стаття 20), забороняє дискримінацію за будь-якою ознакою (стаття 21) і вимагає від Союзу захисту культурної, релігійної та мовної різноманітності. Дії Європейської Комісії у сфері зовнішніх відносин ґрунтуються на дотриманні прав і принципів, викладених у цій Хартії.

Крім того, в 1998 році набула чинності Рамкова конвенція про захист національних меншин, яка є багатостороннім договором Ради Європи, спрямованим на захист прав меншин. Цілі конвенції полягають у забезпеченні того, щоб держави-підписанти поважали права національних меншин, зобов'язуючись боротися з дискримінацією, заохочувати рівність, зберігати та розвивати культуру та самобутність національних меншин, гарантувати певні свободи щодо доступу до ЗМІ, мовами меншин та освітою та заохочувати участь національних меншин у суспільному житті [132].

Особлива увага приділяється меншинам у контексті процесу розширення ЄС. Копенгагенські критерії, розроблені в 1993 році для країн, які бажають приєднатися до ЄС, особливо підкреслюють захист меншин. Вони зазначають,

що членство вимагає, щоб країна-кандидат досягла стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини, а також повагу та захист меншин. Європейський парламент чітко заявив про зобов'язання ЄС щодо цієї вразливої категорії, особливо щодо країн-претендентів на членство в ЄС. У резолюції, прийнятій у 2000 році, парламент закликав Раду та Комісію підвищити здатність цих країн проходити і виконувати закони, спрямовані на протидію дискримінації меншин.

Записи країн-кандидатів щодо ставлення до меншин оцінюються в щорічних звітах, які Європейська комісія представляє Європейському парламенту та Раді. На основі цих звітів Комісія рекомендує заходи, які країни-кандидати можуть вжити для покращення своїх результатів. Особлива увага приділяється ситуації з громадами рома/сінті, оскільки це населення, яке налічує близько 6 мільйонів країни Центральної та Східної Європи страждають від широко поширених упереджень і дискримінації [196].

Україна, держава з багатонаціональним складом, та майбутній член ЄС, зобов'язана захищати європейські цінності, які ґрунтуються на правах людини та рівності. У своїх висновках Венеціанська комісія неодноразово відзначала не дотримання Україною взятих міжнародних зобов'язань щодо захисту прав національних меншин. Зокрема, констатувалось, що прийняті в 2017 році Закон України «Про освіту» [105] та в 2021 році Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [90] суттєво обмежують права національних меншин та не забезпечують баланс між інтересами Української Держави й належним захистом цих груп населення.

Виходячи насамперед з інтересів Українського народу, поважаючи культурне розмаїття, а також прагнучи до створення належних умов для реалізації і захисту прав усіх осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, в грудні 2022 році прийнято новий Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» [103].

Однак, у своєму висновку в червні 2023 року Венеціанська комісія заявила, що, хоча закон досяг прогресу в кількох сферах, все ще існує багато проблем, де

законодавча база для національних меншин не відповідає міжнародним зобов'язанням України та стандартам захисту меншин. Зокрема, дискусійним залишаються питання щодо забезпечення освітніх та мовних прав національних меншин, особливо угорської та російської етнічної спільноти.

Слід відмітити, що складність цих викликів обумовлена насамперед недобросовісністю політики рф та Угорщини, яка спрямована на розпалювання сепаратистських настроїв серед громадян України, які належать до тієї чи іншої національної меншини, для задоволення політичних інтересів цих держав.

Протягом тривалого часу територія Україна входила до складу російської та австро-угорської імперії, що обумовлює нині в рф та Угорщині імперсько-реваншистські настрої щодо повернення раніше підконтрольних земель під свій контроль. Протягом тривалого періоду рф, використовуючи права національних меншин, латентно здійснювала дії, спрямовані на дестабілізацію українського суспільно-політичного ладу та послаблення фінансового становища й міжнародних зв'язків України. Останні в результаті виразились спочатку в окупації АР Крим та окремих частин Донецької та Луганської областей під приводом захисту прав російськомовного населення, а згодом переросло у повномасштабне військове вторгнення, яке здійснюється з боку росії всупереч усім міжнародним правилам і звичаям війни шляхом порушення правил як комбатантів, так і цивільного населення.

Схожу політику проводить й Угорщина, активно надаючи своє громадянство мешканцям Закарпатської області та паплюжачи репутацію України, оманливо стверджуючи про недотримання прав угорських меншин. Протягом останніх десяти років неодноразово на дипломатичному та міждержавному рівні виникали конфлікти через подібну політику Угорщини, однак, не дивлячись на поступки України в цьому питанні, угорці продовжують дестабілізаційну діяльність для формування сепаратистських настроїв на Закарпатті навіть під час російсько-української. Мета таких дій одна – входження цієї території до складу Угорщини. Яскравим прикладом цьому є заява представника ультраправої партії Угорщини Мі Назанк Ласло Тороцкаї, який

зазначив, що «заявлятиме про претензії на українське Закарпаття у випадку втрати Україною державності за підсумками війни» [155]. Відкритою підготовкою до посягання на територіальну цілісність та недоторканість України з боку Угорщини можна сміливо вважати висловлювання прем'єр-міністр Угорщини Віктора Орбана, який під час спілкування з представниками угорських ЗМІ назвав Україну «нічийною землею» [78]. При цьому, така політика вже знаходить відверто сепаратистські наслідки, зокрема, Юдіта Петей – представниця угорської національної меншини, депутатка облради Закарпаття, а також представниця проорбанівської КМКС у своїй сторінці у соціальній мережі опублікувала допис, на якому зображена карта Закарпаття в кольорах Угорського прапора [33].

На нашу думку, така політика становить пряму загрозу для національної безпеки України, оскільки Угорщина є однією із небагатьох держав-членів ЄС, яка є лояльною до РФ, не зважаючи на всі вчинені нею злочини проти України та її населення. До того ж представники угорської влади неодноразово погрожували блокуванням вступу України до ЄС через нібито порушення прав угорської національної меншини на освіту, рідну мову та можливість участі в політичному житті нашої держави.

Враховуючи наведене, при захисті прав національних меншин навіть в ході євроінтеграційного процесу, на нашу думку, Україна насамперед має захищати свої національні інтереси, й діяти для захисту своєї незалежності, соборності, територіальної цілісності й захисту прав насамперед титульної нації, оскільки саме українську самобутність вже сьогодні прагне відібрати в нас росія, не лише військом шляхом, а й поширюючи на весь світ відверто сфальсифіковану інформацію про наше історичне минуле.

Попри все, Україна прагне відповідати європейським стандартам захисту прав національних меншин і одним із важливих кроків на шляху захисту прав національних меншин (спільнот) стало затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» до 2034 року. Метою цієї програми є зміцнення соціальної стійкості, згуртованості та єдності

українського суспільства шляхом поступового виконання завдань для захисту прав національних меншин та гармонічного їхнього спів проживання із титульною нацією [93]. Висловлюємо сподівання, що в ході її реалізації буде досягнуто балансу між національною безпекою, інтересами титульної нації та захистом прав національних меншин.

Отже, підсумовуючи всі вище наведені положення приходимо до висновку, що модернізація інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні є одним із невід'ємних аспектів інтеграції у європейський простір. Однак, важливо, щоб остання здійснювалась не лише шляхом узгодження законодавства та політики щодо захисту від дискримінації та прав осіб, які належать до національних меншини з європейськими стандартами, а й враховувала національні інтереси нашої держави, що особливо важливо в умовах триваючої війни.

3.3. Сучасні тенденції трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні

Україна, як країна, що прагне до реалізації демократичних цінностей та розвитку правової держави, активно працює над зміцненням своїх інституцій та механізмів захисту прав людини. Тому в нашій державі відбувається постійне зростання уваги до цієї проблеми та поступове вдосконалення інституційного механізму захисту прав людини. Сучасні суспільно-політичні умови, в яких наразі перебуває Україна, обумовили певні тенденції трансформації досліджуваного механізму, що з огляду на мету дисертаційного дослідження, потребують детальної наукової розробки.

Однією з найважливіших тенденцій сучасності є зміна підходу до розуміння захисту прав людини. Якщо раніше акцент ставився на реактивному захисті, коли захист прав людини відбувався лише у випадку їх порушення, то сьогодні все більше уваги приділяється проактивному підходу. Тобто основна

увага зосереджується на запобіганні порушенням прав людини та створенні умов для їх ефективного захисту.

Проактивний захист прав людини базується на принципі, що кожна людина має право на повагу до своєї гідності та свободи, а також на рівні можливості для розвитку та самореалізації. Наведене передбачає, що суб'єкти інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління повинні забезпечувати умови для реалізації цих прав та захищати людей від будь-яких форм порушень прав людини, особливо дискримінації та насильства.

Одним з головних завдань проактивного захисту прав людини є створення умов для ефективного захисту прав людей, особливо уразливих груп населення, таких як діти, особи з інвалідністю, постраждалі від повномасштабного вторгнення рф. На нормативному рівні останнє досягається шляхом розробки та впровадження спеціальних програм та заходів, спрямованих на захист прав цих груп та підтримки їхнього розвитку. Надалі останні реалізуються уповноваженими органами публічної влади, у відповідності до наявних у них повноважень.

В контексті цієї тенденції особливу увагу привертає Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 [94]. Дана Стратегія «спрямована на об'єднання суспільства з питань щодо розуміння цінностей прав і свобод людини, що забезпечуються та захищаються на основі принципів рівності та недискримінації, а також на зосередженні на розв'язанні основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах нових викликів, що постали перед суспільством, але не вичерпує повністю проблематики у зазначеній сфері».

Реалізація Стратегії здійснюється за такими стратегічними напрямками:

- забезпечення базових прав людини (на життя; на справедливий суд; на свободу думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації; на працю та соціальний захист; на охорону здоров'я; екологічні права; на освіту; на ведення господарської діяльності; на свободу мирних зібрань та об'єднань; на

участь в управлінні державними справами; на свободу та особисту недоторканність);

- забезпечення прав вразливих категорій населення (корінних народів і національних меншин; дітей; іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а також біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту; ветеранів війни, зокрема осіб, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб; осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України;

- здійснення спеціальних заходів для захисту прав людини (запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, дискримінації, насильству за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми, домашньому насильству; звільнення осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації частини території України, та відновлення прав таких осіб; забезпечення прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей; подолання негативних наслідків збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації; підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини).

Реалізацію завдань, за вище окресленими стратегічними напрямками покладено на профільні органи публічної влади, які мають провадити свою діяльність спільно та за підтримки ключових міжнародних організацій – Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Європейського Союзу. Очікуваним наслідком такої взаємодії є запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженості дій органів публічної влади, створення в Україні ефективного інституційного механізму захисту прав людини, а також подання недоліків, які констатовані Європейським судом.

Окрім загальнонаціональних стратегій проактивний захист прав людини в аспекті реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні передбачає також створення умов для реалізації прав та захисту людей вразливих категорій населення.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом «на листопад 2024 року внаслідок повномасштабної збройної агресії росії загинуло 589 дітей, ще 1681 дитина отримала поранення [61]. Тому одним із напрямків проактивного захисту є захист прав дітей.

Україна, як член Ради Європи навесні 2022 року взяла на себе зобов'язання щодо реалізації нової Стратегії з прав дитини (2022-2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства». В даному документі визначено шість стратегічних цілей, які частково базуються на попередніх пріоритетних областях, що залишаються актуальними («стабільна реалізація»), а також визначено нові пункти, спрямовані на вирішення нових проблемних областей («спільне новаторство»). Зокрема, «свобода від насильства для всіх дітей, рівні можливості та соціальне включення для всіх дітей, доступність технологій для всіх дітей та їх безпечне використання, дружнє до дитини правосуддя, надання права висловлюватися кожній дитині, права дітей у кризових та надзвичайних ситуаціях» [145].

Взяті зобов'язання поступово реалізуються на національному рівні. Так, 26 листопада 2024 року Кабінетом Міністрів України прийнято Стратегію забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки і операційний план заходів з її реалізації на 2024-2026 роки, які являють собою дорожню карту реформування системи догляду і підтримки дітей в Україні. Стратегія враховує проблеми, пов'язані з повномасштабною війною, зокрема підвищений ризик для сімей з дітьми, які можуть опинитися у важких життєвих умовах через вимушене переміщення, втрати майна і доходів, а також психологічних і фізичних травм. Таким чином, остання спрямована зміцнення захисту прав дітей в Україні шляхом розвитку сімейних форм виховання та надання підтримки родинам на рівнях громад та держави [147].

Ще одним важливим напрямом проактивного захисту як сучасної тенденції трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні є захист прав ветеранів. 29 листопада 2024 року Кабінетом Міністрів України прийнято Стратегію ветеранської політики на період 2030 року та затверджено операційний план заходів з її реалізації у 2024-2027 роках. Остання спрямована на вдосконалення системи правових і соціальних гарантій захисту ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, забезпечення ефективної суспільної та економічної реінтеграції військовослужбовців під час їх переходу від військової служби до цивільного життя [146].

Таким чином, проактивний захист прав людини є важливою складовою демократичного суспільства, оскільки він сприяє зміцненню правової культури та розвитку громадянського суспільства. Останній надає змогу людям бути свідомими щодо своїх прав та обов'язків, а також активно брати участь у процесах прийняття рішень, що стосуються їхнього життя та діяльності.

Наступною важливою тенденцією є трансформація ролі та функцій інституцій захисту прав людини. На сьогоднішній день, окрім традиційних органів, таких як омбудсмени та судові та правоохоронні органи, все більше уваги приділяється розвитку нових суб'єктів та механізмів для їхньої діяльності, які зможуть забезпечити більш ефективний та комплексний захист прав окремих категорій населення.

Повномасштабне вторгнення РФ спричинило появу численної категорії населення, яке потребує ефективного захисту своїх прав – військовослужбовці та члени їхніх сімей. На сьогодні спеціальні повноваження у окресленій сфері виконує Центральне управління захисту прав військовослужбовців при Міністерстві оборони України. Однак, вже понад рік Міністерство оборони України ініціює ідею створення Військового омбудсмена як незалежного суб'єкта владних повноважень, до сфери повноважень якого входило б

забезпечення прав та інтересів військових усіх воєнізованих підрозділів, а також членів їхніх сімей.

В історичному контексті вперше інститут військового омбудсмена запроваджено у Швеції в 1915 році, а після Другої світової війни, останній набув поширення серед низки європейських держав, зокрема, Чехії, Норвегії, Нідерландах. Наразі у світі спостерігається стрімке збільшення кількості омбудсмена у військових питаннях, що свідчить про його значимість в системі інституційного механізму захисту прав людини й у системі демократичного управління загалом.

Як справедливо вказує О.В. Марцеляк [52, с.133] «запровадження цілим рядом країн таких спеціалізованих правозахисних інституцій пояснюється декількома причинами, по-перше, тим, що військовослужбовці належать до соціальної групи, яка має особливий статус, пов'язаний зі специфікою їх діяльності (ієрархічна природа армії утруднює розв'язання проблем захисту прав військовослужбовців у будь-якій державі), по-друге, вони зазнають найбільш активного юридичного впливу, оскільки, окрім загальних законів, на них поширюються спеціальне законодавство, яке регламентує порядок проходження військової служби [53, с. 264–275], по-третє, це бажання зміцнити цивільно-демократичний контроль над збройними силами, по-четверте, це необхідність поліпшення ситуації із захистом прав людини у питаннях військовослужбовців за рахунок створення більш ефективних механізмів обробки скарг та реалізації заходів для ліквідації виявлених недоліків, по-п'яте, це прагнення створити незалежний механізм контролю якості, який би дозволив здійснювати нагляд за дотриманням встановлених процедур, правил і принципів діяльності у збройних силах» [6, с. 11-12].

Загалом позитивно оцінюючи наявність спеціального суб'єкта для захисту прав військовослужбовців та членів їхніх сімей, вважаємо неналежним підпорядкованість останнього Міністерству оборони України, яке здійснює управління іншими органами військового управління, військовими частинами, закладами, установами. Саме з боку останніх доволі часто відбувається

порушення прав цієї категорії громадян, що створює реальний конфлікт інтересів, й унеможлиблює об'єктивний та справедливий захист прав вказаних громадян. Тому з огляду на постійне зростання чисельності військовослужбовців, які захищають суверенітет та територіальну цілісність нашої держави та членів їхніх сімей, для належного захисту останніх в Україні варто створити Уповноваженого з прав військовослужбовців та членів їхніх сімей (Військового омбудсмена) як додаткового механізму парламентського контролю, наділеного функціональною самостійністю та незалежністю.

Вважаємо, що для результативної діяльності останнього, його повноваження мають охоплювати такі напрямки: виявлення та усунення проблем у законодавстві та практиці, що стосуються прав військовослужбовців та членів їхніх сімей; організація спільної роботи з захисту прав військовослужбовців усіх сил безпеки і оборони; створення атмосфери поваги до прав військовослужбовців як у військових колективах, так і в суспільстві; розробка нових підходів держави до реалізації та захисту прав військовослужбовців; створення можливостей для адаптації ветеранів до цивільних умов та соціального забезпечення гідного життя; проведення розслідування та надання рекомендацій щодо вирішення конфліктів та проблем, що виникають у військовому середовищі.

Для того щоб військовий омбудсмен мав можливість реалізовувати покладені на нього повноваження й загалом реалізовувати свій потенціал, вважаємо, що в процесі його формування та діяльності мають бути дотримані три ключові вимоги: операційна незалежність, політичний авторитет і належна матеріальна/інтелектуальна інфраструктура. Задля цього, законодавцем має бути прийнятий спеціальний нормативно-правовий акт, яким буде визначено правовий статус та повноваження вказаного омбудсмена.

Вирішальне значення має персонал офісу Уповноваженого з прав військовослужбовців та членів їхніх сімей. На нашу думку, останній має складатись не лише з цивільних осіб, які мають професійні навички проводити дослідження, формулювати юридичні висновки та розробляти політику держави

у даній сфері, а й військові, які на професійному рівні знають військову нормативну базу і проблеми військових, розбираються у тонкощах питань військового управління, особливостях проходження служби військовослужбовцями у різних родах військ, військових підрозділах, й потенційно є більш доступними для скажників. Також для того, щоб уникнути проблем з доступом до секретної інформації, співробітники офісу військового омбудсмена також повинні пройти спеціальну перевірку й отримати доступ до такої інформації.

Запровадження в Україні інституту Військового омбудсмена як незалежного суб'єкта публічного управління інституційного механізму захисту прав людини відіграватиме важливу роль у боротьбі з порушеннями та іншими зловживаннями у збройних силах, а також у забезпеченні прозорості та відповідальності перед суспільством. Шляхом розгляду скарг та звернень та проведення досліджень у відповідних сферах, інститут омбудсмена допоможе запобігти порушенням прав людини, уникнути непродуктивного витрачання ресурсів та поганого управління, а також сприятиме поліпшенню системи управління в секторі безпеки загалом. При цьому, відзначимо, що реалізація цієї ініціативи, на нашу думку, повинна включати комплексний підхід до захисту прав воїнів та членів їхніх сімей, включаючи реагування на конкретні скарги, аналіз конкретних ситуацій, виїзд на місця порушень, проведення перевірок та подальші заходи з відновлення прав.

Загроза для життя та здоров'я, спричинена повномасштабним вторгненням РФ, яку нині відбивають наші захисники, спричинила масовий виїзд українців закордон. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, «станом на кінець липня 2024 року в Європі зареєстровано понад 6 млн українських біженців, що є найбільшою кризою переміщення населення з часів Другої світової війни» [76].

Українською Конституцією визначено зобов'язання держави перед її громадянами, що обумовлює необхідність захисту та створення умов для реалізації прав українських біженців й повернення останніх на Батьківщину.

Наведене є важливою та актуальною проблемою, яка потребує негайного вирішення. При цьому, цей процес може бути дуже складним та вимагати великих зусиль з боку уряду та міжнародних організацій, що пов'язано з багатьма факторами, такими як відсутність документів, небезпека для життя та здоров'я, втрата зв'язку з рідними та близькими.

Слід пам'ятати, що українські біженці – наші співвітчизники, які потрапили у складну ситуацію, тому важливо створити умови для їхнього повернення на Батьківщину та допомогти їм знову збудувати своє життя та відновити Україну після перемоги над окупантами.

Однією з найбільших перешкод у поверненні біженців є відсутність ефективного механізму захисту їх прав. Це стає проблемою, оскільки біженці часто повертаються до своїх домівок у складних умовах, де їх права та свободи можуть бути порушені. Тому, важливо розвивати механізм, зокрема, шляхом створення спеціального органу публічної влади, відповідального за захист прав біженців та координацію процесу їх повернення.

На нашу думку, одним з головних завдань органу буде забезпечення безпеки та захисту біженців від будь-яких форм насильства та дискримінації, а також за забезпечення доступу біженців до освіти, медичної допомоги та інших необхідних послуг. Для цього потрібно забезпечити безпечні умови повернення та реабілітації, а також допомогти у відновленні зруйнованих житлових та соціальних об'єктів. Також важливо забезпечити доступ до правової допомоги та консультацій для біженців, щоб вони могли захистити свої права та інтереси. Крім того, вважаємо, що даний орган повинен вести роботу з міжнародними організаціями та іншими країнами з метою забезпечення ефективного повернення біженців в Україну.

Відзначимо, що на сьогодні українським парламентом паралельно розглядається декілька ініціатив, щодо створення профільного органу публічної влади, діяльність якого буде спрямовуватись на захист прав українських біженців та повернення останніх в Україну. Серед них ініціатива парламентського комітету з питань гуманітарної політики щодо законопроекту

«Про засади державної демографічної політики» від 22 липня 2024 року № 11424. Останнім рекомендовано до прийняття законопроект про створення в Україні нового Міністерства демографії та діаспори та окремої державної установи – Фонду відновлення демографічного потенціалу, до відання яких буде віднесено розробка, затвердження та організація заходів щодо надання українцям, які перебувають за кордоном інформаційної та іншої допомоги, а також програм стимулювання їхнього повернення в Україну [122]. Також влітку 2024 року Міністерством закордонних прав України представлено ідею створення Міністерства єдності, погоджену в Офісі Президента України. Діяльність останнього буде спрямовуватись на інституційне посилення політики щодо українців за кордоном [9].

Загалом позитивно оцінюючи розгляд проблематики повернення українських біженців на законодавчому рівні, відзначимо, що обидва законопроекти містять один ключовий недолік – не визначають механізмів захисту прав вказаних громадян, зокрема, таких базових для багатьох із них як право на житло і належний соціальний рівень життя. Чимало українців емігрували саме через порушення їхніх базових потреб, тому створення спеціального суб'єкта владних повноважень для повернення емігрованих в силу війни громадян має насамперед базуватись на захисті прав таких осіб й розробленні механізмів для їхньої реалізації.

Однією з важливих тенденцій у трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні є зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління. Раніше, взаємодія між суб'єктами досліджуваного механізму часто відбувалася у формі конфронтативної боротьби, що призводило до недосягнення мети – ефективного захисту прав людини.

Разом з тим, повномасштабне вторгнення РФ в Україну показало значимість результативної співпраці органів публічної влади. Тому нині замість конфронтативної взаємодії, все більше уваги приділяється координації дій між цими органами з метою забезпечення ефективного захисту прав людини. Такий

підхід дозволяє досягти більшого рівня взаєморозуміння та співпраці між інституціями та забезпечити більш ефективний захист прав людини.

Одним з важливих елементів такої співпраці є обмін інформацією та досвідом між органами публічної влади, що дозволяє краще розуміти проблеми та потреби громадян та швидше реагувати на них. Також важливою є координація дій між органами, що дозволяє уникнути дублювання функцій та забезпечити більш ефективне використання ресурсів. Яскравим прикладом цьому є круглий стіл на тему «Захист прав людини в умовах воєнного стану у Волинській області: виклики та перспективи під час мобілізації», проведений у Луцьку в жовтні 2024 року. У даному заході, організованому представництвом Омбудсмана у Волинській області, «взяли участь правозахисники, представниками поліції, ТЦК та СП, судової гілки влади, прокуратури, військової служби правопорядку, щоб обговорити виклики та перспективи, що виникають під час мобілізації. Особливу увагу приділено питанням захисту прав громадян, у яких виникли проблеми з оновленням даних, родин загиблих та безвісті зниклих військових. За результатами останнього представники різних суб'єктів інституційного механізму захисту прав людини констатували, необхідність продовження діалогу та спільної роботи для покращення умов захисту прав людини під час воєнного стану» [27].

Таким чином, зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління є важливим кроком у розвитку системи захисту прав людини в Україні. Висловлюємо сподівання, що наведене дозволить забезпечити більш ефективний захист прав та свобод громадян та покращити якість публічного управління в цілому.

Напрацювання та впровадження нових інструментів в діяльності органів публічної влади для захисту прав людини, таких як електронні сервіси та онлайн-платформи, є ще однією тенденцією трансформації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні.

У сучасних умовах, коли інформаційні технології займають все більш важливе місце в житті людей, електронні сервіси та онлайн-платформи стають

необхідними інструментами для забезпечення ефективного захисту прав громадян. Ці інструменти надають змогу зменшити бюрократичні бар'єри та зробити процес отримання необхідної інформації та послуг більш доступним та швидким. Прикладом цьому є платформа «єДопомога», створена Міністерством соціальної політики України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та ПРООН за фінансової підтримки Швеції задля забезпечення нагальних потреб громадян, які постраждали чи були змушені змінити своє місце перебування у зв'язку з агресією рф. Попри те, що остання створена та утримується органами публічної влади, дана платформа спрямована на забезпечення соціальних прав громадян на благодійній основі. Суть діяльності цієї онлайн-платформи полягає в тому, що «людина, якій потрібна допомога, залишає відповідну заявку. Благодійник, що готовий допомогти, відгукується та переказує кошти на Передплату єДопомога, які можна витратити лише на товари з категорій, що зазначені в заявці» [68]. Крім цього, також варто відмітити онлайн-платформу «Україна – це дім» для переселенців, які шукають допомогу та прихисток за кордоном або в межах держави [69], та сервіс «Прихисток», який допомагає у пошуку безкоштовного житла для біженців [136].

Однак, впровадження нових інструментів в діяльність органів публічної влади потребує не тільки технічних знань та ресурсів, але й врахування особливостей сфери захисту прав людини. Необхідно забезпечити конфіденційність та безпеку персональних даних громадян, а також забезпечити доступність та зрозумілість інформації для всіх категорій населення.

Підсумовуючи всі вище наведені положення, приходимо до висновку, що інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління в Україні не є статичним та трансформується в залежності від суспільно-політичних умов, в яких перебуває наша держава, а також в залежності від запиту українських громадян.

Висновки до 3 розділу

1. Проаналізовано досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління у різних демократичних державах нашої планети – США, Канаді, Бразилії, Великій Британії, окремих країнах-членах ЄС, Сінгапуру, Малайзії.

З'ясовано, що в кожній із досліджуваних держав існують сталі категорії елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на будь-які зміни. Серед них варто виділяємо наступні: 1) омбудсмени (інші профільні суб'єкти); 2) органи судової влади; 3) правоохоронні органи; 4) неурядові некомерційні правозахисні організації. Відзначено, що всі вище окреслені елементи, окрім омбудсменів (інших профільних суб'єктів) мають відмінності між собою у правовому статусі та повноваженнях в силу різних обставин державо- та правотворення, однак в цілому виконують подібні функції, які є схожими до українських.

Встановлено, що більшість положень зарубіжного досвіду вже наявні у сучасній українській практиці функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. Натомість певні особливості соціальної структури досліджуваних держав, які визначають інституції для захисту окремих категорій населення (різний національно-етнічний склад, велика кількість іммігрантів) не є актуальними для України, а тому не підлягають впровадження у вітчизняну практику.

Аргументовано, що в контексті нинішніх соціально-політичних умов державотворення, в Україні існує велика кількість населення, які потребують специфічного захисту, та не приматанна для жодної із досліджуваних держав, а саме внутрішньоопереміщені особи, а також особи, які перебувають на прифронтовій, окупованій, деокупованій території.

З урахуванням наведеного визначено доцільність імплементації в українську практику функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління досвід Фінляндії, Канади, Австрії, який передбачає функціонування локальних інституцій для захисту особливо-

вразливих категорій населення. Зокрема, запропоновано створити мережу спеціальних органів публічної влади, які б на місцевому рівні, перебуваючи безпосередньо в місцях проживання внутрішньопереміщені особи, на прифронтових територіях та деокупованих територіях, централізовано та систематично займались захистом прав людини. Ці органи мали б координувати діяльність інших відомств у сфері захисту прав людини, забезпечувати доступ громадян до правосуддя, надавати їм інформацію про їхні права і можливості захисту, а також проводити моніторинг та аналіз ситуації з прав людини на місцевому рівні.

2. Виявлено, що протягом свого становлення ЄС займався розвитком нормативно-правових засад та інституцій для захисту прав людини, визначивши останній як ключову засаду існування. На сьогодні в ЄС існує два основних напрямки політики та дій у сфері прав людини. Один із них – просування прав людини в усьому світі, а інший – захист основних прав людини для громадян ЄС.

Аргументовано, що європейські стандарти функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління включають як загальні засади практичної діяльності щодо захисту прав громадян, так і функціональну специфіку створення та функціонування профільних органів публічної влади. Як правило, такі стандарти визначаються профільних у Директивах Ради ЄС.

Визначено три ключові напрямки перспектив модернізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління в Україні в контексті євроінтеграційних процесів, а саме: забезпечення незалежності органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини; формування належної внутрішньої організації органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини; наявність достатнього фінансування органів публічної влади до повноважень яких віднесено захист прав людини.

Крім того, звернуто увагу на захист прав національних меншин. Зокрема, наголошено, що при здійсненні останнього навіть в ході євроінтеграційного

процесу, на нашу думку, Україна насамперед має захищати свої національні інтереси, й діяти для захисту своєї незалежності, соборності, територіальної цілісності й захисту прав насамперед титульної нації.

3. обґрунтовано, що в нашій державі відбувається постійне зростання уваги до проблеми захисту прав людини та поступове вдосконалення інституційного механізму, що обумовлює тенденції його трансформації. Серед них: зміна підходу до розуміння захисту прав людини (якщо раніше акцент ставився на реактивному захисті, коли захист прав людини відбувався лише у випадку їх порушення, то сьогодні все більше уваги приділяється проактивному підходу на запобігання порушенням прав людини та створення умов для їх ефективного захисту); трансформація ролі та функцій інституцій захисту прав людини шляхом розвитку нових суб'єктів та механізмів для їхньої діяльності, які зможуть забезпечити більш ефективний та комплексний захист прав окремих категорій населення (наголошено на створенні створити Уповноваженого з прав військовослужбовців та членів їхніх сімей (Військового омбудсмена) як додаткового механізму парламентського контролю, наділеного функціональною самостійністю та незалежністю, а також спеціального органу публічної влади, відповідального за захист прав біженців та координацію процесу їх повернення); зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління: замість конфронтативної взаємодії, все більше уваги приділяється координації дій між цими органами з метою забезпечення ефективного захисту прав людини; напрацювання та впровадження нових інструментів в діяльності органів публічної влади для захисту прав людини, таких як електронні сервіси та онлайн-платформи.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів комплексного дослідження теоретичних засад та практичних аспектів реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України, надає змогу сформулювати такі висновки та пропозиції.

1. Встановлено, що генезис наукової думки щодо інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління починається з давніх часів, а саме з моменту, коли люди почали усвідомлювати необхідність захисту своїх прав від держави та суб'єктів влади. Завдяки розвитку філософії та політичної теорії, сформовано перші ідеї про необхідність створення спеціальних механізмів для захисту прав людини, які розвивались й нині відображаються в сучасних наукових дослідженнях.

Констатовано, що у вітчизній науковій думці існують три групи дотичних напрацювань, що стосуються проблематики інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, а саме: наукові праці, які присвячені розкриттю загальнотеоретичних аспектів прав людини та специфіки їхнього захисту; наукові праці, спрямовані розкриттю сутності інституційних механізмів в системі публічного управління; наукові праці, що висвітлюють публічно-управлінські аспекти формування та реалізації інституційного механізму захисту прав людини.

2. На підставі проведеного аналізу джерел запропоновано авторське розуміння терміну «методологія дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління» як сукупність принципів, підходів і методів пізнання, які дозволяють вирішити поставлені дослідницькі завдання, що пов'язані з вирішенням наукової проблеми щодо розроблення цілісної концепції інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.

Обґрунтовано, що методологія наукового пізнання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління носить

багаторівневий характер та включає в себе методологічні принципи (об'єктивності, всебічності, причинності, емпіричності, а також сходження від абстрактного до конкретного), підходи (концептуальний, діалектичний, аксіологічний, системний та структурно-функціональний) та методи наукового дослідження (діалектичний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення, системний, структурно-функціональний, компаративістський, герменевтичний).

3. В результаті дослідження надано авторське визначення поняття «інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» як цілісну організаційно-функціональну систему органів державної влади, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, задіяних у процесі формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав людини, діяльність яких має нормативне підґрунтя та скерованість на виконання функцій держави щодо утвердження і забезпечення прав людини шляхом використання засобів та прийомів, спрямованих на попередження/припинення незаконного посягання на права людини, а також поновлення останніх у разі порушення.

Констатовано, що інституційний механізм захисту прав людини має низку специфічних властивостей, які не лише виділяють його із системи публічного управління, а й обумовлюють вирішальну роль в утвердження і забезпечення прав людини. Серед них: детальна нормативно-правова регламентованість, наявність інституційних структур, які забезпечують виконання завдань та функцій публічного управління для захисту прав людини, наявність процедур та механізмів прийняття та реалізації рішень, наявність ефективних механізмів взаємодії між державними органами та громадянами, спрямованість діяльності органів публічної влади на забезпечення можливості громадян реалізовувати свої права, наявність спеціально створених механізмів, які мають на меті запобігання порушенням прав людини та забезпечення їх захисту.

Аргументовано, що значення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління розкривається через його функції, зокрема, моніторингу та контролю за дотриманням прав людини, координації,

превентивної, функції забезпечення доступу до правосуддя та правової допомоги, функції сприяння розвитку та підтримці громадського контролю за дотриманням прав людини.

4. Встановлено, що нормативно-правове регулювання інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління є динамічним процесом упорядкування суспільних відносин, що встановлюється державою за допомогою системи правових засобів, які забезпечують ефективність та якість публічного управління у сфері захисту прав людини.

Наголошено на багатогранності системи нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини, що реалізується публічними управліннями. Зокрема, доведено, що остання має два ключових напрями: перший передбачає закріплення сукупності прав людини із визначенням механізмів їхнього захисту, натомість другий передбачає визначення правового статусу та повноважень органів публічної влади в ході забезпечення умов для реалізації цих прав і механізмів. Також встановлено, що нормативна база, за якою формується та функціонує інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління поділяється на два рівні: на першому законодавчі приписи є обов'язкові для всіх учасників наявних суспільних відносин, натомість на другому – виключно для органів публічної влади, яким вони адресовані.

Систему нормативно-правових засад інституційного механізму захисту прав людини становлять: Конституція України, міжнародні договори України, ратифіковані Верховною Радою України та національне законодавство, яке включає три групи законів та підзаконних актів щодо деталізації системи прав людини; щодо правового статусу і повноважень органів публічної влади, до відання яких віднесено захист прав людини; щодо узагальненого порядку діяльності органів публічної влади в процесі реалізації та захисту прав людини).

5. Аргументовано, що попри трансформаційні перетворення, в будь-якій демократичній державі, існують сталі категорії елементів, які формують систему

інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на зміни. В Україні до них відносяться:

1) омбудсмени (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, радники-уповноважені Президента України з питань забезпечення прав захисників України; з питань реабілітації учасників бойових дій; з питань безбар'єрності; з питань прав дитини та дитячої реабілітації; з питань Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту, та урядові уповноважені з питань забезпечення гендерної політики; з питань прав осіб з інвалідністю; з питань реалізації права на освіту; з питань забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб; з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин);

2) органи судової влади (місцеві суди, апеляційні суди, спеціалізовані суди та Верховний Суд);

3) правоохоронні органи (органи публічної влади, для яких реалізація правоохоронної функції держави є основним або додатковим завданням.);

4) інші суб'єкти публічного управління, зокрема Координаційний центр та суб'єкти надання безоплатної правничої допомоги, Центри національних меншин (спільнот) України, Центральне управління захисту прав військовослужбовців тощо.

Визначено, що багатогранність системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини та широкий спектр їхніх повноважень формують собою п'ять форм практичної діяльності: контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця.

6. Запропоновано розгорнуту дефініцію гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління як систему економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, що формують об'єктивні і суб'єктивні чинники, які сприяють належній та ефективній діяльності органів публічної влади задля захисту прав людини.

Наведено ознаки гарантій інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління: підтвердженням намірів держави щодо забезпечення прав людини як ключової цінності її існування; сутністю є поєднання організаційно-владних дій та індивідуально-вольових щодо формування умов та засобів для підтримання достатнього рівня для результативної практичної діяльності посадових осіб; відображаються у нормативно-правових актах, в яких визначено економічні, політичні та ідеологічні, юридичні напрямки діяльності держави, які здійснюють безпосередній вплив на захист прав людини.

Обґрунтовано, що інститут гарантій реалізації інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління має комплексну і доволі складну специфіку, що зумовлює потребу у їх класифікації. Критерієм у даному випадку визначено характер суспільних відносин й поділено останні на політичні, економічні, юридичні та світоглядно-ціннісні гарантії.

7. Проаналізовано досвід формування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління у різних демократичних державах нашої планети – США, Канаді, Бразилії, Великій Британії, окремих країнах-членах ЄС, Сінгапуру, Малайзії.

З'ясовано, що в кожній із досліджуваних держав існують сталі категорії елементів, які формують систему інституцій, спрямованих на захисту прав людини, незважаючи на будь-які зміни. Серед них варто виділяємо наступні:

- 1) омбудсмени (інші профільні суб'єкти);
- 2) органи судової влади;
- 3) правоохоронні органи;
- 4) неурядові некомерційні правозахисні організації.

Відзначено, що всі вище окреслені елементи, окрім омбудсменів (інших профільних суб'єктів) мають відмінності між собою у правовому статусі та повноваженнях в силу різних обставин державо- та правотворення, однак в цілому виконують подібні функції, які є схожими до українських.

Визначено доцільність імплементації в українську практику функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління досвід Фінляндії, Канади, Австрії, який передбачає функціонування локальних інституцій для захисту особливо-вразливих категорій населення. Зокрема, запропоновано створити мережу спеціальних органів публічної влади, які б на місцевому рівні, перебуваючи безпосередньо в місцях проживання внутрішньопереміщені особи, на прифронтових територіях та деокупованих територіях, централізовано та систематично займались захистом прав людини. Ці органи мали б координувати діяльність інших відомств у сфері захисту прав людини, забезпечувати доступ громадян до правосуддя, надавати їм інформацію про їхні права і можливості захисту, а також проводити моніторинг та аналіз ситуації з прав людини на місцевому рівні.

8. Виявлено, що протягом свого становлення ЄС займався розвитком нормативно-правових засад та інституцій для захисту прав людини, визначивши останній як ключову засаду існування. На сьогодні в ЄС існує два основних напрямки політики та дій у сфері прав людини. Один із них – просування прав людини в усьому світі, а інший – захист основних прав людини для громадян ЄС.

Аргументовано, що європейські стандарти функціонування інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління включають як загальні засади практичної діяльності щодо захисту прав громадян, так і функціональну специфіку створення та функціонування профільних органів публічної влади. Як правило, такі стандарти визначаються у профільних Директивах Ради ЄС.

9. Обґрунтовано, що в Україні відбувається постійне зростання уваги до проблеми захисту прав людини та поступове вдосконалення інституційного механізму, що обумовлює тенденції його трансформації.

Серед них: зміна підходу до розуміння захисту прав людини (якщо раніше акцент ставився на реактивному захисті, коли захист прав людини відбувався лише у випадку їх порушення, то сьогодні все більше уваги приділяється проактивному підходу на запобігання порушенням прав людини та створення

умов для їх ефективного захисту); трансформація ролі та функцій інституцій захисту прав людини шляхом розвитку нових суб'єктів та механізмів для їхньої діяльності, які зможуть забезпечити більш ефективний та комплексний захист прав окремих категорій населення (наголошено на створенні створити Уповноваженого з прав військовослужбовців та членів їхніх сімей (Військового омбудсмена) як додаткового механізму парламентського контролю, наділеного функціональною самостійністю та незалежністю, а також спеціального органу публічної влади, відповідального за захист прав біженців та координацію процесу їх повернення); зміна підходу до взаємодії між інституціями захисту прав людини та органами публічного управління: замість конфронтативної взаємодії, все більше уваги приділяється координації дій між цими органами з метою забезпечення ефективного захисту прав людини; напрацювання та впровадження нових інструментів в діяльності органів публічної влади для захисту прав людини, таких як електронні сервіси та онлайн-платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Атті І.В. Публічне управління: сутність і визначення. *Аспекти публічного правління*. 2018. № 8. Том 6. С. 35-41.
2. Андрійчук В.Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87-94.
3. Антонович М. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України. *Право України*. 2007. №3. С. 37-41.
4. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: монографія. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 139 с.
5. Бабій Б.М., Бурчак Ф.Г., Корецький В.М., Цветков В.В. Юридичний словник. К.: УРЕ, 1983. 872 с.
6. Бакленд Б., Макдермотт В. Інститути омбудсмена у справах збройних сил: Практичний посібник. К.: DCAF, 2015. 162 с.
7. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини: навчальний посібник. Ужгород, 2003. 189 с.
8. Булавіна С.Є., Давидова Т.О. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис*. 2017. №1 (9). С. 27-31
9. В Україні може з'явитися Міністерство єдності, - ЗМІ. URL: <https://www.capital.ua/ru/news/174420-v-ukrayini-mozhe-zyavitisya-ministerstvo-yednosti-zmi#ixzz8tBg6JJWu>
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ В.У Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.VIII, 1728 с.
11. Гарасимів Г.Ю. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на вдосконалення правозахисного законодавства в Україні (загальнотеоретичний аспект) : дис.к.ю.н. спец.12.00.01. Львів. 2020, 281 с.
12. Гіда Є.О. Деонтологічні засади забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції у сфері правопорядку: монографія. К: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 416 с.

13. Глуханчук О.В. Поняття та види конституційних гарантій судового захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 100-103.
14. Гордєєв О.К. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 3. С. 36-42.
15. Грень Л.М. Державне управління професійно-технічною освітою: теоретико-методологічний аспект. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. № 9. С. 23-29.
16. Грищук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти: монографія. Вид. 2-е доопр. і доповн. Київ : Ваіте, 2020. 530 с.
17. Демчук В.В. Механізми державного управління у сфері цивільного захисту в умовах трансформації безпекового середовища України: дис. док. філ. в галузі знань 281 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2024. 202 с.
18. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади / За заг. ред. Н. Р. Нижник. Київ: УАДУ, 2002. 164 с.
19. Деякі питання виконання Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/511-2022-%D0%BF#n15>
20. Деякі питання захисту прав депортованих та внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 року № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2022-%D0%BF#Text>
21. Договір про Європейський Союз від 07 лютого 1992 року. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>
22. Дума О.О. Інституційний механізм забезпечення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами: дис.к.ю.н. спец.12.00.07. Ужгород, 2024. 235 с.
23. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.

24. Європейське врядування: Біла книга від 25 липня 2001 року COM(2001) 428. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/Bila-knyga-YEvropey-ske-vryaduvannya.pdf>
25. Загальна декларація прав людини від 12 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
26. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік та ін.; за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
27. Захист прав людини в умовах воєнного стану у Волинській області обговорили на засіданні круглого столу. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/zakhyst-prav-liudyny-v-umovakh-voiennoho-stanu-u-volynskii-oblasti-obhovoryly-na-zasidanni-kruhloho-stolu>
28. ЗМІ дізналися, скільки радників у Зеленського і хто ці люди. URL: <https://novynarnia.com/2023/12/19/zmi-diznalysya-skilky-radnykiv/>
29. Іванків І.Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення: дис.к.ю.н. спец.12.00.01. Київ. 2019, 214 с.
30. Ієрусалімова І. О. Адміністративно -правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 187 с.
31. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білінської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. 210 с.
32. Кавецький О.В. Трансформація політичних інститутів України в контексті глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. № 40. С.270-271.
33. Карта Закарпаття в кольорах угорського прапора. Генпрокуратура відкрила провадження щодо депутатки Закарпатської облради. URL: <https://suspilne.media/uzhhorod/368668-karta-zakarpatta-v-kolorah-ugorskogo-prapora-genprokuratura-vidkrila-provadzenna-sodo-deputatki-zakarpatskoi-oblradi/>
34. Кириченко Ю.М. Юридична відповідальність органів місцевого самоврядування: багатоаспектність визначення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С.158-162.

35. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст.446.
36. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
37. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
38. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя у справах, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
39. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
40. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
41. Кошиков Д. О. Гарантії прав учасників адміністративно-правових відносин у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 156-163.
42. Кошляк Н.Е. Інституційний механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні: теоретико-правова характеристика: дис. док. філос. за спеціальністю 081 Право. Дніпро, 2024. 270 с.
43. Крижанівський А.Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія. Одеса: Фенікс, 2006. 230 с.
44. Крижанівський В.Я. Конституційно-правові засади судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис.к.ю.н. спец.12.00.02. Одеса, 2013, 22 с.
45. Крупчан О.Д. Методологічні виміри сучасного вітчизняного приватного права. Методологія приватного права (теоретичний дискурс та практичне застосування): матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 10

червня 2016 р.). К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016. С. 11-12.

46. Лазур Я.В. Захист прав людини у публічному управлінні: євроінтеграційний контекст: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 164 с.

47. Лисик С.П. Механізми державного управління в сфері запобігання та протидії фінансуванню тероризму: автореф. дис. ... канд.. наук з держ управ.: 25.00.02.Житомир. 23 с.

48. Лук'янчук П.Х. Вдосконалення механізмів профспілкового контролю та захисту прав у системі публічного управління: автореф. Дис. к.з держ.управл. спец.25.00.02., Київ, 2020, 23 с.

49. Мазур О. В. Засоби забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного: поняття і система. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4(16). С. 128-135.

50. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 254 с.

51. Марухленко О.В. Дискусії щодо поняття «публічне управління». *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. № 4. Том 30 (69). С. 9-14.

52. Марцеляк О.В. Військовий омбудсмен як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія Право. Вип.81. Ч.1. С.131-137.

53. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: Монографія. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.

54. Матвєєнко І.В. Аспекти прояву економічного впливу в публічному управлінні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. №2. С. 19-24.

55. Менеджмент персоналу. За заг. ред. В. М. Данюка, В. М. Петюха. Київ : КНЕУ, 2004. 398 с.

56. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О.Л. Євмешкіна, В.В. Лещенко; за заг. ред. д-ра політ. наук К.О. Ващенко. К.: НАДУ, 2014. 180 с.
57. Методологія публічного управління: навчальний посібник / уклад. І. В. Шпекторенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 113 с.
58. Механізми державного управління: сутність і зміст /Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г., Стельмах О. М.; за наук. ред. Лесечка М. Д., Чемериса А.О. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 28 с.
59. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
60. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
61. Названо кількість дітей, яких вбили росіяни за час вторгнення в Україну. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/12/novyna/suspilstvo/nazvano-kilkist-ditej-yakux-vbyly-rosiyany-chas-vtorhnennya-ukrayinu>
62. Наливайко О.І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини: дис.к.ю.н. спец.12.00.01.Київ, 128 с.
63. Негодченко О.В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2003. 444 с.
64. Немченко А.Б. Методологія системного підходу в управлінні організацією. *Наукові записки: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 10, ч. 1. С. 275-279.
65. Новий добір на посади суддів судів першої інстанції буде тривати 4 роки – ВККС. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310500-novyuy-otbor-na-dolzhnosti-sudey-sudov-pervoy-instantsii-prodlitsya-4-goda-vkks>
66. Обуховська Т.І. Державні механізми забезпечення захисту персональних даних в Україні: дис. ... канд.. наук з держ. управ.: 25.00.02. Київ. 156 с.

67. Омельчак Г.В. «Аналіз співвідношень понять «публічне управління», «державне управління» та «публічне адміністрування». *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 3. С. 108-112.
68. Онлайн-платформа «Допомога». URL: <https://social.edopomoga.gov.ua/uk>
69. Онлайн-платформа «Україна – це дім». URL: <https://sviydim.media/articles/help/v-ukrayini-stvoryly-onlajn-platformu-dlya-pereselencziv/>
70. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст.19.
71. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
72. Офіційний сайт Громадської організації «Юридична сотня». URL: <https://legal100.org.ua/>
73. Офіційний сайт Української гелсінської спілки з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/istoriya/>
74. Підбережник Н.П. Інституційний механізм публічного управління у сфері етнополітичних відносин в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 4. с. 104–112
75. Покровські поліцейські розповіли школярам про відповідальність неповнолітніх. URL: <https://pokrovsk.news/news/view/pokrovski-politsejski-rozpovili-shkolyaram-pro-vidpovidalnist-nepovnolitnih>
76. Понад 6 мільйонів біженців: в яких країнах Європи найбільше українців. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/ponad-6-milyoniv-bizhentsiv-v-iaukyh-krayinakh-yevropy-naybilshe-ukrayintsiv/>
77. Права людини в особливих правових режимах: досвід України: монографія за заг. ред. д.ю.н., проф. М.В. Афанасьєвої. Одеса: ВД «Гельветика». 2022. 356 с.

78. Прем'єр Угорщини Орбан порівняв Україну з Афганістаном, МЗС викликало посла. URL: <https://suspilne.media/368306-premer-ugorsini-orban-porivnav-ukrainu-z-afganistanom-mzs-viklikalo-posla/>

79. Про адміністративні послуги: Закон України від 06 вересня 2012 року № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст.409.

80. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст.50.

81. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577.

82. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст.1.

83. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст.65.

84. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст.55.

85. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст.50.

86. Про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 року № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>

87. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст.43.

88. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.

89. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст.1.

90. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст.81.

91. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49-51. Ст. 376.

92. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст.2056.

93. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2023 р. № 850-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-%D1%80#Text>

94. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#top>

95. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>

96. Про затвердження Положення про органи рибохорони Державного агентства рибного господарства України: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19 січня 2012 року № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12#Text>

97. Про затвердження Положення про Центральне управління захисту прав військовослужбовців: наказ Міністерства оборони України від 13.04.2024 р. № 237/нм. URL: <https://lexinform.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/lex-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-tsentralne-1.pdf>

98. Про затвердження Порядку призначення осіб на посади державної служби в Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2021 року № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-21#Text>

99. Про затвердження утворення та функціонування Центру національних меншин (спільнот) України: Наказ Державної служби з етнополітики та свободи совісті від 02 лютого 2024 року № Н-18/12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-24#top>

100. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст.256.

101. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст.650.

102. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.

103. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 46. Ст.114.

104. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст.379.

105. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст.380.

106. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст.252.

107. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст.118.

108. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст.179.

109. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст.12.

110. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть

з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 11. Ст.152.

111. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст.397.

112. Про Радника Президента України: Указ Президента України від 26 липня 2021 року № 309/2021.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309/2021#Text>

113. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року № 987-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст.283

114. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст.382.

115. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 червня 2001 року № 2493-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

116. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст.190.

117. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 16. Ст.200.

118. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 року № 1402-VІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст.545.

119. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст.99.

120. Про утворення Координаційного центру з надання правничої допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при

Міністерстві юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 червня 2012 року № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#top>

121. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України 17 березня 2011 року № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст.385.

122. Проект Закону України «Про засади державної демографічної політики» від 22 липня 2024 року № 11424. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44571>

123. Публічне управління: термінол. слов. / Уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білінська, О. М. Петроє та ін. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

124. Пушкаренко С. О. Інститут омбудсмена системи захисту прав людини: зарубіжний досвід для України. *Таврійський науковий вісник: Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 1. С. 82-88.

125. Пушкаренко С.О. Взаємодія державних і недержавних організацій у сфері захисту прав людини в кризових умовах. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, м.Одеса). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 512-514.

126. Пушкаренко С.О. Генеза розуміння інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 187-195.

127. Пушкаренко С.О. Закріплення інституційного механізму захисту прав людини в конституційних принципах. *Публічне урядування: збірник*. Київ: ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». 2022. № 2 (30). С. 78-85.

128. Пушкаренко С.О. Поняття, ознаки та значення інституційного механізму прав людини як об'єкта публічного управління. *Věda a perspektivy*. 2024. № 11 (42). С. 145-158.

129. Пушкаренко С.О. Права людини: інституційний аспект. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. № 29. С. 351-353.

130. Пушкаренко С.О., Фальковський А.О. Інституціональна складова частина механізму захисту прав людини. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом: політичні науки та публічне управління*. 2022. № 2. С. 136-141.
131. Разметаєва, Ю.С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
132. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
133. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Rec(2007)7 щодо доброї адміністрації (належного адміністрування) від 20 червня 2007 року. URL: <https://rm.coe.int/cmrec-2007-7-of-the-cm-to-ms-on-good-administration/16809f007c>
134. Россоха, С. В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис.к.ю.н. спец.12.00.02. Харків., 2016, 17 с.
135. Руєва О.М. Самозахист як одна з форм реального захисту трудових прав робітників. *Трудове право та проблеми соціального захисту населення в контексті правової держави*. Харків: Українська асоціація фахівців трудового права. 2010. С. 238-241.
136. Сайт «Прихисток». URL: <https://prykhystok.gov.ua/>
137. СБУ та Нацполіція затримали трьох поплічників рф, які підпалювали військові авто у прифронтових регіонах Донеччини. URL: <https://ukrpohliad.org/news/sbu-ta-naczpolicziya-zatrymaly-troh-poplichnykiv-rf-yaki-pidpalyuvaly-vijskovi-avto-u-pryfrontovyh-regionah-donechchyny.html>
138. Середа Т.М. Інституційні механізми реалізації публічної політики: дис.к.н. з держ.управл. Львів, 2015. 209 с.
139. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.135.

140. Славкова О.П., Шестерніна Н.П. Публічне управління наданням безоплатної правової допомоги через державні сервісні системи. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 4 (10). С. 1-12.

141. Соловйова О.М. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 272-276.

142. Старуха Б.І. Роль органів державної влади у забезпечення прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис.к.ю.н. спец.12.00.01. Львів, 2016, 180 с.

143. Стацак А.Ю. Об'єктивність як принцип оперативно-розшукової діяльності в роботі підрозділів кримінальної поліції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч.3. С. 60-63.

144. Стефанчук Р.С. Цивільний кодекс – це супермаркет правових можливостей. URL: <http://surl.li/ogszvw>

145. Стратегія з прав дитини (2022-2027) «Права дітей в дії: від стабільної реалізації до спільного новаторства». URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a5a064%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a5a064%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

146. Стратегія ветеранської політики на період 2030 року та операційний план заходів з її реалізації у 2024-2027 роках. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhhvalyv-stratehiiu-veteranskoi-polityky-na-period-2030-roku>

147. Стратегія забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukhvaleno-stratehiiu-zabezpechennia-prava-kozhnoi-dytyny-na-zrostantia-v-simeinomu-otochenni>

148. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник / О.С. Захарова, В.С. Ковальський, В.С. Лукомський та ін.; Відп. ред. В. Т. Маляренко. 3-є вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2007. С. 18.

149. Судові та правоохоронні органи: навч. посіб. / М.В. Ковалів та ін. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
150. Сумські правозахисники допомогли жінці захиститися від домашнього насильства. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/sums-ki-pravozakhysnyky-dopomohly-zhintsi-zakhystytysia-vid-domashn-o-ho-nasy-l-stva/>
151. Ткачова О.К. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587>
152. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F>
153. Тодика Ю.М. Конституция Украины – основной закон государства и общества: учеб. пособие. Харьков : Факт, 2001. 382 с.
154. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
155. Тороцькаї виступає за рух в незахідному напрямку та критикує Євросоюз. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/deputat-uhorskoho-parlamentu-zaviv-pro-pretenziji-na-zakar pattja-jakshcho-ukrajina-vpade.html>
156. У Луцьку жінка хотіла продати 11-місячну дитину своєї подруги за \$30 тисяч. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-lutsku-zhinka-khotila-prodaty-11-misiachnu-dytynu-svoyeyi-podruhy-za-30-tysiach/>
157. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
158. Фальковський А.О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. канд. юрид. наук спец.: 12.00.12. Одеса. 2011. 19 с.
159. Фальковський А.О. До визначення поняття аксіологічного дослідницького підходу в методології юриспруденції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 40. С. 59-64.

160. Федорчак О.В. Інституційний механізм державного управління. Ефективність державного управління. 2017. № 1. Ч. 1. С. 53-63.
161. Федосова І.В. Методологічне забезпечення дослідження історії розвитку вищої інженерно-технічної освіти. Історико-педагогічний альманах. 2013. Вип. 2. С. 21-26.
162. Філіпова Н.В. Зміна співвідношень «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=865>
163. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
164. Халюк С. О. Поняття та структура конституційної системи захисту прав людини та громадянина в Україні. *Митна справа*. 2013. № 4(2.2). С. 37-43.
165. Халюк С.О. Політичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої Ради Правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С.126-128.
166. Хартія основних прав ЄС від 07 грудня 2000 року. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
167. Хто такі спеціалізовані уповноважені у сфері прав людини? URL: <https://www.oporaua.org/viyna/khto-taki-spetsializovani-upovnovazheni-u-sferi-prav-liudini-24183>
168. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356.
169. Чайка В. В. Правові форми реалізації державної податкової політики України: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2018. 495 с.
170. Чорна С.З. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186-190.

171. Шаманська А.О. Особливості ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 13. С. 397-400.

172. Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів України за 2023 рік». URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

173. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2023/images/documents/annual-report-2023.pdf>

174. Юристовська Н.Я. Механізми публічного управління у сфері забезпечення рівного доступу до медичних послуг сільського населення в Україні: дис. ... канд.. наук з держ управ. : 25.00.02. Львів, 2018. 224 с.

175. Юськов Г.М. Гарантії права звернення громадян до державних органів влади в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 22. С. 117-120.

176. Як звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://mepr.gov.ua/gromadyanam/yak-zvernutysya-doprovnovazhenogo-verhovnoyi-rady-ukrayiny-z-prav-lyudyny/>

177. Янушевич Я.В. Інституційний механізм забезпечення сфери оподаткування в Україні: теорія та практика: монографія. Одеса. Гельветика. 2020. 411 с.

178. 107 місцевих судів й досі мають назви, які не відповідають вимогам законодавства щодо декомунізації – ВПП. URL: <https://sud.ua/uk/news/sud-info/292199-107-mestnykh-sudov-do-sikh-por-imeyut-nazvaniya-kotorye-ne-otvechayut-trebovaniyam-zakonodatelstva-o-dekommunizatsii-vsp>

179. Authorities and Governmental Networks on Human Rights in finland. URL: <https://www.humanrightscentre.fi/human-rights/fundamental-and-human-rights-in-/authorities-and-governmental-net/>

180. Civil Rights Division. URL: <https://civilrights.justice.gov/#about-the-division>
181. Commission on Civil Rights. URL: <https://www.usccr.gov/about/mission>
182. Council Directive (EU) 2024/1499 of 7 May 2024 on standards for equality bodies in the field of equal treatment between persons irrespective of their racial or ethnic origin, equal treatment in matters of employment and occupation between persons irrespective of their religion or belief, disability, age or sexual orientation, equal treatment between women and men in matters of social security and in the access to and supply of goods and services, and amending Directives 2000/43/EC and 2004/113/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1499/oj>
183. Defensor del Pueblo. URL: <https://www.defensordelpueblo.es/en/>
184. Estatuto do Provedor de Justiça. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/9-1991-614291>
185. EU guidelines on human rights dialogues with non-EU countries. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-guidelines-on-human-rights-dialogues-with-non-eu-countries.html?fromSummary=13>
186. Government of Canada. How your rights are protected. URL: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/how-rights-protected.html>
187. Komisyon ng Karapatang Pantao. URL: <https://chr.gov.ph/about-us/>
188. Lag om Institutet för mänskliga rättigheter. URL: <https://mrinstitutet.se/lag-om-institutet-for-manskliga-rattigheter/>
189. Le Défenseur des droits. URL: <https://www.defenseurdesdroits.fr/le-defenseur-des-droits-en-langue-des-signes-francaise-182>
190. National Human Rights Commission of India. URL: <https://nhrc.nic.in/about-us/vision-and-mission>
191. Pushkarenko S. O. The evolution of human rights as a reflection of modern socio-cultural processes. XV International Human Rights Conference «Criteria for assessing the effectiveness of national and international systems of human rights protection» on the occasion of the 70th anniversary of the entry into force of the European Convention on Human Rights. (24-25.04.2023).

192. Pushkarenko S.O. Peculiarities of the protection of human rights in the administrative judiciary of Ukraine. Information activity as a component of science development: the 13th International scientific and practical conference (April 04 - 07, 2023, Edmonton, Canada) International Science Group. 2023. P. 124-127.
193. The Austrian Ombudsman Board. URL: <https://volksanwaltschaft.gv.at/en/about-us>
194. The Canadian Human Rights Commission. URL: <https://www.chrc-ccdp.gc.ca/en/about-us>
195. The Canadian Human Rights Tribunal. URL: <https://www.chrt-tcdp.gc.ca/en/about-us/who-we-are>
196. The European Union: human rights and the fight against discrimination. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/GuideMinorities14en.pdf>
197. The Human Rights Commission of Malaysia (SUHAKAM). URL: <https://suhakam.org.my/ms/about-us/>
198. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. URL: <https://www.tihek.gov.tr/>

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пушкаренко С.О. Закріплення інституційного механізму захисту прав людини в конституційних принципах. *Публічне урядування: збірник. Київ: ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*. 2022. № 2 (30). С. 78-85.

URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/issue/view/217>

2. Пушкаренко С.О. Права людини: інституційний аспект. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. № 29. С. 351-353.

URL: <http://taais.oridu.odessa.ua/article/view/289744>

3. Пушкаренко С. О. Інститут омбудсмена системи захисту прав людини: зарубіжний досвід для України. *Таврійський науковий вісник: Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 1. С. 82-88.

URL: <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/issue/view/35>.

4. Пушкаренко С.О. Генеза розуміння інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 187-195.

URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2024/26.pdf

5. Пушкаренко С.О. Поняття, ознаки та значення інституційного механізму прав людини як об'єкта публічного управління. *Věda a perspektívy*. 2024. № 11 (42). С. 145-158.

URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/16908/16980>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Pushkarenko S. O. The evolution of human rights as a reflection of modern socio-cultural processes. XV International Human Rights Conference «Criteria for

assessing the effectiveness of national and international systems of human rights protection» on the occasion of the 70th anniversary of the entry into force of the European Convention on Human Rights. (24-25.04.2023).

5. Pushkarenko S.O. Peculiarities of the protection of human rights in the administrative judiciary of Ukraine. *Information activity as a component of science development*: the 13th International scientific and practical conference (April 04 - 07, 2023, Edmonton, Canada) International Science Group. 2023. P. 124-127.

URL: <https://isg-konf.com/uk/information-activity-as-a-component-of-science-development/>

6. Пушкаренко С.О. Взаємодія державних і недержавних організацій у сфері захисту прав людини в кризових умовах. *Забезпечення стійкості системи публічної влади та управління в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів та відновлення України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2024 року, м.Одеса). Одеса: Одеська політехніка. 2024. С. 512-514.

URL: https://op.edu.ua/sites/default/files/publicFiles/studolympconf/mizh_nauk_prak_konf_17.05.2024.pdf

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Пушкаренко С.О., Фальковський А.О. Інституціональна складова частина механізму захисту прав людини. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом: політичні науки та публічне управління. 2022. № 2. С. 136-141.

URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2150/2648>

ДОДАТОК Б

Довідки про впровадження

Довідка
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Пушкаренка Сергія Олеговича
на тему «Інституційний механізм захисту прав людини в системі
публічного управління»
у науково-дослідницькій діяльності Національного університету «Одеська
політехніка»

Довідка видана в тому, що дисертація аспіранта Пушкаренка Сергія Олеговича на тему «Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління» виконана згідно напрямку наукової роботи кафедри державознавства, права та європейської інтеграції інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» «Правове регулювання державотворення соціально-економічних відносин в Україні (2022-2025рр.)», № держреєстрації 0122U002193. за період 2021-2024 рр. Результати наукової діяльності Пушкаренка Сергія Олеговича були включені до звіту науково-дослідної роботи кафедри у період 2021-2024 рр. Вони використовувалися для вдосконалення інституційних механізмів захисту прав людини в системі публічного управління, а також при розробці рекомендацій щодо оптимізації управлінських процесів у державних установах.

Проректор з наукової та
науково-педагогічної роботи,
д.т.н., професор

Дмитро ДМИТРИШИН

ДМС
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ
(УДМС У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ)

Хмільницький відділ

вул. Чорновола В'ячеслава, 15, м. Хмільник, Хмільницький район, Вінницька область, 22000,
тел. (04338) 2-33-22, e-mail: m0537@dmsu.gov.ua web: <https://dmsu.gov.ua/vinnitsia>

№ _____ На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне
управління та адміністрування» Пушкаренко Сергія
«Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного
управління»**

Результати дисертаційного дослідження Пушкаренко Сергія, зокрема, теоретичні положення та конкретні пропозиції в сфері вдосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління використовуються в діяльності Хмільницького відділу управління Державної міграційної служби України у Вінницькій області.

Зокрема, окремі положення дисертаційного дослідження були використані для оптимізації роботи в сфері захисту прав людини, реалізації більш ефективних механізмів їх дотримання, вдосконалення процесу документообігу та обміну інформації з органами публічного управління та адміністрування.

В.о. начальника Хмільницького відділу
Управління Державної міграційної служби
України у Вінницькій області

Інна ЛОЇВСЬКА

Інна Лоївська (04338) 2-33-22

УД
Управління ДМС у Вінницькій області
№0537-У17/0537 4-24 від 12.12.2024
КЕ-П. Лоївська І. М. 12.12.2024 13:57
3fAA9288358E5C00304000000B68C2A00B793DC00
Сертифікат дійсний з 11.12.2024 00:00 до 10.12.2026
72 50

ОДЕСЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ З БЛАГОУСТРОЮ МІСТА

вул. Коблевська, 13, прим. 101, м. Одеса, 65029, тел.: 740-78-00, 740-78-01; e-mail: dbm@omr.gov.ua

16.12.2024 № 01-07/1161

на № _____ від _____

У Спеціалізовану вчену раду

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта
кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління Національного університету
«Одеська політехніка»
Пушкаренка Сергія Олеговича
«Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного
управління» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

видана **С.О. Пушкаренко** про те, що результати його дисертаційного дослідження, які стосуються вдосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, успішно впроваджені в діяльність Департаменту благоустрою Одеської міської ради. Дослідження надало низку теоретичних обґрунтувань та практичних рекомендацій щодо забезпечення дотримання прав громадян у процесі реалізації заходів із благоустрою міського середовища.

Зокрема, на основі результатів дослідження було доповнено та вдосконалено нормативно-правову базу, що регулює порядок здійснення благоустрою та підтримання міського простору в належному стані. Впроваджені рекомендації сприяли покращенню прозорості прийняття рішень у сфері благоустрою, а також забезпеченню громадського контролю та участі мешканців у процесі формування управлінських рішень. Це дозволило підвищити рівень довіри громади до органів місцевого самоврядування.

Рекомендації дисертації були використані для вдосконалення механізмів інформування громадян щодо планів та заходів у сфері благоустрою. Було запроваджено нові комунікаційні стратегії, що забезпечують своєчасне та повне інформування мешканців Одеси про заплановані роботи, умови їх виконання, а також можливі обмеження чи зміни у використанні міського простору. Особлива увага була приділена забезпеченню доступності інформації для маломобільних груп населення.

У результаті впровадження дослідження було оптимізовано роботу із запитами громадян щодо порушень правил благоустрою, що дозволило скоротити терміни реагування на звернення та підвищити ефективність вирішення проблем. Запропоновані механізми моніторингу та контролю за дотриманням правил благоустрою сприяли підвищенню якості надання послуг у сфері міського управління.

Також було вдосконалено процедури взаємодії Департаменту благоустрою з іншими структурними підрозділами міської ради та державними органами. Це дозволило забезпечити комплексний підхід до реалізації заходів із благоустрою та більш ефективне використання ресурсів. Запровадження єдиної системи документообігу та координації дій сприяло підвищенню оперативності та якості виконання завдань.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Пушкаренко Сергія стали додатковим інструментом для підвищення ефективності діяльності Департаменту благоустрою Одеської міської ради, забезпечення прав мешканців міста на якісний благоустрій та формування сучасного, комфортного і безпечного міського середовища.

Директор Департаменту благоустрою
Одеської міської ради

Олександр ІЛЬІН

КИЇВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД м. ОДЕСИ

вул. Варненська, 3 «б», м. Одеса, 65080, тел.: +38(048)753-18-20
E-mail: inbox@ki.od.court.gov.ua www.ki.od.court.gov.ua Код ЄДРПОУ 02892928

12.12.24 № 2156

Спеціалізований вченій раді

Київський районний суд м. Одеси

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» Пушкаренко Сергія Олеговича «Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління»

Результати дисертаційного дослідження Пушкаренко С.О., що стосуються вдосконалення інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління, успішно впроваджені в роботу Київського районного суду м. Одеси. На підставі висновків і пропозицій, викладених в дисертаційному дослідженні, були визначені проблеми забезпечення прав і свобод громадян, а також розроблено низку практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності судових органів щодо їх захисту.

Зокрема, на основі дисертаційних напрацювань було оптимізовано процедури доступу до участі у судовому процесі осіб з інвалідністю, що є складовою інституційного механізму прав людини. Впроваджені рекомендації допомогли вдосконалити механізми забезпечення рівності сторін у судовому процесі. Окремі положення дослідження використовуються для посилення взаємодії суду з іншими органами публічної влади та

місцевого самоврядування з метою забезпечення оперативного реагування на порушення прав громадян та забезпечення їх ефективного захисту.

Завдяки застосуванню результатів дослідження було покращено процеси документообігу в суді, що дозволило значно скоротити час на обробку заяв і скарг громадян, а також забезпечити якісний обмін інформацією між судом та органами публічного управління та адміністрування. Важливими досягненнями стали підвищення рівня довіри громадян до судової системи та забезпечення дотримання стандартів прав людини відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Крім того, рекомендації дослідження були використані для розробки внутрішніх інструкцій та методичних матеріалів для суддів та працівників суду. Це сприяло підвищенню їхньої кваліфікації у сфері захисту прав людини та дотримання принципів справедливого судочинства. Особлива увага приділяється захисту прав вразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, дітей та осіб похилого віку, що відповідає сучасним вимогам публічного управління.

Впровадження результатів дослідження також дозволило Київському районному суду м. Одеси підвищити ефективність заходів щодо запобігання порушенням прав людини та вдосконалити механізми реагування на випадки таких порушень. Важливим аспектом стало вдосконалення комунікаційних стратегій.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Пушкаренко Сергія сприяють підвищенню якості судової діяльності та утвердженню принципів верховенства права та захисту прав людини у системі публічного управління України.

Заступник голови

Володимир ПЕТРЕНКО